

ISSN 2415-7333 (Online)

ISSN 2311-0821 (Print)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020>

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
Серія Філологія

Том 23 № 2

2020

 **UNICHECK**

Київ

ISSN 2415-7333 (Online)

ISSN 2311-0821 (Print)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020>

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія Філологія

2020

Том 23, № 2



Київський національний
лінгвістичний університет
Ідентифікаційний код 02125289
БІБЛІОТЕКА

Київ
Видавничий центр КНЛУ

Реєстраційне свідоцтво № 8830 серія КВ від 03.06.2004 року

Збірник наукових праць “Вісник КНЛУ. Серія Філологія” включено до категорії Б Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі “Філологічні науки. Спеціальність 035”

(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1643)

Видання індексується: Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=43291&lang=pl>; Наукова періодика України (URAN) <http://journals.uran.ua/user>; Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>; Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/>; CrossRef <http://data.crossref.org/depositorreport?pubid=J334518>, Dimensions https://app.dimensions.ai/discover/publication?and_facet_source_title=jour.1366855.

*Том 23 № 2 рекомендовано до друку ухвалою вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету від 28 грудня 2020 року.*

Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія : зб. наук. праць / гол. ред. Васько Р. В. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2020. Т. 23, № 2. 133 с.

Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія публікує наукові статті та рецензії, присвячені актуальним проблемам сучасного мовознавства та перекладознавства, що висвітлюють особливості розвитку й функціонування германських, романських, слов'янських, східних та інших мов світу, а також знайомить з новими здобутками науковців у сфері когнітивної лінгвістики, зіставного мовознавства, комунікативної лінгвістики, дискурсології, лінгвокультурології, психолінгвістики та лінгвофілософії.

Редколегія

Головний редактор:

Васько Роман Володимирович – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6499-2972>

Заступник головного редактора:

Потапенко Сергій Іванович – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8623-3240>

Відповідальні редактори:

Мінчак Галина Богданівна – кандидат філологічних наук, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1673-475X>

Сташко Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3325-5774>

Технічний редактор:

Руденко Марина Володимирівна – фахівець I категорії з комп'ютерної обробки текстів редакційно-видавничого відділу КНЛУ.

Члени редколегії:

Баган Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5436-2934>

Барань Єлизавета Балажівна (Erzsebet Barany) – доктор філософії (PhD), доцент, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8395-5475>

Валігура Ольга Романівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0428-5421>

Волкова Світлана Володимирівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5708-7034>

Воробійова Ольга Петрівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9039-9737>

Гнезділова Ярослава Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9248-3238>

Корольова Алла Валер'янівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>

Кравченко Наталія Кимівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9839-6629>

Ніконова Віра Григорівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0324-4217>

Номаті Мотокі – PhD (філологія), професор, Слов'яно-Євразійський дослідницький центр, Університет Хокайдо, Японія; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5476-4941X>

Панасенко Наталія Іванівна – доктор філологічних наук, професор, Університет імені Святих Кирила і Мефодія в Трнаві, Словацька Республіка; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4377-9088X>

Пініч Ірина Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9203-1204>

Рундл Крістофер – PhD (філологія), професор, Болонський університет, Італійська Республіка; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7790-3468X>

Савчук Руслана Іванівна – доктор філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8335-1639>

Сейф Фарук – PhD (філологія), професор, Антіохійський університет у Сіетлі, США; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3585-145X>

Серякова Ірина Іванівна – доктор філологічних наук, професор Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-7070>

Табаківська Ельжбета – PhD (лінгвістика), професор, Ягеллонський університет, Республіка Польща; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3676-792X>

Терехова Світлана Іванівна – доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7473-9399>

Адреса редколегії:

Україна, 03150, Київ-150, вул. Велика Васильківська, 73,

Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: knlu-pzs@ukr.net.

Tel.: +38 (068) 554-23-79.

<http://philmessenger.knlu.edu.ua/>

ЗМІСТ

<i>Barany A.</i>	The interpretation of aspects of <i>light, sound, colour and time</i> in the novels “Life and Fate” (Vasily Grossman) and “Fatelessness” (Imre Kertész)	9
<i>Бойко Я. В.</i>	Образність часово віддаленого першотвору в контексті діяхронної множинності перекладів (на матеріалі ретрансляцій трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet”)	19
<i>Варлакова А. В.</i>	Акустичний аналіз модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців	30
<i>Дягілєва Ж. А.</i>	Лексико-семантичні засоби вербалізації поняття “ANOMALIE” в німецькій мові	40
<i>Ізотова Н. П.</i>	Лінгвонаратологія ігрових художніх форм: ідіожанровий аспект	47
<i>Капранов Я. В.</i>	Презентація наукових результатів квантитативної ностратичної верифікації ступенів споріднення афразійської, індоєвропейської і картвельської мовних сімей	58
<i>Koliesnik I. O.</i>	Literary motif of pain: theory and methods of linguistic analysis ...	72
<i>Костанда І. О.</i>	Традиційна класифікація форм тексту в контексті процесів кодифікації мов венгьянь та байхуа	84
<i>Nikonova V. G.</i>	Conceptual equivalence of colloquialisms in cross-cultural cinematic discourse as a translation challenge	92
<i>Орел І. І.</i>	Способи трансляції національно-культурної інформації в семантиці німецьких фразеологічних одиниць із компонентом “Pfennig” на позначення автостереотипів	102
<i>Pavlichenko L. V., Nikiforova Ye. Yu., Havryliuk O. O.</i>	Manipulative strategy and tactics of investigators in the pre-trial investigation discourse	112
<i>Savchuk R. I.</i>	Vers la poétique du récit: les enjeux de la narratologie linguistique ..	122

ІНФОРМАЦІЯ

<i>Вимоги до рукописів</i>	131
----------------------------------	-----

UDC 82.091:82-32

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.222731>

A. Barany

Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine

e-mail: caroline@kmf.uz.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9950-5601>

THE INTERPRETATION OF ASPECTS OF *LIGHT, SOUND, COLOUR* AND *TIME* IN THE NOVELS "LIFE AND FATE" (Vasily Grossman) AND "FATELESSNESS" (Imre Kertész)

Abstract

Nowadays, the novels "Life and Fate" (1960) by Vasily Grossman (1905-1964) and "Fatelessness" (1975) by Imre Kertész (1929-2016) attract attention of not only numerous readers but also literary critics. However, the critical articles focus mainly on the authors' philosophy and characters' thoughts, present commentaries on the world, war, human life under totalitarianism.

The paper aims at investigating the magic power of lights, colours, sounds and their artistic reality in the novels "Life and Fate" by Vasily Grossman and "Fatelessness" by Imre Kertész; at revealing, analyzing and comparing the meaning of lights, sounds, colours and their effect on the images embodied by writers in the novels "Life and Fate" and "Fatelessness".

Despite the fact that "Life and Fate" and "Fatelessness" were written in a reserved style there are certain colours, light and sound effects which influence the emotional world of heroes in the novels. The paper considers the various meanings of white colour in the novels, various types of the light at night and in the daytime, compares the effects of white and dark lights, determines the light of wisdom, gives interpretation to the noise of food kettles in the novel "Fatelessness" that sounds like a chime in the ears of prisoners in the concentration camp and bring them to life.

The hidden colours, lights and sounds occupied proper places in the novels, their function is artistically motivated by Vasily Grossman and Imre Kertész. The light and sound gamma in these novels became integral expressive tools creating such a background of the sphere of feelings that possesses magical power, helps to reveal and better understand the emotions of the characters, brings the readers closer to the real time and involves them in the conditions and events lived by the characters. The sounds of voices, shades of colours and aspects of light in the novels "Life and Fate" and "Fatelessness" are immortal, an everlasting bright spark of life and energy lives in them.

Keywords: spatial image, visual perception, symbol, power of sounds, force of time.

Анотація

Сьогодні романи "Життя і доля" (1960) Василя Гроссмана (1905 – 1964) та "Знедоленість" (1975) Імре Кертеса (1929 – 2016) привертають увагу не лише численних читачів, а й літературознавців. Однак статті критиків літератури зосереджуються головним чином на філософії авторів та думках персонажів, подають роздуми про світ, війну, людське життя в умовах тоталітаризму.

Маємо на меті дослідити магічну силу світла, кольорів, звуків та їхню художню реальність у романах Василя Гроссмана "Життя і доля" та Імре Кертеса "Знедоленість"; виявити, дослідити та порівняти значення світла, звуків, кольорів та їх вплив на художні образи, утілені письменниками в романах "Життя і доля" та "Знедоленість".

Попри те, що "Життя і доля" та "Знедоленість" написані стриманим стилем, у романах є певні кольори, світлові та звукові ефекти, які впливають на емоційний світ героїв. У статті інтерпретовано семіотику білого кольору в романах, різноманітні типи денного та вечірнього світла, порівнюється вплив білого та темного світла, дається тлумачення поняттю "світло мудрості", інтерпретується звук чавунних казанків у романі "Знедоленість", передзвін яких у вухах ув'язнених у концтаборах спонукає і вітлює бажання жити.

Приховані кольори, світлові та звукові ефекти займають належні місця в романах, їхня функція художньо вмотивована В. Гроссманом та І. Кертесом. Світлова і звукова гама в цих романах створює

такий фон сфери почуттів, який володіє магічною силою, допомагає розкрити та краще зрозуміти емоції персонажів, наближує читачів до реального хронотопу, обставин та подій, серед яких жили персонажі романів. Відлуння голосів, відтінків кольорів та світлових аспектів у романах “Життя і доля” та “Знедоленість” безсмертні, вони містять невпинну яскраву енергію життя.

Ключові слова: просторове зображення, візуальне сприйняття, символ, могутність звуків, сила часу.

1. Introduction

In twentieth-century fiction there are writers whose works at the moment of their publishing were more popular abroad than in their native land. Here belong the Russian writer, philosopher Vasily Grossman (1905-1964), the author of “Life and Fate” (1960) and the representative of Hungarian literature Imre Kertész (1929-2016) with his well-known novel “Fatelessness” (1975). It ought to be mentioned that Vasily Grossman's novel “Life and Fate” became first available for the Russian readers only in 1988 when it was published in Moscow, while Imre Kertész' work became world famous and recognized, even in his native Hungary, only after the author was awarded the Nobel Prize in literature in 2002.

Nowadays, the novels “Life and Fate” and “Fatelessness” evoke the interest of not only numerous readers, but also researchers (Anninskii, 1980; Bocharov, 1989; Garrard, 1991; Gusiev, 2005; Hetényi, 2004; Kulish and Oskotskij, 1988; Olbrykh, 2002; Lanin, 1992; Markish, 1988) and even film directors (Koltai, 2004; Ursuliak, 2012). Much has already been written on the literary merits of these rare books. These works include valuable studies on peculiarities of V. Grossman's and I. Kertész's writings. For example, in the books and manuscripts by Shimon Markish, one of the first researchers and publishers of V. Grossman's literary works, the reader will find Sh. Markish's unsurpassed reasoning on Grossman's psychological insight. Kulish and Oskotskij (1988), Lanin (1992), Olbrykh (2002), Garrard (1991) and others analysed in their scientific works the motives of fatality and human sacrifice, fragility of existence under dictator ideology, its influence on public attitude and conduct of characters in Vasily Grossman's novel “Life and Fate”. Works by Gusiev (2005), Hetényi (2004), Nad (2003) and others contain valuable information for the modern reader on the unique philosophy of life of Imre Kertész's characters in concentration camps.

2. Material and methods

The novel “Life and Fate” is not only a broad portrait of an age and a searing vision of Stalinist Soviet Union, it is also the story of a family, the Shaposhnikovs, whose lives in the army, the gulag, a physics institute, a power station and a concentration camp are stunningly evoked, from their darkest to their most poetic moments. Judged so dangerous by the Soviet authorities that the manuscript of the novel was immediately confiscated when completed in 1960, Grossman's masterpiece was finally smuggled into the west and published in 1980. I. Kertész's novel “Fatelessness” is based on the impressions of the writer, taken from the Nazi death camps, where he was taken as a fifteen-year-old teenager. After going through the circles of hell in Auschwitz and Buchenwald, I. Kertész, miraculously surviving, returned home and 30 years later described his experiences in the novel “Fatelessness”, which became an integral part of the writer's work.

The scientific inquiry lies in the fact that critical articles focus mainly on the content, the authors' philosophy and characters' thoughts, present commentaries on the world, war, human life under totalitarianism. It is not surprising for much of the novel “Life and Fate”, which is written “in dry, reserved style, without abundance of colours and splendour of artistic solutions” (Dedkov, 1988, p. 240). We find this peculiarity of narration in the novel “Fatelessness” as well. Therefore, the **aim** of the paper is to provide the analysis of the characters' worldview, to reveal the authors' expressive means presenting what the characters went through within the artistic world of the novels under research. To achieve the set goal the **tasks** presuppose a comparative research of the influence of time on Grossman's and Kertész's characters, the role, meaning and sense of light, sound and colour effects in the novels “Life and Fate” and “Fatelessness” that realize the authors' artistic and aesthetic intentions,

as well as ideas by means of artistic word which is "the seed vegetating in souls; it promises thousands of colours [...]" (Belyi, 1910, p. 433). Created in 2005, a film directed by L. Koltai, based on the novel "Fatelessness", is called by Geréb "the space for the embodiment and implementation of different models of the poetics of light" (Geréb, 2005, p. 52). The research was carried out by means of the **methods** of comparative, textual and narrative analysis, interpretation in the context.

3. Results and discussion

Reading the novel "Life and Fate" we can see on the first pages the representation of a German camp during a cold winter. Its description has nothing living; no trees, no grass, no animals, no birds are mentioned. Drawing the readers' attention to this sight, only the fallen snow seems to be alive and its image-bearing role is described by Kuzicheva (1989, p. 5). Snow betokens the coming white morning light of a new day, "*Snow fell early in the morning and lay there till noon. The Russians felt a joy that was steeped in sorrow. Russia herself was breathing over them, spreading a mother's shawl beneath their poor exhausted feet. The barracks, with their white roofs, looked like the huts in a Russian village*" (Grossman, 2006, p. 9). In the novels under analysis white colour also has a kind of 'consoling' sense (Postoutenko, 1996, p. 158). The white snow is breathing, painting and laying "mother's shawl" beneath the Russian prisoners' feet and for a moment they are even happy. White snow in Grossman's novel becomes a spatial image – a source of admiration and reconciliation. For Grossman snow cover symbolizes the mother's white shawl on the tomb of the young lieutenant Tolya. This shawl covers the lieutenant's dead body, "*The dead pilot lay there all night on a hill covered with snow; it was a cold night and the stars were quite brilliant. At dawn the hill turned pink – the pilot now lay on a pink hill. Then the wind got up and the snow covered his body*" (Grossman, 2006, p. 595). Quiet white snowfall finishes the story of Stalingrad's fate during the war, "*The snow filled the air with a soft grey-blue mist, softening the wind and gunfire, bringing the earth and sky together into one swaying blur. [...] This soft, white snow settling over the carnage of the city was time itself*" (ibid., p. 727).

In the novel "Fatelessness" white light is perceived as 'blinding', 'eye-stabbing'; it fills one with the feeling of cleanliness, 'brilliance' (Kertész, 2004, p. 79). These are the first delusive impressions Köves György has of Auschwitz and Buchenwald death camps. The young character is especially happy about "*Green turf, the requisite white goalposts, the chalked lines of the field of play – it was all there, inviting, fresh, pristine, in perfect order*" (ibid., p. 89). He was impressed by "*an immaculate white asphalt road running as far as the eye could see*" (ibid., p. 82) and the statue of the prisoner "*on a white plinth and hewn from the same soft, dull, grained white stone*" (ibid., p. 123). However, reading these lines we sympathize with Kertész' character, for the young Köves György's visual perception of the real environment he got into, because this environment is overshadowed by the illusory magic light, just like the phenomenal colour of the sky above Auschwitz where the 'Greek fire' and 'pyrotechnic display' are not the festive salutes, they materialize the destructive and horrifying effect of the rays of light – they are the tongues of 'flames and sparks' of crematoriums (ibid., p. 116).

However, magic forces materialized in white colour do not always exert consoling influence on the state of mind of Grossman's and Kertész' characters. In the novel "Life and Fate" a summer day turns into a December cold for Anna Semyonovna Shtrum and she sees the road to ghetto "*white with little parcels and pillows*" (ibid., p. 68). On the way to the death camp in the white daylight Anna Semyonovna sees:

[...] two different crowds: there were the Jews – the men in winter coats and hats, the women wearing thick dresses – and there were the people in summer clothes on the pavement. It was as though even the sun no longer shone for the Jews on the street, as though they were walking through the cold frost of a December night (Grossman, 2006, p. 69).

That day white light turns into "black – a symbol of non-existence, chaos" (Belyi, 1994, p. 201). For Anna Semyonovna "*Hard times have come indeed, there can be no harder*" (Grossman, 2006,

p. 70). The bright summer light is overshadowed by a dark sad colour in the novel "Fatelessness" where the outward appearance of the prisoners "[...] with their heads retracted into their necks, their noses sticking out from their faces, their filthy prison duds that they wear hanging loosely from their shoulders, even on the hottest summer's day they put one in mind of winter crows with a perpetual chill" (Kertész, 2004, p. 138).

Night light in the novel "Life and Fate" exists as a special active force and under its influence the characters feel happiness and pain (Kuzicheva, 1989, p. 5). The author of the novel "Life and Fate" subtly feels and determines this quality of evening light. "*The light of evening can reveal the essence of a moment. It can bring out its emotional and historical significance, transforming a mere impression into a powerful image*" (Grossman, 2006, p. 714). Night light brings to life the characters' world of senses in the novel "Fatelessness". Night light presents not only the terror of war but also unpredictable delight and "happy astonishment" to the young characters of "Fatelessness" Köves György and Annamária, even during an air strike:

The incident occurred the day before yesterday, during the alert on Friday night [...], we heard a bomb actually go off nearby, she started trembling all over. It was really good, because in her terror she clung to me, her arms around my neck, her face buried in my shoulder. All I remember after that was searching for her lips. I was left with the vague experience of a warm, moist, slightly sticky contact. Well, and also a kind of happy astonishment, for it was my first kiss with a girl after all, besides which I had not been reckoning on it right then (Kertész, 2004, pp. 32-33).

In the novel "Fatelessness" the horrifying dark light of the night during bombardment turned into an intimate light, thus creating the emotional atmosphere for the unexpected enjoyment of the sweet tenderness of being kissed by a girl for the first time. A specific intimate light sometimes hides in the night twilight of agonizing camp life in the barracks where Köves György hears his co-inmates in the death camp whisper not only of the past, future, freedom but also recollections of his friend Bandi Citrom of the street lights along "Forget-me-not Road", of "Budapest girls" and "topics of what, between men, sounded like a confidential nature" (ibid., p. 148). In "Life and Fate" the light of 'shell-burst' illuminates for a moment the face and neck of the dirty, lice-ridden radio operator Katya making her in such a way a desired woman for Sergey Shaposhnikov:

The dirty, lice-ridden girl sat there without saying a word. Seryozha could see her white neck in the darkness. Seryozha tried to make her out in the darkness; as though in answer to his wish, her face was suddenly lit up by a shell-burst. Another flare went up and their heads drew together. He embraced her again [...]. Then it became dark again, very dark [...] (Grossman, 2006, p. 400).

The role of the light that beams at this moment can be accepted by the reader as stylistic mystery, "when in dry [...] writing one sees a colour that seems to be a colour at first, but then you realize it is a patch of light from a completely different reality" (Anninskii, 1988, p. 262). Probably from the reality where bright colours of femininity had not yet been stained by the cruel conditions of war. This Stalingrad night, the transfer of colours of dark and bright rays of lights from the explosion of deadly missiles created a small patch of sunlight that raised, lit up and beautified woman's body and turned Katya's appearance into a symbol of cleanliness and mysterious tenderness. The colour coming from the beams of light that lit up Katya forms in the character's imagination a stimulating ferment that revives the most beautiful feelings and evokes the feeling of mutual spiritual cleanliness. This "*colour is simply an expression of the inner world of the artist*" and his characters (Grossman, 2006, p. 733).

Light, sounds, time of the day in Grossman's novel under analysis become expressive means of the characters' and the author's state of mind (Kuzicheva, 1989, p. 5). This view is also characteristic of Kertész' novel. In "Life and Fate" depending on the author's intentions to materialize in the image of light characters' emotional impulses, we can find the following definitions of light. In Grossman's novel the attacking tanks are characterized by "stabbing light", "*A vast mass of vehicles appeared*

out of the steppes, deafening the Rumanian defences with the rumble of engines [...], blinding them with stabbing light [...]" (Grossman, 2006, p. 634). Or as Krymov feels "grey, stony light" that shines into the windows of the Lubyanka. "*What a grey, stony light it was. The windows looked out onto the central pit of the Inner Prison. It wasn't light at all – it was just dirty water*" (ibid., p. 765). One could see here "glaring official light" at night (ibid., p. 605).

3.1 Light as wisdom

Bright light does not dominate in the artistic space of Kertész' and Grossman's novels. The characters in "Fatelessness" and "Life and Fate" live in a dim, evening light. These works also contain a peculiar source of light whose rays highlight the way to the wisdom obtained by the reader from teachers at the sunset of life. Through their instructive philosophy of existence, they supply us with energy and warmth necessary for doing the further steps in our life. This light is called "the light of wisdom" (Kuzicheva, 1989, p. 5). It usually comes from people who lived a long life. In the novel "Life and Fate" a lot was seen, told, thought over by old people. The readers of Grossman's novel will remember for a long time the wise words and deeds of Shtrum's mother and the old Khristya Chunyak who saved captive Semyonov's life. In Kertész' novel Uncle Lajos's words teach us patient humility with one's fate and submission to the God. However, it should be noted that in the novels "Life and Fate" and "Fatelessness" the light of wisdom comes not only from older characters who have come to the natural end of their long life but also from young ones whose life and fate was determined by the cruel circumstances of concentration camps and unknown small steps leading to the thresholds of gas chambers. Young characters who had done those steps became wise not because of their experience acquired in the course of many years, but as a result of hopeless dead end in their fate as well as the sense of gradually fading light of life in the face of death.

3.2 Light as happiness

When talking about the happiness of camp life Köves György in the novel "Fatelessness" even opposes the wise opinions of adults who had not gone through, like he had, "step by step" the concentration camps of Auschwitz and Buchenwald. Köves György's wise interpretations of time spent in the death camp will help the reader understand the true meaning of the warmth of soul and happiness that Kertész values most. For Köves György,

in a certain sense, life there had been clearer and simpler. [...] For even there, next to the chimneys, in the intervals between the torments, there was something that resembled happiness. Everyone asks only about the hardships and the 'atrocities', whereas for me perhaps it is that experience which will remain the most memorable. Yes, the next time I am asked, I ought to speak about that, the happiness of the concentration camps. If indeed I am asked [...] (Kertész, 2004, pp. 261-262).

Köves György's reflection in the novel "Fatelessness" can be an exemplary lesson of adult wisdom for the readers on the purity of spent life in the blackened environment of war,

we can never start a new life, only ever carry on the old one. I took the steps, no one else, and I declared that I had been true to my given fate throughout. The sole blot, or one might say fly in the ointment, the sole accident with which they might reproach me was the fact that we should be sitting there talking now – but then I couldn't help that (ibid., p. 259).

The reader will remember young Bandi Citrom's insistent words on what the main thing in life is – "*not to neglect oneself; somehow there would always be a way, for it had never yet happened that there wasn't a way somehow – [...], and he in turn had been instructed in this wisdom by the labor camp*" (ibid., p. 136).

In the novel "Life and Fate" Grossman's lessons on the essence of friendship, the description of the road to Calvary of medical officer Sofya Levinton, reflections of a Jew physicist Shtrum when filling in "*the questionnaire royal, the questionnaire of questionnaires*" (Grossman, 2006, p. 560) will remain forever in the memory of the reader. These instructive lessons of writers and their characters illuminate the sorrowful moments in the twentieth century by means of an eternal, undying light of memory.

3.3 Sounds in the novels

A special role both in “Life and Fate” and “Fatelessness” is given to the power of sounds. By means of sounds Grossman's characters are insistently searching for signs of life (Kuzicheva, 1989, p. 5). One should pay attention to the vitally important role of sounds in Kertész' novel. The sound of 'cauldrons' became the source of delight and even turned out to be comfortable for Köves György and his camp fellow countrymen. This magic sound of 'bells' coming from 'clattering' of 'cauldrons' radiated energy that made everybody move, incited people to act quickly, opened a desire to remain alive and “*to live a little bit longer in this beautiful concentration camp*” (Kertész, 2004, p. 189). And the sound of some phrases György heard in the camp in his mother tongue help him to understand the value of “*that oft-cited joyful experience of unexpectedly hearing the familiar strains of one's own language abroad*” (Kertész, 2004, pp. 91-92). However, there is in the novel “Fatelessness” a special, horrifying sound. For instance, this is the sound of slap on the face, whose weight 'blushed' on the left cheek of Kertész' character as it is in the novel “Life and Fate”, where commissar Krymov's “*blow on the face was the outward sign of a moral catastrophe. He could respond only with dumbfounded amazement*” (Grossman, 2006, p. 601). In the novel “Life and Fate” even silence roars in its own way in the intervals between battles causing “heads whirl”:

It felt very odd, even inconceivable, to eat kasha in silence, to write a letter in silence, to wake up at night and hear silence [...]. The silence then gave birth to many different sounds that seemed new and strange: the clink of a knife, the rustle of a page being turned in a book, the creak of a floorboard, [...], the scratching of a pen, [...], the ticking of the clock on the wall of the bunker (Grossman, 2006, p. 644).

3.4 The force of emotions in the novels

There is one more force in Grossman's and Kertész' novels, “the power of suffering soul, depression and grief” (Kuzicheva, 1989, p. 5). Let us recall prisoner Abarchuk's “fit of despair” at night in Grossman's novel: “*[...] Not just the usual sullen despair of the camps, but something fierce and burning like malaria, something that made him scream out loud, fall off the bedboards and beat his fists against his skull*” (Grossman, 2006, p. 159). And, as Kuzicheva claims, at the moment physicist Shtrum is interdicted from work, science and probably even life, his despair turns into fear. Fear turns into horror, whose essence is revealed when faced with the government's anger. It weakens a person, exhausts and gradually eats up the soul, turns a man into a slave (Kuzicheva, 1989, p. 5). For Shtrum only “the narrow strip of light” from the window of a small house and the evening light in a dark lane give the feeling of happiness and joy:

The snow, the night sky, the cool fresh air, the trees and their dark branches, the narrow strip of light escaping through the black-out curtain of a one-storey wooden house – everything was so beautiful. There was, however, one glimmer of brightness at the bottom of his despair – he and Marya Ivanovna had behaved honourably (Grossman, 2006, p. 742).

In contemplations about life at war Grossman and Kertész speak of a man's “sadness of a soul”. In the novel “Life and Fate” there was something “sad and melancholy” even in the long cry “A-a-a-a-ah!” uttered by the Russian infantry as they staged an attack. When this cry of soldiers “*[...] crossed the cold water; it lost its fervour. Instead of valour or gallantry, you could hear the sadness of a soul parting with everything that it loved, calling on its nearest and dearest to wake up, to lift their heads from their pillows and hear for the last time the voice of a father, a husband, a son or a brother [...]*” (Grossman, 2006, p. 39).

The feeling of horrifying calm is accumulated in Köves György's sad soul when he reports the reader:

that after so much striving, so many futile attempts and efforts, in time I too found peace, tranquillity and relief. For instance, certain things to which I had previously attributed some vast, practically inconceivable significance, I can tell you, lost all importance in my eyes. Thus, if I grew tired while standing at Appell, for example, without so much as a look whether it was muddy or there was a puddle,

I would simply take a seat, plop down, and stay down, until my neighbours forcibly pulled me up. Cold, damp, wind, or rain were no longer able to bother me; they did not get through to me, I did not even sense them. Even my hunger passed; I continued to carry to my mouth anything edible I was able to lay my hands on, but more out of absentmindedness, mechanically, out of habit, so to say. As for work, I no longer even strove to give the appearance of it. If people did not like that, at most they would beat me, and even then they could not truly do much harm, since for me it just won some time: at the first blow I would promptly stretch out on the ground and would feel nothing after that, since I would meanwhile drop off to sleep (Kertész, 2004, pp. 171-172).

3.5 The power of time in the novels

The force of time renders special influence on the characters' life in Grossman's and Kertész' novels. The perception and the sensation of time turns out to be more striking at war, the feeling of time is lost. In the novel "Life and Fate" Grossman is excited at the variety of personal time (Kasavin, 1990, p. 167). In the novel the time an inmate spends in prison remains in his memory as "a sense of simultaneous quickness and endlessness":

After dancing all night at a New Year's ball, a girl will be unable to say whether the time passed quickly or slowly [...]. The night at the ball is full of looks, smiles, caresses, snatches of music, each of which takes place so swiftly as to leave no sense of duration in the girl's consciousness. Taken together, however, these moments engender the sense of a long interval of time that contains all the joys of human existence (Grossman, 2006, p. 32).

During combat "one second can stretch out for eternity, and long hours can crumple together. The sense of duration is linked to such fleeting events as the whistle of shells and bombs, the flashes of shots and explosions" (Grossman, 2006, p. 33). Kasavin claims a man can revive time, paint it with unprecedented colours when he cannot otherwise actualize the variety of his personality (1990, p. 167). Köves György also tries to recall in time and picture in his mind the former look of Bandi Citrom and "compare him with his initial appearance, back then, on my right in the row, or the very first time at work, his sinews and muscles still rippling, bulging, dimpling, lithely flexing, or ruggedly straining, like an illustration in a biology textbook as it were, then, to be sure, I found it a little hard to credit" (Kertész, 2004, p. 153).

The character of "Fatelessness" observes the cruel influence of the unstoppable gradually degrading force of time. This time process under the conditions of camp life takes the out of his view the members of the Kollman family. And only then did Köves György understand that apparently, time can deceive us. Kertész' young character can compare the duration of each day spent in the camp only to "the dumb storybooks of his childhood", in which seven days for the king meant seven years (ibid., p. 164). Köves György could not believe that three months of camp life would make him "a decrepit old man so quickly" (ibid., p. 165). He reasons, "Back home that takes time, fifty or sixty years at least; here three months was enough for my body to leave me washed up. I can safely say there is nothing more painful, nothing more disheartening than to track day after day, yet again how much of one has wasted away" (ibid., 2004, p. 165). He recollects being a free young man with golden-downed, pliantly smooth skin, "now that same skin was drooping in loose folds, jaundiced and desiccated, covered in all kinds of boils, brown rings, cracks, fissures, pocks and scales that itched uncomfortably, especially between my fingers" (ibid., 2004, p. 165). However, time not only destroys human lives and fates but sometimes also cures by means of bright colours or grey shades of recollections from the past. Quoting Grossman, even at the front when people were under fire "ulcers and sciaticas usually cleared up of their own accord" (Grossman, 2006, p. 243). And in Köves György's recollections there would always remain the unforgettable light of fire and "happiness of the concentration camps", provided he did not forget (Kertész, 2004, p. 262).

4. Conclusions

The paper presents novel results in a comparative study of the influence of visual and sound effects on the world of Vasily Grossman's and Imre Kertész' heroes. The light and sound gamma in these novels

create such a background of the sphere of feelings that possesses magic power, helps to reveal and better understand the emotions of the characters, brings the readers closer to the real time and involves them in the conditions and events experienced by the characters. Thanks to the method of comparative analysis we have identified in the literary texts those parts where the aspects of light, sound, colour and time used by Vasily Grossman and Imre Kertész are in tune. The light, sound, colour effects and the aspects of time became integral expressive tools for figurative embodiment into the texts of the novels "Life and Fate" and "Fatelessness" authors' ideas, artistic and aesthetic intentions.

Based on the method of textual analysis it can be concluded that the hidden colours, lights and sounds occupied proper places in the novels, their function is artistically motivated by Vasily Grossman and Imre Kertész. The sounds of voices, shades of colours, aspects of light and time in the novels "Life and Fate" and "Fatelessness" are immortal, they possess the undying bright sparkle of life and energy.

REFERENCES

- Аннинский, Л. (1988). Мироздание В. Гроссмана. *Дружба народов*, 10, 253-263.
- Белый, А. (1910). Магия словъ. В Андрей Белый. *Символизм: Книга статей* (сс. 429-448). Москва: Мусaget.
- Белый, А. (1994). Священные цвета. В Андрей Белый. *Символизм как миропонимание* (сс. 201-209). Москва: Республика.
- Бочаров, А. (1989). Время собирать камни. "Малая проза" Василия Гроссмана. *Вопросы литературы*, 7, 3-86.
- Дедков, И. (1988). Жизнь против судьбы. *Новый мир*, 11, 229-241.
- Гусев, Ю. (2005). О творчестве Имре Кертеса, лауреата Нобелевской премии за 2002 год. В И. Светлов, В. Середа (Отв. ред. и сост.), *Венгерское искусство и литература XX века. Сборник статей российских и венгерских ученых* (сс. 9-591). Санкт-Петербург: Алетейя.
- Касавин, И. (1990). Свидание с многообразием. *Звезда*, 9, 166-174.
- Кулиш, В., Оскоцкий, В. (1988). Эпос войны народной: Диалог о романе В. Гроссмана "Жизнь и судьба". *Вопросы литературы*, 10, 27-87.
- Кузичева, А. (1989). Вечерний свет "Жизни и судьбы". *Книжное обозрение*, 2, 5.
- Ланин, Б. А. (1992). *Новая проза о войне и диалогия В. Гроссмана "Жизнь и судьба"*. Москва: Институт общеобразовательной школы.
- Маркиш, Ш. (1997). Василий Гроссман. В Ш. Маркиш. *Бабель и другие* (сс. 28-117). Москва: Мосты культуры.
- Маркиш, Ш. (2004). Трагедия и триумф Василия Гроссмана, или об универсальности рабства и свободы в двадцатом веке. *Иерусалимский журнал*, 18. Взято из https://www.antho.net/jr/18/markish_grossman.html
- Маркиш, Ш. *Василий Гроссман* (сс. 1-27). Рукопись.
- Маркиш, Ш. *Книга о нашей судьбе* (сс. 1-4). Рукопись.
- Маркиш, Ш. *Пример Василия Гроссмана* (сс. 1-25). Рукопись.
- Маркиш, Ш. (1988). *Советская критика: Пример Василия Гроссмана* (сс. 1-4).
- Надь, И. (2003). От вынужденной участи к выбору судьбы. О творчестве Имре Кертеса. *Звезда*, 7. Взято из <https://magazines.gorky.media/zvezda/2003/7/ot-vynuzhdennoj-uchastik-vyboru-sudby.html>
- Ольбрых, В. (Сост.). (2002). *Беседы о Василе Гроссмане*. По материалам Международных литературных чтений в Гдыне и дискуссии в газете "Литературные вести" (сс. 3-67). Варшава – Москва: Slavica Orientalia-Интерконтакт-фонд.
- Постоутенко, К. (1996). Священные цвета Андрея Белого. *Die Welt Der Slaven*, 41(1), 153-166.
- Урсуляк, С. (Режисер). (2012). "Життя і доля" [телесеріал за однойменним романом Василя Гроссмана]. Росія.

- Хетени, Ж. (2004). Порядок хаоса. Имре Кертеc и его роман "Обездоленность". *Иерусалимский журнал*, 18. Взято из <http://www.antho.net/jr/18.2004/02.php>
- Garrard, J. (1991). Stepsons in the Motherland: The architectonics of Vasily Grossman's "Zhizn' i sud'ba". *Slavic review*, 50(2), 336-344.
- Geréb, A. (2005). Sorstalanság. Köves Gyuri kalandjai a koncentrációs táborok birodalmában. *Egyenlítő. Társadalomkritikai és kulturális folyóirat*, 3(2), 50-53.
- Grossman, V. (2006). *Life and fate*. Vintage Classics.
- Kertész, I. (2004). *Sorstalanság / Fatelessness* (Trans. from Hungarian by Tim Wilkinson). Vintage Books.
- Koltai, L. (Film director). (2004). "Fateless" (*Sorstalanság*) [drama based on the novel "Fateless" by Imre Kertész].

REFERENCES

- Amninskij, L. (1988). Mirozhdanie V. Grossmana. *Druzhiba narodov*, 10, 253-263.
- Belyj, A. (1910). Magija slov'. V Andrej Belyj. *Simvolizm: Kniga statej* (ss. 429-448). Moskva: Musaget.
- Belyj, A. (1994). Svjashhenye cveta. V Andrej Belyj. *Simvolizm kak miroponimanie* (ss. 201-209). Moskva: Respublika.
- Bocharov, A. (1989). Vremja sobirat' kamni. "Malaja proza" Vasilija Grossmana. *Voprosy literatury*, 7, 3-86.
- Dedkov, I. (1988). Zhizn' protiv sud'by. *Novyj mir*, 11, 229-241.
- Gusev, Ju. (2005). O tvorcestve Imre Kertesa, laureata Nobelevskoj premii za 2002 god. V I. Svetlov, V. Sereda (Otv. red. i sost.), *Vengerskoe iskusstvo i literatura XX veka. Sbornik statej rossijskih i vengerskih uchenyh* (ss. 9-591). Sankt-Peterburg: Aletejja.
- Kasavin, I. (1990). Svidanie s mnogoobraziem. *Zvezda*, 9, 166-174.
- Kulish, V., Oskockij, V. (1988). Jepos vojny narodnoj: Dialog o romane V. Grossmana "Zhizn' i sud'ba". *Voprosy literatury*, 10, 27-87.
- Kuzicheva, A. (1989). Vechernij svet "Zhizni i sud'by". *Knizhnoe obozrenie*, 2, 5.
- Lanin, B. A. (1992). *Novaja proza o vojne i dilogija V. Grossmana "Zhizn' i sud'ba"*. Moskva: Institut obshheobrazovatel'noj shkoly.
- Markish, Sh. (1997). Vasilij Grossman. V Sh. Markish. *Babel' i drugie* (ss. 28-117). Moskva: Mosty kul'tury.
- Markish, Sh. (2004). Tragedija i triumf Vasilija Grossmana, ili ob universal'nosti rabstva i svobody v dvadcatom veke. *Ierusalimskij zhurnal*, 18. Vzjato iz https://www.antho.net/jr/18/markish_grossman.html
- Markish, Sh. *Vasilij Grossman* (ss. 1-27). Rukopis'.
- Markish, Sh. *Kniga o nashej sud'be* (ss. 1-4). Rukopis'.
- Markish, Sh. *Primer Vasilija Grossmana* (ss. 1-25). Rukopis'.
- Markish, Sh. (1988). *Sovetskaja kritika: Primer Vasilija Grossmana* (ss. 1-4).
- Nad', I. (2003). Ot vynuzhdennoj uchasti k vyboru sud'by. O tvorcestve Imre Kertesa. *Zvezda*, 7. Vzjato iz <https://magazines.gorky.media/zvezda/2003/7/ot-vynuzhdennoj-uchasti-k-vyboru-sudby.html>
- Ol'bryh, V. (Sost). (2002). *Besedy o Vasilie Grossmane. Po materialam Mezhdunarodnyh literaturnyh chtenij v Gdnye i diskussii v gazete "Literaturnye vesti"* (ss. 3-67). Varshava – Moskva: Slavica Orientalia-Interkontakt-fond.
- Postoutenko, K. (1996). Svjashhenye cveta Andreja Belogo. *Die Welt Der Slaven*, 41(1), 153-166.
- Ursuljak, S. (Rezhiser). (2012). "Zhittja i dolja" [teleserial za odnojmennim romanom Vasilija Grossmana]. Rosija.
- Heteni, Zh. (2004). Porjadok haosa. Imre Kertes i ego roman "Obezdoленность". *Ierusalimskij zhurnal*, 18. Vzjato iz <http://www.antho.net/jr/18.2004/02.php>

- Garrard, J. (1991). Stepsons in the Motherland: The architectonics of Vasily Grossman's "Zhizn' i sud'ba". *Slavic review*, 50(2), 336-344.
- Geréb, A. (2005). Sorstalanság. Köves Gyuri kalandjai a koncentrációs táborok birodalmában. Egyenlítő. *Társadalomkritikai és kulturális folyóirat*, 3(2), 50-53.
- Grossman, V. (2006). *Life and fate*. Vintage Classics.
- Kertész, I. (2004). *Sorstalanság / Fatelessness* (Trans. from Hungarian by Tim Wilkinson). Vintage Books.
- Koltai, L. (Film director). (2004). *"Fateless" (Sorstalanság)* [drama based on the novel "Fateless" by Imre Kertész].

Дата надходження до редакції 03.09.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.111'255.4(045)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.222736>

Я. В. Бойко

Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”, Україна

e-mail: yana.boyko.85@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0074-5665

ОБРАЗНІСТЬ ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ В КОНТЕКСТІ ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ (на матеріалі ретрансляцій трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet”)

Abstract

The article focuses on the plurality in translation of the dramatic work as a factor of the varieties in reproduction of genre and stylistic features of the original text. The problem of transfer in translation of stylistic features of the original text, in particular modification of figurative means of the target language on the example of epithet constructions in translations as a result of diachronic plurality of translations is highlighted. Epithet constructions are systematized in terms of their subject matter. The analysis of epithet constructions according to the semantic characteristics of associative relations is carried out taking into account their place in the field system of tropes. The correlation of semantic groups showed a predominant number of occasional-associative epithets in comparison with usual-associative ones. Among the occasional-associative epithets the most common are metaphorical epithets, among the usual-associative are descriptive-evaluative ones. The translation strategies and tactics of achieving the conceptual invariance of figurative means, in particular epithets, in the temporarily distant original and its retranslations in Ukrainian (translated by Yu. Andrukhovych) and Russian (translated by B. Pasternak) are determined. The analysis of lexical-semantic, grammatical and lexical-grammatical ways of transformational reproduction of the figurative means under study in different-time retranslations in Ukrainian and Russian is carried out. The main factors of conceptual invariance of retranslation of figurative means are summarized.

Keywords: diachronic plurality of translations, conceptual invariance of figurative means, usual-associative and occasional-associative fields, lexical-semantic, grammatical and lexical and grammatical methods of transformational reproduction.

Анотація

У статті зосереджено увагу на перекладній множинності драматичного твору на прикладі трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” як чинникові різноманітного відтворення жанрово-стилістичних особливостей першотвору. Висвітлено проблему передачі в перекладі стилістичних особливостей оригіналу, зокрема модифікацію образних засобів цільової мови на прикладі епітетних конструкцій у перекладах як результат діахронної множинності перекладів. Епітетні конструкції систематизовано з погляду їхньої тематики. Проведено аналіз епітетних конструкцій за семантичними характеристиками асоціативних зв'язків, який враховує місце епітетних конструкцій у системі тропів. Співвідношення семантичних груп епітетних конструкцій показало домінуючу кількість оказіонально-асоціативних епітетів порівняно з узуально-асоціативними. Серед оказіонально-асоціативних епітетів найбільш поширеними є метафоричні епітети, серед узуально-асоціативних – описово-оцінні. Визначено перекладацькі стратегії і тактики досягнення концептуальної інваріантності образних засобів, зокрема епітетів, у часово віддаленому першотворі та його ретрансляціях українською (переклад Ю. Андруховича) та російською (переклад Б. Пастернака) мовами. Здійснено аналіз лексико-семантичних, граматичних і лексико-граматичних способів трансформаційного відтворення досліджуваних образних засобів у різночасових ретрансляціях українською та російською мовами. Узагальнено основні чинники концептуальної інваріантності ретрансляції образних засобів.

Ключові слова: діахронна множинність перекладів, концептуальна інваріантність образних засобів, узуально-асоціативні та оказіонально-асоціативні поля, лексико-семантичні, граматичні та лексико-граматичні способи трансформаційного відтворення.

Вступ

Проблемі визначення терміна “множинність перекладів”, або “перекладна множинність”, присвячено роботи багатьох вітчизняних (А. А. Івахненко, Ю. Левін, А. Попович, Р. А. Ситар, О. Є. Федів, О. І. Чередниченко) учених. Закордонні фахівці (А. Bergman, S. T. Gürçağlar, К. Koskinen) використовують термін “re-translation” (“повторний переклад”, або “ретрансляція”). Під цим терміном розуміємо наявність у певній національній культурі кількох перекладів того самого іншомовного літературного твору, який в оригіналі має здебільшого одне текстове втілення (О.В. Ребрій).

Однак треба визнати, що в питанні діахронної множинності художніх перекладів з урахуванням міркувань різних теорій та гіпотез ще далеко до одностайності, оскільки існує комплекс чинників, який зумовлює концептуальну варіантність відтворення жанрово-стилістичних доміант оригіналу: між створенням оригіналу і між різними перекладами тексту оригіналу наявна певна часова дистанція, розвиток літературної мови і художнього перекладу, індивідуальна стилістика перекладача і мета перекладу.

Отже, проблема відтворення стилістичних особливостей оригіналу, його концептів, жанрово-стилістичних особливостей, зокрема модифікація образних засобів цільової мови,

у перекладах залежать від поетики перекладача, часу створення перекладу, адже концептуальні категорії, незважаючи на їхню універсальність, мають властивість змінювати зміст на різних етапах історії, видозмінюючи їх вербалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема “множинності перекладів” виникла ще у ХХ ст. та була висвітлена в працях таких видатних вітчизняних та закордонних теоретиків з перекладу: Ю. Левіна, А. Попович, П. Топер та ін. Дослідники пояснюють множинність перекладу різними чинниками, серед яких акцентують на розбіжностях у мовних системах оригіналу й перекладу, на різних контекстах комунікації, на різноманітності естетичних уподобань перекладачів тощо. П. Топер (2000) обґрунтовує диференціацію “синхронної” та “діахронної” множинності. У ХХІ ст. питання “перекладної множинності”, зокрема “діахронної множинності”, все ще актуальне та привертає увагу сучасних науковців. Так, О. Є. Федів (2016) описує явище діахронної множинності в перекладі. О. В. Ребрій (2009) докладно визначає загальні положення феномену діахронної множинності перекладів і приходить до висновку, що “кожен високохудожній текст надає можливість різноманітних тлумачень, адже кожен перекладач бачить у художньому тексті лише якусь частину з усього спектру смислових планів” (там само, с. 194). Р. А. Ситар (2014) наголошує на доцільності збереження архаїчності мови, що вказувала б на хронологічну віддаленість оригіналу, однак водночас акцентує на уникненні надмірної “історизації” та модернізації перекладу. О. М. Матвіїшин (2017) відзначає, що ідіолект перекладача є важливим чинником у творенні множинності перекладу.

Формулювання мети статті та її завдань

Мета статті – визначити перекладацькі стратегії і тактики досягнення концептуальної інваріантності образних засобів, зокрема епітетів, у часово віддаленому першотворі та його ретрансляціях українською та російською мовами. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: систематизувати епітетні конструкції у трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” за семантичним параметром; визначити лексико-семантичні, граматичні та лексико-граматичні способи трансформаційного відтворення досліджуваних образних засобів у різночасових ретрансляціях українською та російською мовами. **Матеріалом** дослідження слугували трагедія У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” (1899) та її переклади російською (Б. Пастернак, 1942) і українською (Ю. Андрухович, 2008) мовами.

Методи та методологія проведення дослідження

Основні **методи**, які використовувалися в ході дослідження, – порівняльний аналіз та інтроспекція.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для декодування ідейно-художнього змісту твору і задуму автора має здійснюватися ретрансляція в комплексі лінгвопоетичного і мовностилістичного підходів, що дозволяє досліджувати стилістичні особливості лінгвістичних засобів усіх мовних рівнів. Мовні засоби виступають як способи вираження авторської точки зору і формування функції впливу на читача. Експресивно-образні засоби, за допомогою яких письменник моделює вербально-образний комплекс художнього твору, у перекладах можуть модифікуватися залежно від індивідуально-авторського стилю перекладача та національних особливостей стилістичних систем різних мов. Для перекладу образного засобу, зокрема епітета, необхідно визначити його інформаційний зміст, його семантичну структуру. В образному засобі має місце акт: 1) оцінки; 2) номінації; 3) естетичної інформації. Епітет може як конкретизувати опис, доповнюючи створювану уявою читача картину новими деталями, так і посилювати емоційний ефект, створюваний текстом.

Оскільки епітети як образні засоби розкривають свій смисловий потенціал лише в контексті, їхнє дослідження вимагає контекстуального аналізу в тканині художнього твору, який належить до літературного напрямку певної епохи. Для розуміння смислового навантаження епітетів перекладачеві потрібно не лише визначити естетичну функцію епітетів як словесних образів у художньому тексті, а й зрозуміти світоглядну позицію самого автора, втілену в його індивідуальній манері письма. Саме в контексті художнього твору розкриваються глибинні смисли цих словесних поетичних образів. Відтворення цієї витонченої гри прямого і непрямого значень епітетів, цього хитросплетіння дійсного і уявного в їхньому смисловому навантаженні – головне завдання перекладача.

Семантика епітетних конструкцій у трагедії У. Шекспіра "The Tragedy of Hamlet" розкривається через тематичні групи епітетів, тобто, об'єкти та явища, що характеризуються епітетами, та через семантичні риси епітетів з урахуванням їх місця в польовій системі тропів. У трагедії У. Шекспіра можна виділити дванадцять тематичних груп епітетних конструкцій: **людина та її загальна характеристика:** *the adventurous knight, barren spectators, outstretched heroes*; **частини тіла:** *this cursed hand, bosom black as death, stubborn knees*; **зовнішні характеристики людей:** *martial stalk hath, russet mantle clad*; **емоційні та ментальні якості людей:** *a noble mind, most pernicious woman*; **почуття:** *disprized love, obsequious sorrow, an angry parle*; **спілкування та стосунки між людьми:** *wild and whirling words, music vows, lightest word*; **дії людей:** *a fearful summons, heartily farewell, most unrighteous tears*; **сенсорні відчуття:** *your ears... so fortified, healthful music*; **тварини:** *lofty and shrill-sounding throat, the fretful porpentine*; **природні об'єкти та явища:** *the moist star, the air, promise-crammed, a heaven-kissing hill*; **надприродні явища:** *the extravagant and erring spirit, radiant angel*; **часові проміжки:** *The nights are wholesome; thy sickly days*.

Виявлення співвідношення тематичних груп епітетів дозволило виділити домінантні групи, тобто об'єкти та явища, що привертати найбільшу увагу автора під час створення трагедії. Кількісний аналіз свідчить про високий рівень антропоцентричності епітетів. Найбільш уживаними тематичними групами епітетів у трагедії постають "емоційні та ментальні якості людей" (18%), "дії людей" (12%), "спілкування та стосунки між людьми" (11%). Значну увагу автор приділяє також часу, що є мірилом життя людей та показником його плинності – 13% аналізованих епітетних конструкцій належать до тематичної групи "часові проміжки".

За семантичною характеристикою асоціативних зв'язків у трагедії "The Tragedy of Hamlet" розділяємо епітети на *узуально-асоціативні* та *оказіонально-асоціативні* (Онопрієнко, 2010, с. 90), що дозволило визначити місце епітетів у польовій системі тропів, тобто простежити зв'язки між епітетами та іншими стилістичними прийомами відповідно до їхньої семантики.

Узуально-асоціативні епітети знаходяться в центрі поля та відрізняються чітко вираженим суб'єктивно-оцінним характером і експресивністю. Значенням узуально-асоціативних епітетів

передаються не лише певні ознаки об'єкта, а й емоційне ставлення до нього у відповідному мовному соціумі. Узуально-асоціативні епітети, услід за Т. М. Онопрієнко, поділяємо на постійні та описово-оцінні. **Постійні епітети** переважно належать фольклору або походять від нього та використовуються для передачі доброго ставлення до людини через мову: *honour'd lord*; до етикетних формул: *heartily farewell*, та кліше, вислови на зразок: *fierce events*, *fair hour*. **Описово-оцінні епітети** вказують на будь-яку суттєву ознаку предмета, яка привертає до себе увагу в певній ситуації: оцінка способу дій (не беручи до уваги моральний бік): *martial stalk*; негативна оцінка таким якостям, як нечесність: *malicious mockery*; підлість: *foul deeds*; аморальність: *most pernicious woman*; емоції персонажів, зокрема, злість: *an angry parole*; страх: *dreadful summit of the cliff*; зовнішні характеристики об'єкта чи людини: *ponderous and marble jaws* або її внутрішніх станів: *disprized love*; ментальні ознаки особистості: *turbulent and dangerous lunacy*; причини, що спонукають її до дій: *noble and most sovereign reason*; характеристики того, що сприймаються на слух: *music vows*, *lofty and shrill-sounding throat*, або ж загальний опис того, що відбувається навколо: *nights are wholesome*. Також описово-оцінними епітетами можуть надаватися й інші характеристики: *extravagant and erring spirit*.

Оказіонально-асоціативні епітети виражають унікальні семантичні асоціації, які мають оказіональний характер. Такі епітети розподіляються на дві групи – такі, що засновані на полі подібності, та такі, що засновані на полі суміжності.

На полі подібності засновані нечастотні **компаративні епітети**. Серед аналізованого матеріалу виділяємо лише один компаративний епітет *bosom black as death*, що використовується Гамлетом для того, щоб охарактеризувати свій сум і неоптимістичні думки щодо майбутнього. Використання чорного кольору створює асоціації зі смертю.

Іншою групою епітетів, заснованих на полі подібності, є частотні **метафоричні епітети**: перенесення ознак живої істоти на неживу: *obsequious sorrow*, *jocund health*, *wild and whirling words*; перенесення ознак рослинного світу на ментальні процеси (*palmy state of Rome*) або характеристики людей: *green girl*; перенесення смакових якостей на об'єкти або явища, які не можуть сприйматися на смак, таким чином, здійснюється авторська оцінка цих об'єктів або явищ: *bitter cold*, *candied tongue*; релігійна лексика та лексика, пов'язана із смертю: *impious stubbornness*, *dead vast*, *celestial bed*; характеристика зорового сприйняття об'єктів: *radiant angel*, *pale cast of thought*; позначення емоцій та ментальних станів: *wisest sorrow*, часових проміжків: *weary life*, *sickly days*, особливостей спілкування: *speak daggers* та інших явищ: *outstretched heroes*, *the boisterous ruin*, *incorporal air*.

Наступну групу епітетів, заснованих на полі подібності, становлять **літотні / гіперболічні епітети**, тобто зіставлення двох гетерогенних (різномірних) понять, які засновані на будь-якій спільній для них рисі, причому ця риса представлена в об'єкті значно більшою чи меншою мірою, ніж у суб'єкті (Онопрієнко, 2010, с. 52). У гіперболічних епітетах інтенсивність певного явища перебільшується: *too credent ear*; а в літотних указується на несуттєвість ознаки, особливо інтенсивності: *lightest word*, *so airy and light a quality*.

На полі суміжності засновані метонімічні та перифразні епітети. У **метонімічних епітетах** так само, як і в метафоричних, відбувається “накладання” прямого значення слова на його переносне, але з тією різницею, що означаюче й означуване зіставляються на основі суміжності, а не подібності. Це, зокрема, епітети, що характеризують країну через її людей: *the ambitious Norway* ← *ambitious people of Norway*; людину через її розумові якості: *noble mind* ← *noble person's mind*; або людину через частини її тіла: *offence's gilded hand* ← *the reach of the offenders*.

Перифразні епітети виражають будь-які властивості об'єкта описово, виділяючи його визначні риси часто із застосуванням евфемізмів. У Шекспіра використовує перифразні епітети для називання предметів різної природи: привида: *dreaded sight* на основі його властивості

лякати людей своїм виглядом; місяця: *the moist star* на основі його властивості впливати на рух води на планеті; пекла: *sulphurous and tormenting flames* на основі того, що за біблійськими сюжетами, пекло переповнене сіркою та полум'ям; голови: *distracted globe* на основі її візуальної схожості із шаром.

Згідно з проведеним аналізом, кількісне співвідношення семантичних груп епітетів у трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” (рис. 1.) показало, що більшість епітетів – це okazіально-асоціативні епітети (55%), тоді як узально-асоціативні становлять 45% від розглянутих епітетів. Серед okazіально-асоціативних епітетів найбільш поширеними є метафоричні (43%), серед узально-асоціативних – описово-оцінні (36%).

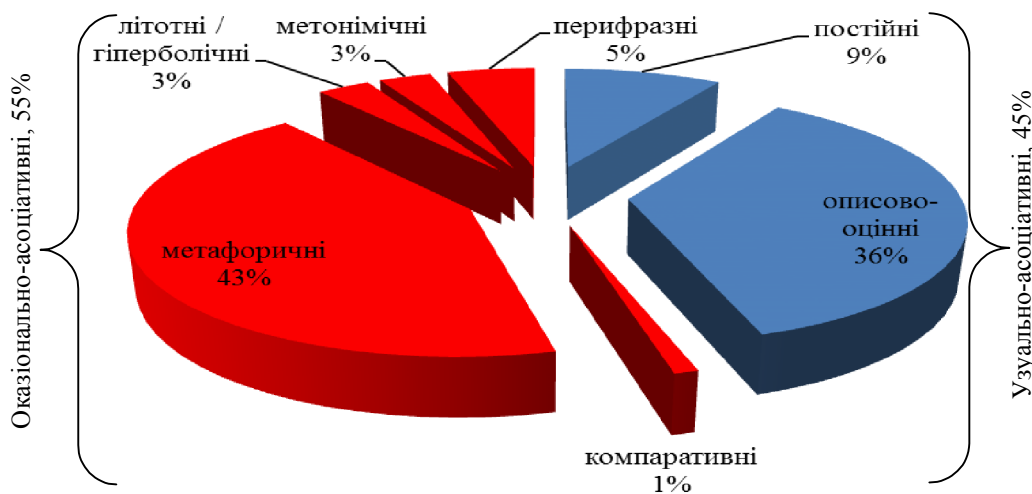


Рис. 1. Структурні типи епітетних конструкцій у трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet”

У статті представлено аналіз лексико-семантичних, граматичних та лексико-граматичних перекладацьких трансформацій, що використовувалися при ретрансляції епітетів у трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” в українській та російській інтерпретації, які віддзеркалюють індивідуальність перекладача, концептуальну варіантність відтворення жанрово-стилістичної домінанти оригіналу.

До лексико-граматичних перекладацьких трансформацій, що використовуються при ретрансляції епітетних конструкцій англословного драматургічного дискурсу в перекладі, належать антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсація.

Зокрема, прикладами відтворення епітетів за допомогою антонімічного перекладу є: *Rest, rest, perturbed spirit!* (Shakespeare, 1899, p. 53), де в українському варіанті *perturbed* відтворено як *неспокійний*: *Спочинь, затихни, неспокійний духу!* (Андрухович, с. 59), у російському перекладі епітет відтворено шляхом граматичної заміни: *Успокойся, / Мятёжнѣй дух!* (Пастернак, 1942, с. 49); *Truly, and I hold ambition of so airy and light a quality that it is but a shadow's shadow* (Shakespeare, 1899, p. 75), де *airy* відтворюється антонімічним перекладом як *нематеріальне*: *Правильно, але амбіція – це щось настільки нематеріальне і плинне, що є всього лише тінню тині* (Андрухович, 2008, с. 83), у російському варіанті також використано антонімічний переклад: *В том-то и дело. Таким образом, вы видите, как невесомо и бесплотно честолюбие. Оно даже и не тень вещи, а всего лишь тень тени* (Пастернак, 1942, с. 70).

Цілісне перетворення епітетних конструкцій в оригіналі засобами мови перекладу, які не є словниковими або контекстуальними відповідниками: *Most holy and religious fear it is /*

To keep those many many bodies safe / That live and feed upon your majesty (Shakespeare, 1899, p. 132) – *Король, бо саме він узяв тягар / Відповідальним бути за безпеку / Усіх підданців, берегти їх спокій* (Андрухович, 2008, с. 133) – *Священно в корне это попеченье / О тысячах, которые живут / Лишь вашего величества заботой* (Пастернак, 1942, с. 112).

Оскільки при відтворенні творів драматургічного дискурсу перекладач обмежений простором, **компенсація** постає дієвим засобом ретрансляції епітетів, дозволяючи перекладачеві ввести інший прийом, метафору або порівняння, в іншому місці висловлювання, щоб передати стилістичне забарвлення епітета: *Horatio says 'tis but our fantasy, / And will not let belief take hold of him / Touching this dreaded sight, twice seen of us* (Shakespeare, 1899, p. 5) – *Гораціо казав, що це дурниці, / І він нізащо в світі не повірить / В оті страхи, що двічі нас трясли* (Андрухович, 2008, с. 13) – *Гораціо считает это все / Иерой воображенья и не верит / В наш призрак, дважды виденный подряд* (Пастернак, 1942, с. 6).

Застосування **граматичних перекладацьких трансформацій** (граматичні заміни, додавання та вилучення) при ретрансляції епітетних конструкцій драматургічного дискурсу зумовлюється здебільшого граматичними відмінностями між мовою оригіналу та мовою перекладу, а оскільки переклад англійського тексту українською та російською мовами традиційно виходить довшим, перекладач стикається з проблемою скорочення тексту, що досягається шляхом граматичних заміни та вилучення.

Трансформація заміни слова, що належить до однієї частини мови, словом, що належить до іншої (морфологічні заміни), або ж заміни однієї синтаксичної конструкції іншою (синтаксичні заміни) представлені в таких прикладах: *And then it started like a guilty thing / Upon a fearful summons* (Shakespeare, 1899, p. 12), де прикметник *fearful* замінено іменником *суду* в українському варіанті: *І він здригнувся, ніби той, хто рушив / На поклик суду* (Андрухович, 2008, с. 19), та дієсловом *боїться* в російському: *И тут он вздрогнул, точно провинился / И отвечать боится* (Пастернак, 1942, с. 13); *Yet so far hath discretion fought with nature / That we with wisest sorrow think on him ...* (Shakespeare, 1899, p. 14), де прикметник *wisest* замінено словосполученням з іменником з *головою*, а іменник *sorrow* – дієсловом *сумуймо*: *Здоровий глузд – що відіси? – переміг, / Отож сумуймо, але з головою...* (Андрухович, 2008, с. 22); у російському варіанті використовується цілісне перетворення: *Но ум настолько справился с природой, / Что надо будет сдержаннее впредь / Скорбеть о нем, себя не забывая* (Пастернак, 1942, с. 14).

Трансформація додавання не є частотною трансформацією при відтворенні епітетів драматургічного дискурсу, оскільки перекладач стикається з необхідністю зберегти вихідну довжину тексту, однак додавання дозволяє внести ясність у значення епітетів, наприклад: *Affection ! pooh ! you speak like a green girl, / Unsifted in such perilous circumstance* (Shakespeare, 1899, p. 34). В українському варіанті зазначений епітет відтворено з додаванням прикметника *дурна*: *Що, симпатій? / Говориш, як дурна зелена дівка, / Без розуміння сенсу всіх обставин* (Андрухович, 2008, с. 40), у російському ж перекладач вдається до цілісного перетворення: *Каково! / В залог сердечной дружбы! Что ты смыслишь / В таких вещах!* (Пастернак, 1942, с. 32). Додавання використовується для пояснення образу, що створюється епітетом: *Forgive me this my virtue, / For in the fatness of these pursy times / Virtue itself of vice must pardon beg, / Yea, curb and woo for leave to do him good* (Shakespeare, 1899, p. 145). Відтворюючи епітет *pursy times*, перекладач в українському варіанті додає іменник *зріхом*, перетворюючи епітет на метафору: *Пробачте всю цю правду. Час навколо / Зріхом набряк – і треба вибачатись, / І в пояс поклонитися погрузим / За те, що хочеш витягнути їх* (Андрухович, 2008, с. 145). У російському варіанті прикметник *pursy* відтворено шляхом генералізації як *наше*: *Прошу простить меня за правоту, / Как в наше время просит добродетель / Прощенья у порока за добро, / Которое она ему приносит* (Пастернак, 1942, с. 124).

Трансформація вилучення є виправданою з погляду еквівалентності перекладу, зокрема, при відтворенні значної частини епітетів вилучається означувальний елемент – прикметник,

прислівник, дієприкметник та ін.: *For this relief much thanks; 'tis bitter cold, / And I am sick at heart* (Shakespeare, 1899, p. 4), що в українському варіанті відтворено іменником *холоднеча*: *Вельми вдячний. Холоднеча / Й на серці дрижаки* (Андрухович, 2008, с. 11); у російському – дієсловом *озяб*: *Спасибо, что сменили: я озяб, / И на сердце тоска* (Пастернак, 1942, с. 4); *This to me / In dreadful secrecy impart they did; / And I with them the third night kept the watch* (Shakespeare, 1899, p. 25); в українському варіанті вилучається прикметник *dreadful*: *Щойно лиш мені / Таємно розказали про примару. / На третю ніч я теж пішов із ними* (Андрухович, 2008, с. 32); у російському епітет відтворено шляхом використання граматичних заміни: *...о чем / Рассказывают мне под страшной тайной. / Я стал на стражу с ними в третью ночь* (Пастернак, 1942, с. 23). Підлягати вилученню може також слово, що визначається епітетом: *And hath given countenance to his speech, my lord, / With almost all the holy vows of heaven* (Shakespeare, 1899, p. 35), де в українському варіанті вилучається іменник *vows*: *І ці слова він скріплював у клятвах, / Ще й присягав на святощі небесні* (Андрухович, 2008, с. 40), у російському ж його відтворено шляхом використання граматичної заміни: *И в подтверждение слов своих всегда / Мне клялся чуть ли не святыми всеми* (Пастернак, 1942, с. 32). Вилучення при відтворенні епітетів українською мовою також полягає в опущенні підсилювальних прислівників, як у такому фрагменті: *Sit down awhile; / And let us once again assail your ears, / That are so fortified against our story, / What we two nights have seen* (Shakespeare, 1899, p. 5), де вилучається прислівник *so*: *Не вірши, / То сядь – і слухай, ми влаштуєм штурм / Твоїм позамуровуваним вухам, / Щоб ти, глухарю, врешти-решт повірив / У те, що двічі трапилось* (Андрухович, 2008, с. 14) та зберігається в російському варіанті: *Присядем, / И разрешите штурмовать ваши слух, / Столь укрепленный против нас, рассказом / О виденном* (Пастернак, 1942, с. 7).

Лексико-семантичні трансформації (диференціація, модуляція, генералізація та конкретизація), що використовуються при ретрансляції епітетних конструкцій, дозволяють перекладачеві шляхом внесення змін до семантики епітетів розкрити сутність епітетів у перекладі.

Диференціація дозволяє обрати одне із значень слова – компонента епітета, пояснюючи сутність епітета: *Till then sit still, my soul: foul deeds will rise, / Though all the earth o'erwhelm them, / To men's eyes* (Shakespeare, 1899, p. 28) – *Мовчи і жди. Таємних справ сліди / І з-під землі покажуться завжди* (Андрухович, 2008, с. 35). Характеристика недобрих вчинків у цьому фрагменті передається епітетом *foul deeds*, компонент якого *foul* в українському перекладі відтворюється як *таємні*, що не досить точно передає негативну характеристику, виражену епітетом. Більш доцільним у цьому випадку постає російський переклад: *Деянья темные, их тайный след / Поздней иль раньше выступит на свет* (Пастернак, 1942, с. 27), де диференціації підлягають обидва компоненти, а епітет передає негативну характеристику, закладену в інтерпретованому тексті. *Thus twice before, and jump at this dead hour; / With martial stalk hath he gone by our watch* (Shakespeare, 1899, p. 7) – *І двічі так було – / В таку годину, в пору мертв'яків, / Він тут іде повз нас вояцьким кроком* (Андрухович, 2008, с. 17). В українському перекладі *martial stalk* відтворено як *вояцьким кроком*, тобто, диференціації підлягає іменникова частина епітета. У російському ж варіанті використовується модуляція, що полягає у відтворенні прикметника *martial* як *важnym*: *В такой же час таким же важным шагом / Прошел вчера он дважды мимо нас* (Пастернак, 1942, с. 9). З цього перекладу бачимо, що застосування диференціації в українському перекладі є більш доцільним, оскільки вона дозволила точно відтворити образність епітета, де хода людини порівнювалася з ходою військового, тоді як у російському перекладі образність епітета втрачається, і він передає лише оцінку.

Смисловий розвиток, або **модуляція**, полягає в заміні словникового еквівалента контекстуальним, який логічно пов'язаний із вихідним словом. Смисловий розвиток використовується для передачі саме тієї характеристики багатозначного слова, яка є найбільш

важливою, через суміжні поняття: *The nights are wholesome; then no planets strike* (Shakespeare, 1899, p. 13). У цьому фрагменті епітет *night are wholesome*, де виділений прикметник має значення “благодворний”, і залежно від власних суджень щодо прагматики епітета український перекладач обирає прикметник *ясні*: *І ночі ясні, й жодна із планет / Не сіє зла* (Андрухович, 2008, с. 19), а російський – прислівник *тихо*: *Все тихо ночью, не вредят планеты* (Пастернак, 1942, с. 13). Епітет на позначення пам’яті *green*, що викликає асоціації з розквітом рослинного світу, і, таким чином, показує, що пам’ять усе ще не згасла, в українському перекладі ретранслюється прикметником *жива*: *Though yet of Hamlet our dear brother’s death / The memory be green, and that it us befitted ...* (Shakespeare, 1899, p. 14) – *Хоч дорогий наш брат помер недавно, / І пам’ять в нас жива, і необхідно ...* (Андрухович, 2008, с. 22). У російськомовному ж перекладі обирається взагалі інший образ – не живої пам’яті, а душі, сповненої емоцій: *Хоть смертью брата Гамлета родного / Полна душа и всем нам надлежит ...* (Пастернак, 1942, с. 14).

Генералізація при відтворенні епітетів зменшує їх експресивність, однак спрощує їх сприйняття читачем: *Then are our beggars bodies, and our monarchs and outstretched heroes the beggars’ shadows* (Shakespeare, 1899, p. 75) – *З цього виходить, що жебраки без амбіцій є повнокровними людьми, у той час як високі королі чи герої насправді лише тіні цих жебраків* (Андрухович, 2008, с. 83). У цьому фрагменті епітет *outstretched* відтворюється як *високі*, таким чином, в українському варіанті відбувається стилістична нейтралізація епітета. Російський перекладач використовує інший спосіб – він віднаходить слово з аналогічним, але не ідентичним значенням у російській мові, таким чином, застосовує модуляцію та досягає адекватності відтворення епітета: *Итак, нищие реальны, а монархи и раздутые герои тени нищих* (Пастернак, 1942, с. 71). У наступному фрагменті автор використовує епітет *disprized love* (ідеться не лише про те, що почуття не прийняв його об’єкт, а і вказується, що закоханий не отримав взагалі ніякої винагороди), компонент якого в українському перекладі відтворено більш загальним *зневажене*: *... The pangs of disprized love, the law’s delay, / The insolence of office* (Shakespeare, 1899, p. 100): *... Ці утиски верхів, апломб нікчем, / Зневажене кохання, беззаконня* (Андрухович, 2008, с. 103). У російському перекладі також використовується генералізація: *... / Заносчивость, отринутое чувство, / Нескорый суд* (Пастернак, 1942, с. 87).

Конкретизація значення розуміється як перекладацька трансформація, що передбачає заміну слова з більш широким значенням у мові оригіналу словом із вузьким значенням у мові перекладу. Описуючи те, як мати Гамлета оплакувала свого чоловіка, а потім одразу ж вийшла заміж, її сльози автор характеризує епітетом *most unrighteous tears*, де прикметник *unrighteous* позначає нечестивість жінки, яка нещиро оплакує чоловіка: *Ere yet the salt of most unrighteous tears / Had left the flushing in her galled eyes, / She married* (Shakespeare, 1899, p. 22). В українському варіанті прикметник відтворено словом *фальшивих*, що вказує саме на цю характеристику: *Навіть солі / Не зміла ще з лиця від сліз фальшивих / І вже до шлюбу!* (Андрухович, 2008, с. 27). У російському варіанті епітет також відтворено шляхом конкретизації як *лицемерных слез*: *Еще от соли лицемерных слез / У ней на веках краснота не спала!* (Пастернак, 1942, с. 19). Показуючи те, що шок не дає йому рухатися, Гамлет використовує епітет *stubborn knees*: *Bow, stubborn knees; and, heart with strings of steel ...* (Shakespeare, 1899, p. 135). В українському варіанті використовується прикметник *можновладне*, таким чином, перекладач укажує на владу частини тіла над людиною, передаючи те саме почуття шоку, що в оригіналі: *Коліно можновладне, й ви, залізні / Волокна серця, змякніть, ніби м’язи ...* (Андрухович, 2008, с. 135). У свою чергу, при відтворенні цього фрагмента російський перекладач повністю вилучає прикметник, що зумовлює повну втрату епітета: *Скорей, колени, гнитесь! Сердца сталь...* (Пастернак, 1942, с. 114).

Висновки і перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження на основі порівняльного аналізу специфіки ретрансляції епітетних конструкцій у трагедії У. Шекспіра “The Tragedy of Hamlet” українською та російською мовами

виявило принципово різні підходи перекладачів до передачі епітетів. Основними чинниками концептуальної варіативності ретрансляції образних засобів є граматичні та лексичні розбіжності між мовою оригіналу та мовами перекладу в діахронному відношенні, що спричиняє вилучення епітетів або необхідність перетворення їх на інші стилістичні засоби. В обох перекладах основними засобами відтворення епітетів постають лексико-граматичні перекладацькі трансформації – 42% в російському перекладі та 36% в українському. Наступною за частотністю групою перекладацьких трансформацій в обох перекладах є граматичні – 38% в російському та 36% в українському перекладі. Найменш частотними постають лексико-семантичні трансформації – 20% в російському та 27% – в українському перекладі. Основними перекладацькими трансформаціями, що використовуються при відтворенні епітетів драматургічного дискурсу російською мовою, є цілісне перетворення (26%), граматичні заміни (25%) та компенсація (14%), українською – цілісне перетворення (20%), вилучення (18%) та граматичні заміни (16%).

Перспектива дослідження полягає в докладній розробці проблеми множинності перекладів драматичних творів, зокрема, трагедій Шекспіра з урахуванням ідеологічних, креативних і когнітивних чинників для виявлення цілісної картини рецепції та трансформації перекладачами текстів великого драматурга.

ЛІТЕРАТУРА

- Ивахненко, А. А. (2013). К вопросу о множественности переводов поэтического текста. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія"*, 19, 503-512.
- Идиатуллина, Л. Т. (2006). Переводы произведений В.В. Маяковского на татарский язык и проблемы переводной множественности. В К. Р. Галиуллин, Г. А. Николаев (Ред.), *III международные Бодуэновские чтения: И. А. Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания*. Материалы конференции, Казань, 23-25 мая 2006 г. (Т. 1, сс. 242-244). Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет.
- Левин, Ю. (1992). Проблема переводной множественности. В П. М. Топер (Ред.), *Литература и перевод: проблемы теории*. Международная встреча ученых и писателей, Москва, 27 февраля – 1 марта 1991 (сс. 213-223). Москва: Прогресс.
- Матвійшин, О. М. (2017). "Заповіт" Т. Шевченка в контексті множинності перекладів німецькою мовою. *Молодий вчений*, 4.3 (44.3), 151-155.
- Науменко, А. М. (2017). Редагування оригіналу перекладачем та критика перекладу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки*, 1, 177-182.
- Онопрієнко, Т. М. (2010). Епітет у системі тропів (лінгвопрагматичний аспект). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*, 9, 51-55.
- Ребрій, О. В. (2009). Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*, 3, 190-205.
- Ситар, Р. А. (2014). Множинність перекладів як варіативність відтворення жанрово-стилістичних особливостей часово віддаленого першотвору. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*, 692-693, 237-240.
- Топер, П. М. (2000). *Перевод в системе сравнительного литературоведения*. Москва: Наследие.
- Федів, О. Є. (2016). Оповідання "The Smile" Р. Бредбері в українських перекладах: до питання синхронної множинності. *Молодий вчений*, 4, 423-428. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_105

- Чередниченко, О. І. (2006). Функції перекладу у сучасному світі. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. № 725. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов, 48*, 162-165.
- Gürçaçlar, S. T. (2008). Retranslation. In Mona Baker and Gabriela Saldanha (Eds.), *Routledge encyclopedia of translation studies* (2nd ed.) (pp. 232-35). London and New York: Routledge.
- Kaiser, R. (2002). The Dynamics of Re-Translation: Two Stories. *Translation Review, 63*(1), 84-85. DOI: 10.1080/07374836.2002.10523818.
- Umurkulov, B. (2019a). Common - use words in prose speech. *Theoretical & Applied Science, 11*(79), 232-236.
- Umurkulov, Z. B. (2019b). Lexical means expressing comparison. *Theoretical & Applied Science, 11*(79), 237-240.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Андрухович – Шекспір, В. (2008). *Гамлет, принц Данський* (пер. Ю. Андруховича). Київ: А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га.
- Пастернак – Шекспир, У. (1942). *Гамлет, принц датський* (пер. Б. Пастернака). Москва: Детгиз.
- Shakespeare, W. (1899). Hamlet. In R. G. White (Ed.), *The complete works of William Shakespeare* (Vol. 1–12) (Vol. 11, pp. 25-159). New York: The university society.

REFERENCES

- Ivahnenko, A. A. (2013). K voprosu o mnozhestvennosti perevodov pojeticheskogo teksta. *Vcheni zapysky Kharkivs'koho humanitarnoho universytetu "Narodna ukrains'ka akademiia", 19*, 503-512.
- Idiatullina, L. T. (2006). Perevody proizvedenij V. V. Majakovskogo na tatarskij jazyk i problemy perevodnoj mnozhestvennosti. V K. R. Galiullin, G. A. Nikolaev (Red.), *III mezhdunarodnye Bodujenovskie chtenija: I.a. Bodujen de Kurtenje i sovremennye problemy teoreticheskogo i prikladnogo jazykoznanija*. Materialy konferencii, Kazan', 23-25 maja 2006 g. (T. 1, ss. 242-244). Kazan': Kazanskij (Privolzhskij) federal'nyj universitet.
- Levin, Ju. (1992). Problema perevodnoj mnozhestvennosti. V P. M. Toper (Red.), *Literatura i perevod: problemy teorii*. Mezhdunarodnaja vstrecha uchenyh i pisatelej, Moskva, 27 fevralja – 1 marta 1991 (ss. 213-223). Moskva: Progress.
- Matviishyn, O. M. (2017). "Zapovit" T. Shevchenka v konteksti mnozhynnosti perekladiv nimets'koiu movoiu. *Molodyj vchenyj, 4.3 (44.3)*, 151-155.
- Naumenko, A. M. (2017). Redahuvannia oryhinalu perekladachem ta krytyka perekladu. *Naukovi zapysky [Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Filolohichni nauky, 1*, 177-182.
- Onopriienko, T. M. (2010). Epitet u systemi tropiv (linhvoprahmatychnyj aspekt). *Naukovyj visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya: Filolohichni nauky. Movoznavstvo, 9*, 51-55.
- Rebrij, O. V. (2009). Pryhody Alisy v Ukraini, abo pro mnozhynnist' suchasnykh perekladiv. *Linhvistyka KhKhI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy, 3*, 190-205.
- Sytar, R. A. (2014). Mnozhynnist' perekladiv iak variatyvnist' vidtvorennia zhanrovo-stylistychnykh osoblyvostej chasovo viddalennoho pershotvoru. *Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu. Hermans'ka filolohiia, 692-693*, 237-240.
- Toper, P. M. (2000). *Perevod v sisteme sravnitel'nogo literaturovedenija*. Moskva: Nasledie.
- Cherednychenko, O. I. (2006). Funktsii perekladu u suchasnomu sviti. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu im. V. N. Karazina. № 725. Seriya: Romano-hermans'ka filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov, 48*, 162-165.

- Fediv, O. Ye. (2016). Opovidannia "The Smile" R. Bredberi v ukrains'kykh perekladakh: do pytannia synkhronnoi mnozhynnosti. *Molodyj vchenyj*, 4, 423-428. Vziato z http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_105
- Gürçaglar, S. T. (2008). Retranslation. In Mona Baker and Gabriela Saldanha (Eds.), *Routledge encyclopedia of translation studies* (2nd ed.) (pp. 232-35). London and New York: Routledge.
- Kaiser, R. (2002). The Dynamics of Re-Translation: Two Stories. *Translation Review*, 63(1), 84-85. DOI: 10.1080/07374836.2002.10523818.
- Umurkulov, B. (2019a). Common – use words in prose speech. *Theoretical & Applied Science*, 11(79), 232-236.
- Umurkulov, Z. B. (2019b). Lexical means expressing comparison. *Theoretical & Applied Science*, 11(79), 237-240.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Andrukhovych – Shekspir, V. (2008). *Hamlet, prynts dans'kyj* (per. Yu. Andrukhovycha). Kyiv: A-Ba-Ba-Ha-La-Ma-Ha.
- Pasternak – Shekspyr, U. (1942). *Hamlet, prynts datskyj* (per. B. Pasternaka). Moskva: Dethyz.
- Shakespeare, W. (1899). Hamlet. In R. G. White (Ed.), *The complete works of William Shakespeare* (Vol. 1–12) (Vol. 11, pp. 25-159). New York: The university society.

Дата надходження до редакції 03.12.2020

Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.111 + 534.41

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.222738>

А. В. Варлакова

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: antoninavarlakova@gmail.com

orcid.org/0000-0001-9781-9001

АКУСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МОДИФІКАЦІЙ НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Abstract

The methodology of unstressed vocalism prosodic features research presupposes acoustic analysis of vowels in weak positions, pronounced by the native speaker and Ukrainians with different levels of English were studied for stating speech deviations in connected speech. At the stage of acoustic analysis in order to compare how naturally the speech sounds and if it corresponds received pronunciation, the frequency diapason of rhythmic groups and the words, selected for analysis was investigated. Also, indexes of unstressed vowels spectral characteristics were analyzed in the speech of Ukrainians with different levels of English. As a result of phonetic experimental research, it was proved that in foreign speech speakers without special education and enough experience of speaking a foreign language, refer to phonetic rules of their native language, assimilating the pronunciation of unstressed sounds to similar sounds of the native language. So, it can be stated, that native speakers of Ukrainian will have common deviations in the system of unstressed vocalism. The received data persuasively prove the assimilation of the pronunciation of unstressed vowel phoneme allophones in the English speech of Ukrainians to their full variants of the native language. Such deviations, in their turn, influence prosodic characteristics of speech, making the understanding of the content more difficult. During the research the dependence of the number and level of speech deviations on the level of language acquisition, education and the experience of communication was stated. Thus, the set of speech deviations on the segmental level specific for Ukrainian speakers was identified and their influence on prosodic features of the English speech was proved.

Keywords: unstressed vocalism, prosodic features, speech deviations, acoustic analysis, fundamental frequency, formants.

Анотація

Методика вивчення просодичних ознак ненаголошеного англійського вокалізму передбачає акустичний аналіз голосних у слабких позиціях, реалізованих носієм англійської мови та дикторами-українцями з різним рівнем володіння мовою для з'ясування вимовних відхилень у зв'язному мовленні. На етапі акустичного аналізу для порівняння природності звучання та відповідності мовлення вимовній нормі англійської мови було проаналізовано частотний діапазон ритмогруп та відібраних для аналізу слів. Також зіставленню підлягали показники спектральних характеристик ненаголошених голосних в англійському мовленні груп українських дикторів із різним рівнем володіння англійською мовою. У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в іншомовному мовленні мовці, не маючи спеціальної освіти та достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, орієнтуються на фонетичні правила рідної мови, уподібнюючи вимову звуків схожим звукам рідної мови. Отже, можна стверджувати, що носіям української мови притаманні певні спільні риси модифікацій у системі ненаголошеного вокалізму. Отримані дані переконливо свідчать про уподібнення алофонів ненаголошених голосних фонем в англійському мовленні українців повнозвучним фонемам рідної мови. Зі свого боку такі порушення впливають на просодичне оформлення мовлення в цілому, що ускладнює сприйняття змісту висловлювання. У ході дослідження також було встановлено залежність кількості та ступеня вимовних відхилень від рівня володіння іноземною мовою, здобутої освіти та досвіду спілкування. Визначено низку специфічних для українців просодичних модифікацій на сегментному рівні та доведено їхній вплив на звучання англійського мовлення.

Ключові слова: ненаголошений вокалізм, просодичні ознаки, вимовні відхилення, акустичний аналіз, частота основного тону, форманти.

Вступ

Усебічне дослідження реалізації системи ненаголошеного вокалізму в мовленні зумовлює необхідність залучення як суб'єктивних, так і об'єктивних методів аналізу. Для отримання даних про акустичні характеристики ненаголошених звуків проведено формантний аналіз мовлення дикторів, що дозволяє оптимально вирішити визначені в дослідженні завдання (Валігура, 2011, с. 133).

Щоб виявити вплив модифікацій просодичних ознак ненаголошеного вокалізму на ступінь фонетичних порушень на сегментному рівні в цілому, проведено експеримент, спрямований на порівняння тембру, частоти основного тону та формантних характеристик ненаголошених звуків у мовленні носія англійської мови на матеріалі начитаних ним оповідань із характеристиками тих самих звуків, вимовлених носіями української мови з високим рівнем володіння англійською. За допомогою акустичного аналізу визначено вимовні відхилення у звучанні англійських ненаголошених голосних та встановлено їхні специфічні просодичні ознаки в мовленні українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення останніх досліджень і публікацій за темою акустичного аналізу інтерферованого мовлення українців показало, що зазначена тематика є не достатньо дослідженою. Останнім часом більше уваги приділялося висвітленню проблем просодичної інтерференції та просодичного оформлення мовлення (Андрущенко І. О., 2017; Рибіна Н. В., Кошіль Н. Є., 2012; Шнуровська Л. В., 2008; M. Wagner, D. Watson, 2015). У роботі Лавринчука Я. Ю. досліджено орфофонічні особливості англійських голосних у наголошених позиціях і здійснено порівняльний аналіз британського, американського та канадського варіанта вимови (Лавринчук, 2017). Вияви вимовних відхилень у реалізації фонем в англійському мовленні вивчала Кочубей В. Ю., розробивши систему прогнозованих вимовних відхилень, характерних саме для українців (Кочубей, 2005). У дослідженнях Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер (Jenkins, 2013; Setter, 2009) застосовано комплексний підхід до вивчення інтерференції на сегментному та суперсегментному рівнях. Зі свого боку О. Р. Валігура, підтримуючи в цілому методологію своїх іноземних колег, розкриває проблему інтерференції в мовленні українських білінгвів (Валігура, 2011). Таким чином, можна стверджувати, що проблема модифікацій саме ненаголошеного вокалізму та їх впливу на просодичне оформлення мовлення українців з різним рівнем мовленнєвої компетенції не розкрито достатньо та потребує подальших досліджень.

Мета статті та її завдання. Мета статті – представити результати експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців та на їх підставі описати вимовні відхилення на сегментному рівні, притаманні українцям. Серед завдань статті також доведення залежності ступеня та кількості модифікацій від іншомовної компетенції мовців, опис формантних характеристик обраних сегментів та визначення тенденції порушень у системі ненаголошеного вокалізму.

Методи та методологія проведення дослідження. Визначена мета та завдання передбачають застосування акустичного аналізу, порівняння та узагальнення. Так, за допомогою акустичного аналізу визначено формантні та частотні показники звуків, їхня тривалість та інтенсивність, методом порівняння визначено відмінні риси в характеристиках звуків, лінгвістичну інтерпретацію здійснено методом узагальнення.

Матеріалом дослідження слугували озвучені короткі оповідання англійської художньої прози британської письменниці-модерністки В. Вулф, загальною тривалістю 2 години 28 хвилин. При проведенні експерименту було досліджено 6 НФЄ, 587 ритмогруп та 50 слів. Кількість проаналізованих алофонів фонем становить 5300 реалізацій голосних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Акустичний аналіз просодичних ознак ненаголошеного англійського вокалізму у вимові дикторів-українців дозволив виявити та описати вимовні відхилення в реалізації алофонів голосних фонем. На цьому етапі вивчено

частотний діапазон синтагм, ритмогруп та відібраних для аналізу слів. Середні показники максимального діапазону частотних змін у мовленні кожного диктора умовно поділялися на п'ять зон (Рибіна, 2012, с. 176): вузьку (0–20%), звужену (21–40%), середню (41–60%), розширену (61–80%) і широку (81–100%). Використання тієї чи іншої тональності зумовлюється різними чинниками, зокрема змістом висловлення або емоційним навантаженням сегмента повідомлення. Вибір тонального діапазону був зумовлений різними чинниками, зокрема змістовим наповненням фрагмента або емоційним навантаженням сегмента повідомлення.

Аналізуючи ЧОТ у мовленні носія мови (НМ), ми встановили, що переважає середній і розширений діапазон. Це характеризує мовлення як більш емоційне. Відносно однаковий відсоток частотності звуженого та вузького діапазону. Показники широкого діапазону синтагми були визнані незначними.

Частотні зміни мовленнєвого сигналу є акустичним корелятом мелодики та сприймаються як зміни висоти тону. З метою розкриття ролі тональних змін для природності звучання та легкості сприйняття мовлення визначено локалізацію тональних мінімумів і максимумів у ритмічній групі, синтагмі, фразі. Результати аналізу свідчать про те, що всі відібрані службові слова характеризуються мінімальними показниками частоти основного тону (ЧОТ) у фрагментах, озвучених НМ. Тональні максимуми було відзначено на сегментах з емпатичним наголосом. Таким чином, значна різниця між максимальними та мінімальними значеннями ЧОТ забезпечує емоційність та доступність передачі інформації. На відміну від них, в українських дикторів усіх груп спостерігається підвищення мінімальних та зниження максимальних значень ЧОТ, що, у свою чергу, звужує діапазон, надаючи мовленню більш монотонного звучання. Так, для мовлення четвертої групи дикторів (Г4), що було визначено аудитором як найменш природне та зрозуміле, мінімальні значення ЧОТ у середньому становили 150 Гц, тоді як максимальні дорівнювали 280 Гц. Отже, можна стверджувати, що частотний діапазон реалізації ритмоодиниць дикторами Г4 є найвужчим із представлених. Також відзначено розширення діапазону в діалогічному мовленні у всіх груп дикторів, що зумовлено більшою емоційністю висловлювання.

Метою дослідження передбачено зіставлення показників частот голосних зі спектральними характеристиками ненаголошених голосних в англійському мовленні українців із різним рівнем володіння англійською мовою. Прагматично насичений художній текст сприятиме яскравому вияву якісних характеристик вокалізму та їхніх модифікацій навіть у слабких позиціях. Такий порівняльний аналіз дозволить з'ясувати типовий для українців ступінь варіативності вияву диференційних ознак ненаголошених фонем, який корелює з підвищенням рівня спонтанності мовлення. Таблиця містить результати інструментального аналізу спектральних характеристик голосних, реалізованих носієм мови та чотирма групами українців.

Таблиця 1

Середні значення формант F1 і F2 ненаголошеного /t/ в післянаголошених складах двоскладових слів (у Гц)

	F1					F2				
	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
Слова з ненаголошеним закінченням	558	550	543	522	498	1873	1900	1986	2398	2489
Слова із закритим ненаголошеним складом	675	668	654	621	618	1633	1768	1948	1997	2081
Слова з відкритим ненаголошеним складом	488	470	454	443	433	1745	1852	1876	1989	2229

Виявлення в ході аналізу акустичних параметрів голосних спільних закономірностей для дикторів-носіїв української мови дозволяє визначити середні показники формант F1 і F2, наведені в таблиці, які підсумовані для всіх дикторів кожної досліджуваної групи мовців. Із метою більшої наочності встановлена специфіка реалізації голосного /i/, що докладно описуватиметься далі.

Аналіз спектральних характеристик ненаголошеного /i/ дає змогу виявити певні тембральні розбіжності у вимові звука, реалізованого НМ та українцями з різних експериментальних груп, зумовлені як відмінностями за рядом, так і за піднесенням. Так, алофони ненаголошеного /i/, реалізовані в мовленні НМ, мають спектральні характеристики звука середнього ряду середнього піднесення, що можна вважати еталоном. Диктори Г1 найближчі до формантних показників звука НМ, хоча різниця F1 у середньому 6 Гц свідчить про незначне підняття звука вверх. Збільшення значень F2 на 66 Гц характеризує звук як більш задній. Слід зазначити, що показники F1 ненаголошеного /i/ поступово зменшуються від 556 Гц у НМ до 520 Гц у Г2, що свідчить про більш значне просунення голосного вгору. Також ріст значень F2 на 114 Гц у Г2 надає ознак, характерних для звуків заднього ряду. Найбільша різниця формантних показників у НМ спостерігається з Г3 і Г4 в обох формантах (F1 506 Гц та 503 Гц, F2 2207 Гц та 2394 Гц відповідно), хоча між собою ці показники різняться найменше. Таким чином, диктори без філологічної освіти наближають до голосних заднього ряду високого піднесення, що характерно для українського /i/.

Отже, дані дослідження свідчать про те, що у вимові українців алофони ненаголошеного голосного /i/ тяжіють до верху трапецоїда та просуваються вперед, варіюючи за показниками обох формант. Отримані результати також дозволяють стверджувати, що акустичні характеристики ненаголошеного /i/ у двоскладових словах у післянаголошеній позиції в мовленні українців мають загальну тенденцію до просунення звука наперед та більш високого підняття. Такі характеристики уподібнюють його до українського ненаголошеного /i/. Найбільші відмінності з носієм мови (НМ) спостерігаються у Г3 та Г4, без філологічної підготовки. Показники цих двох груп мають між собою незначні відмінності, що підтверджує вплив філологічної підготовки на ступінь вираженості фонетичних порушень вимови.

За даними досліджень учених, найчастіше в англійському мовленні вживається ненаголошений нейтральний голосний /ə/, що може бути алофоном різних фонем, зокрема /o/, /e/, /a/. Розділивши слова на групи за цим критерієм, ми виміряли формантні характеристики нейтрального /ə/ у двоскладових словах у перед- та післянаголошеному складах. У ході дослідження було встановлено, що формантні характеристики в мовленні українців залежать від того, алофоном якої фонемі виступає /ə/.

Так, до першої групи віднесено слова, у яких /ə/ – алофон ненаголошеної фонемі /o/ в переднаголошеному складі. У носія мови формантні характеристики такого варіанта /ə/ наближалися до нейтральних. Зменшення значень обох формант F1 та F2 у Г1 вказує на незначне відсунення назад та вище підняття звука, відрізняючись від НМ у середньому на 17 та 16 Гц відповідно. Вимові дикторів Г2 були притаманні подібні ознаки, але різниця у F2, що показує відсунення назад, є більш суттєвою та становить 178 Гц. Найбільше відхилення від показників носія мови та від груп українців із філологічною освітою показали Г3 та Г4. Значення F1 у їхньому варіанті вимови відрізнялися на 11 Гц та 14 Гц від Г2, що надає звуку більш низького звучання. Різниця у значеннях F2 у дикторів Г3 та Г4 з попередніми групами становила 319 Гц та 420 Гц відповідно, що вказує на характеристики заднього ряду.

Таблиця 2

Варіативність формантних показників алофонів ненаголошеного /o/ в переднаголошеному складі

	НМ F1	Г1 F1	Г2 F1	Г3 F1	Г4 F1	НМ F2	Г1 F2	Г2 F2	Г3 F2	Г4 F2
Forget	412	443	474	482	498	1521	1505	1327	1008	907
Conceal	403	423	434	467	478	1835	1824	1421	1142	987
Content	398	403	412	423	438	1821	1809	1496	1203	1106

Таким чином, результати дослідження переконливо свідчать про те, що українці інтуїтивно наближають звучання нейтрального голосного до його графічного образу, у цьому випадку голосного заднього ряду низького піднесення /o/, наділяючи його відповідними формантними характеристиками.

Така сама формантна картина спостерігається з алофоном ненаголошеного *a*, який за показниками НМ тяжіє до нейтрального [ə], а в мовленні українців наділений ознаками звука заднього ряду низького підняття, що характерно для українського ненаголошеного *a*. Найбільші розбіжності в значеннях формант прогнозовано показали НМ та Г3 і Г4, різниця F1 становить 67 Гц і 76 Гц, а різниця F2 305 Гц та 488 Гц відповідно. Такі відмінності ілюструють рух ненаголошеного звука назад та до низу, що наближає його за звучанням до українського ненаголошеного /a/.

Таблиця 3

Варіативність формантних показників алофонів ненаголошеного /a/ в переднаголошеному складі

	НМ F1	Г1 F1	Г2 F1	Г3 F1	Г4 F1	НМ F2	Г1 F2	Г2 F2	Г3 F2	Г4 F2
Again	758	755	742	675	668	2567	2468	2342	2103	1960
Accept	734	728	719	654	648	2456	2409	2335	2297	2008
Among	745	731	728	706	692	2486	2425	2368	2194	2078

Одним із випадків вживання нейтрального голосного [ə], проаналізованого в нашому дослідженні, є редуковані закінчення в англійській мові. Володіючи правилами читання, усі групи дикторів правильно відтворили ізольовано прочитаних слів звучання. У мовленнєвому потоці звук піддається якійсь і кількісній редукції, набуваючи ознак центрального ряду. Таким чином, показники F1 та F2 між НМ та Г1 різняться не значно, а диктори групи 3 та 4, дотримуючись повнозвучної вимови, збільшують відмінність F1 на 130 Гц та 190 Гц, F2 на 196 Гц та 260 Гц відповідно.

Таблиця 5

Варіативність формантних показників редукованих закінчень

	НМ F1	Г1 F1	Г2 F1	Г3 F1	Г4 F1	НМ F2	Г1 F2	Г2 F2	Г3 F2	Г4 F2
Hundred	550	542	502	420	360	1500	1550	1604	1696	1750
Spotted	496	462	380	342	330	1704	1738	1846	1895	1917
Opened	548	541	500	418	386	980	996	1046	1397	1458
Added	458	447	432	410	414	1870	1950	1980	2004	2073

Окремим випадком уживання нейтрального голосного [ə] є слабкі форми службових слів, які не вживаються ізольовано поза фонетичною єдністю. Використання редукованих форм у мовленні потребує теоретичних знань та сформованості певних слухових і мовленнєвих навичок. Тому в ході дослідження було проаналізовано темпоральні та спектральні характеристики службових слів у слабкому варіанті носія англійської мови та українських дикторів. Дані підрахунків наведено в таблиці.

Таблиця 6

Варіативність формантних показників алофонів ненаголошених голосних у слабких формах службових слів

	НМ F1	Г1 F1	Г2 F1	Г3 F1	Г4 F1	НМ F2	Г1 F2	Г2 F2	Г3 F2	Г4 F2
To	474	458	439	421	417	1998	1990	1636	1108	1010
Of	705	703	685	600	524	1721	1646	1574	1004	989
From	493	487	479	470	466	1472	1380	1374	1109	1007
But	502	510	536	568	571	1321	1316	1245	1196	1157
Must	603	626	754	896	918	1890	1850	1743	1650	1603
Then	838	823	807	704	629	1495	1524	1546	1598	1614
Them	921	905	843	720	612	1412	1426	1643	1796	1830
Than	1023	1019	874	725	632	1702	1714	1749	1783	1797
That	804	815	841	884	896	1815	1823	1874	1897	1910
And	412	419	874	945	1118	1314	1363	1547	1763	1807
An	721	744	763	812	848	1473	1480	1496	1515	1523
Ago	485	490	584	674	718	1584	1600	1874	1982	2242
At	514	529	729	793	907	1921	1963	1978	2011	2042

Результати дослідження показують, що в загальному службові слова в слабкій позиції у вимові українців мають більшу тривалість, ніж у НМ, що свідчить про повнозвучну вимову ненаголошених голосних. Унаслідок цього порушується темпорально-ритмічна структура висловлювання, погіршується природність звучання. Також різниця у формантних показниках доводить, що у результаті інтерференції навичок артикуляції українських голосних з установкою на українські фонемі англійські голосні фонемі наближаються за звучанням до звуків української мови, а в Г3 та Г4 навіть повністю ними замінюються.

Так, у службових словах, де нейтральний [ə] вживається як алофон ненаголошеного /o/, його формантні характеристики в мовленні українців свідчать про відсунення звука назад, тоді як підняття змінюється не значно (максимально на 176 Гц у Г4 на 143 Гц у Г3 від НМ), уподібнюючи в такий спосіб звук українському ненаголошеному /o/. Показники формант змінюються поступово від однієї групи до іншої, тому можна зробити висновок, що ступінь вимовних відхилень залежить від досвіду спілкування та рівня володіння англійською мовою, адже найбільша різниця в значеннях НМ з Г4.

Носії української мови, сприймаючи звуки англійської мови крізь призму звуків рідної, у словах, де голосний /ə/ вживається як алофон ненаголошеного /e/, вимовляють звук з просуненням вперед і незначним підвищенням його підняття, про що свідчать формантні характеристики. Значення F1 та F2 у дикторів Г1 відрізняються від НМ на 10 Гц та на 180 Гц відповідно. На відміну від попередньої групи, диктори Г4 мають максимальну різницю

в показниках із НМ, що досягає 243 Гц в F1 та 247 Гц в F2. Таким чином, підтверджуючи загальну тенденцію, слід відзначити, що звучання наближається до українського ненаголошеного /e/.

Під час проведення дослідження також було зафіксовано явище гіперкоректної вимови в дикторів Г2, Г3, Г4. Так, вимовляючи службові слова, що містять передній звук низького підйому у зв'язному мовленні, вони залишають його вимову повнозвучною, про що свідчать формантні ознаки. Носій мови та Г1, у свою чергу, наближають цей звук за звучанням до нейтральних характеристик. Схоже явище відбувається зі звуком, який у слабкій позиції в НМ за показниками F1 та F2 тяжіє до нейтрального звука. Зі свого боку в мовленні українців він не редукований або редукований частково, про що свідчать тривалість і формантні характеристики.

Також варто відзначити, що через незначну різницю в значеннях формант звуків у словах у мовленні Г3 та Г4 ці лексичні одиниці звучать подібно, заважаючи коректному сприйняттю змісту, як було відзначено при слуховому аналізі аудиторіями-експертами.

Обговорення. У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в іншомовному мовленні мовці, не маючи спеціальної освіти та достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, орієнтуються на фонетичні правила рідної мови, уподібнюючи вимову звуків схожим звукам рідної мови. У свою чергу, такі модифікації впливають на просодичні ознаки ненаголошеного англійського вокалізму, що призводить до порушення вимови. Існують також певні спільні закономірності у відхиленнях при актуалізації ритмічної структури тексту та його просодичного оформлення, яка зумовлюється модифікаціями в системі ненаголошеного вокалізму. Специфічні просодичні ознаки алофонів ненаголошених голосних характеризують інтерфероване англійське мовлення українців та дозволяють виділити модифікації, притаманні для певної групи мовців, спрогнозувати їхній вплив на ритмічність звучання та розуміння змісту висловлювання.

Таким чином, на основі проаналізованих закономірностей низки акустичних ознак було виділено закономірності актуалізації усного англійського мовлення українців, функціонування яких є характерним для певних груп мовців і релевантною для опису вимовних відхилень у системі ненаголошеного вокалізму. Для виявлення загальних і диференціальних просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в мовленні українців було здійснено лінгвістичну інтерпретацію результатів виконаного експериментального дослідження, процедура якого була забезпечена проведенням акустичного аналізу.

Результати інструментального аналізу дали змогу виявити структурні особливості ритмогруп та синтагм. Класифікація ритмогруп за принципом акцентного розподілу доводить, що більшість загальної кількості ритмічних груп, виділених у текстах, є складними та належать до проклітично-енклітичних і містять у своєму складі один наголошений склад та два (три) ненаголошених. Для акцентної будови синтагми в мовленні НМ притаманна впорядкована кількість наголошених складів, яка перебуває в межах від одного до п'яти, але більшість визначається компактним діапазоном у 2 – 3 наголошених склади, тобто становить 2 – 3 ритмічних групи.

На підставі обробки результатів інструментального аналізу темпоральних характеристик фрагментів художніх текстів, начитаних різними групами дикторів, було встановлено, що загальний темп актуалізації на перцептивному рівні співвідноситься з тривалістю та характером пауз, а на інструментальному – із фонаційною тривалістю ритмічних одиниць. Розглядаючи специфічні характеристики темпу в межах одного фрагмента, ми відзначили, що перцептивні зміни помітні між носієм мови та дикторами Г2, Г3 та Г4, темп яких рівномірний, без прискорення та сповільнення, необхідного для виділення важливої інформації, передачі настрою та атмосфери, що є важливим для художньої прози.

Аналізуючи характерні ознаки паузації, у мовленні українців ми виявили тенденцію до її відповідності пунктуаційному оформленню текстів та його синтаксичній структурі,

що може пояснюватися відповідною особливістю української мови. Фактично диктори Г2-Г4 намагаються не вживати пауз, що не позначені на письмі, тобто найбільш рекурентними функціональними типами пауз в їх мовленні є паузи структурного членування. Поява пауз у реченнях без розділових знаків часто спонтанна та порушує сприйняття змісту висловлювання.

За результатами акустичного аналізу, текстам, начитаних українськими дикторами з Г2, Г3 та Г4, властиві переважно більш короткі за тривалістю ритмічні групи, а їхня кількість у НФЄ значно перевищує показники НМ. Вживання коротких РГ зумовлене збільшенням кількості наголосів у фразі та підтверджує тенденцію до уповільнення темпу, про що свідчило збільшення тривалості синтагм. Це пояснюється, зокрема, і повнозвучною вимовою ненаголошених голосних та неналежним вживанням редукованих голосних у Г3 та Г4, що підтверджено акустичним аналізом. Також слід зазначити, що темп у цих групах був найповільніший.

Незважаючи на деяку варіативність у розподілі фонаційної тривалості РГ, у кожній групі мовців спостерігалася компактність діапазону варіювання цього параметра в досліджуваному матеріалі. Середня тривалість ритмогрупи у НМ становить 300–500 мсек, синтагми – 1000–1200 мсек. Найбільш близька до показників НМ Г1, в якій середня тривалість ритмогрупи та синтагми становить 280–550 мсек та 980–1000 мсек відповідно. Відзначено збільшення тривалості середніх синтагм, але зменшення тривалості РГ у кожній наступній групі мовців. Так, максимальна різниця в показниках спостерігається у Г4, де РГ у середньому тривають 120–200 мсек, а синтагми 1450–1700 мсек. Тривалість НФЄ у Нм та Г1 і Г2 майже однакова, на відміну від Г3 та Г4, де їхня тривалість значно довші. Неоднорідність даних спостерігається при вивченні структурних типів ГР. Значна частка енклітичних РГ у мовленні Г3 та Г4 (18%) порівняно з НМ (5%) порушує ритміку мовлення, зменшуючи міжнаголошені інтервали.

Вивчення закономірностей актуалізації досліджуваних текстових фрагментів засвідчило, що структурні типи та кількість РГ у НФЄ відіграють важливу роль у просодичному оформленні мовлення та роблять його звучання легшим для сприйняття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інтерпретуючи результати дослідження, варто відзначити, що саме на рівні некоректної вимови алофонів у різному фонетичному оточенні виявляються вимовні відхилення в системі голосних в англійському мовленні українців. Зокрема, характерною ознакою є недотримання правил позиційного варіювання довготи голосних, відсутність редукації та елізії в ненаголошених складах, надлишкове наголошення службових слів. За допомогою акустичного аналізу було встановлено модифікації формантних показників у реалізації голосних у слабких позиціях, що підтвердили зазначені характеристики англійського мовлення українців. Найбільша різниця в показниках спостерігалася у НМ із дикторами групи Г4, але слід зазначити, що диктори Г3 мали наближені до Г4 формантні характеристики звуків.

Отримані дані акустичного аналізу частотних характеристик ненаголошених голосних підтвердили відсутність якісної і кількісної редукації та елізії звуків у ненаголошених складах у дикторів Г2, Г3 та Г4 і ненаголошених службових словах у Г3 та Г4.

Результати узагальненої оцінки акустичного аналізу просодичних ознак ненаголошеного вокалізму дозволяють виділити загальну тенденцію наближення англійських ненаголошених звуків до схожих за звучанням звуків української мови, що спричиняє порушення ритмічних, темпоральних і тембральних характеристик мовлення та ускладнює його сприйняття.

Вивчення та інтерпретація результатів інструментального аналізу максимуму частоти основного тону свідчить про його локалізацію на ядерному складносії, що демонструє виділеність цієї ділянки синтагми як семантично найвагомшої у фразі.

Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що представлені результати експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в мовленні українців

дали змогу описати модифікації алофонів ненаголошених англійських голосних на сегментному рівні, притаманні українцям. Також було доведено залежність ступеня та кількості вимовних відхилень від іншомовної компетенції мовців. Описані формантні характеристики обраних сегментів дозволили виявити тенденцію модифікацій ненаголошених звуків в англійському мовленні українців. Убачаємо за доцільне в подальшому дослідити темпоральні та динамічні характеристики ненаголошеного вокалізму та їхній вплив на просодичне оформлення англійського мовлення українців.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрущенко, І. О. (2017). Просодичне оформлення інавгураційних і партійних промов збудливими акцентуєваними особистостями. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія", 1(67)(1), 29-33.*
- Валігура, О. Р. (2011). Принципи експериментального вивчення фонетичної інтерференції в англійському мовленні українських білінгвів. *Проблеми зіставної семантики, 10(1), 132-137.*
- Кочубей, В. Ю. (2005). Фонологічні та фонетичні особливості залишкового вимовного акценту в англійському мовленні українців. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки, 59, 278-287.*
- Лавринчук, Я. Ю. (2017). Орфофонія англійських голосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія", 67, 182-186.*
- Рибіна, Н. В., & Кошіль Н. Є. (2012). Особливості англійського мовлення українських білінгвів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія", 25, 174-181.*
- Шнуровська, Л. В. (2008). Білінгвізм як умова виникнення просодичної інтерференції. *Studia Methodologica, 23, 23-26.*
- Jenkins, J. (2013). *English as a Lingua Franca in the international university: the politics of academic English language policy.* Abingdon.
- Setter, J. (2009). L2 Prosody Research: Rhythm and Intonation. In B. Čubrović and T. Paunović (Eds.), *Ta(l)king English Phonetics Across Frontiers* (pp. 91-102). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Wagner, M., & Watson, D. (2015). Experimental and theoretical advances in prosody: a review. *Language & Cognitive Process, 1, 905-945.*

REFERENCES

- Andruschenko, I. O. (2017). Prosodychne oformlennia inavhuratsijnykh i partijnykh promov zbudlyvymy aktsentujovanymy osobystostiamy. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Serii "Filolohiia", 1(67) (1), 29-33.*
- Valihura, O. R. (2011). Pryntsypy eksperymental'noho vyvchennia fonetychnoi interferentsii v anhlijs'komu movlenni ukrains'kykh bilinhviv. *Problemy zistavnoi semantyky, 10(1), 132-137.*
- Kochubej, V. Yu. (2005). Fonolohichni ta fonetychni osoblyvosti zalyshkovoho vymovnoho aktsentu v anhlijs'komu movlenni ukraintsiv. *Naukovi zapysky [Tsentral'noukrains'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Serii: Filolohichni nauky, 59, 278-287.*
- Lavrynychuk, Ya. Yu. (2017). Orfofoniia anhlijs'kykh holosnykh u movlenni brytantsiv, amerykantsiv ta kanadijtsiv. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Serii "Filolohiia", 67, 182-186.*

- Rybina, N. V., & Koshił' N. Ye. (2012). Osoblyvosti anhlijs'koho movlennia ukrains'kykh bilinhviv. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiia". Seriia "Filolohiia"*, 25, 174-181.
- Shnurovs'ka, L. V. (2008). Bilinhvizm iak umova vynykennia prosodychnoi interferentsii. *Studia Methodologica*, 23, 23-26.
- Jenkins, J. (2013). *English as a Lingua Franca in the international university: the politics of academic English language policy*. Abingdon.
- Setter, J. (2009). L2 Prosody Research: Rhythm and Intonation. In B. Čubrović and T. Paunović (Eds.), *Ta(l)king English Phonetics Across Frontiers* (pp. 91-102). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Wagner, M., & Watson, D. (2015). Experimental and theoretical advances in prosody: a review. *Language & Cognitive Process*, 1, 905-945.

Дата надходження до редакції 03.12.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.112.2'371

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.222741>

Ж. А. Дягілєва

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: shanetta.djagiljewa@knlu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9571-4660>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ “ANOMALIE” В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Abstract

The article deals with the study of lexical and semantic means of verbalization of the concept “Anomalie” in the German language. It has been determined that any anomaly is associated with the existence of the norm. Each culture has its own ideas about the norm and anomaly. The terms “anomie” and “anomaly” have been distinguished. The ontological, sociological and psychological aspect of studying the analyzed concept have been examined. The semantic field “anomaly” in the German language has been described. The etymology and semantic composition of the lexemes that form the core of the analyzed field have been studied. From the given dictionary definitions, the key semes 'deviation', 'phenomenon', 'differ' have been selected. Synonymous connection of the lexemes that define abnormalities have been established. The periphery of the semantic field “Anomalie” has been determined. It has been pointed out that parametric adjectives play a significant role in verbalization of anomalies in the German language, as they indicate the size of objects that deviate from the mean. Adjectives that express positive or negative evaluation on the basis of “unusual, abnormal” have been analyzed. Some adjectives with somatic meaning, used to denote an abnormal or noticeable features of a person, have been described. Proper names in the form of compound nouns with somatic meaning that record pathological attributes for the identification of objects, their selection from classes of similar ones have been analyzed. Phraseological somatisms, which represent the anomalies of the human body, as well as their classification by different types of corporal objects have been presented. Semantic analysis of the described lexemes has testified to the existence of the concept of anomaly in German linguistic culture and revealed the national and cultural features of its verbalization.

Keywords: anomaly, norm, semantic field, parametric adjectives, somatic meaning, corporal object.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних засобів вербалізації поняття “аномалія” в німецькій мові. Визначено, що будь-яка аномалія пов’язана з наявністю норми, а разом вони являють собою феномен людської свідомості. Розмежовано синонімічні терміни аномії і аномалії. Розглянуто онтологічний, соціологічний і психологічний аспект вивчення аналізованого поняття. Описано лексико-семантичне поле “Anomalie” в німецькій мові, визначено ядро поля, до якого належать лексеми *anomal*, *Anomalie*. Простежено етимологію і семантичний склад аналізованих лексем, що дозволяє виділити такі ключові семи: 'відхилення', 'феномен', 'відрізнитися'. Установлено приядерну зону поля з лексичними одиницями, які позначають відхилення від норми і входять разом із лексемою *Anomalie* до одного синонімічного ряду, об’єднаного спільною семою. Визначено периферію лексико-семантичного поля “Anomalie”. З’ясовано, що параметричні прикметники відіграють значну роль у вербалізації аномальності в німецькій мові, адже позначають розміри об’єктів, що відхиляються від середнього значення. Проаналізовано прикметники, які виражають позитивну або негативну оцінку за ознакою “незвичайний, ненормальний”. Простежено протиставлення аномалії норми на лексико-граматичному рівні на прикладі лексичних одиниць із суфіксом *-los* і відповідних антонімів. Розглянуто власні назви у вигляді складених іменників із соматичним значенням, які фіксують аномальні явища і патологічні властивості для ідентифікації об’єктів. Представлено фразеологічні соматизми, які відображають аномалії людського тіла, а також їхню класифікацію за різними типами тілесних об’єктів. Компонентний аналіз семантики описаних лексичних і фразеологічних одиниць засвідчив наявність поняття “Anomalie” в німецькій лінгвокультурі і виявив національно-культурні особливості його вербалізації.

Ключові слова: аномалія, норма, лексико-семантичне поле, параметричні прикметники, соматичне значення, тілесний об’єкт.

Вступ

Дихотомія “аномалія – норма” є одним із фундаментальних аспектів, які характеризують сучасний стан соціуму. Нормальність і відхилення позначають систему координат у повсякденному житті, а також розмежують соціально прийнятий досвід та поведінку у відповідних професійних дискурсах (Кеурр, 2007). У філософських дослідженнях беззаперечно виступає системність будь-якої норми і її здатність до систематизації оцінюваних об’єктів. У процесі змін виникають елементи, які вступають у протиріччя з іншими компонентами системи. Мовна фіксація таких аномальних елементів у суспільстві свідчить про його трансформацію і динамічний розвиток (Плахов, 1985). Механізм утворення мовних одиниць, які позначають аномалії, є складним, адже вони відображають не тільки відхилення від норми, але й соціальні, культурні, особистісні оцінки, характерні для певного етапу розвитку суспільства і людини (Дзюба, 2011, с. 45). Саме тому вивчення засобів вербалізації поняття “Anomalie” може виявити національно-культурні особливості німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття аномалії було об’єктом дослідження таких вчених, як Н. Д. Арутюнова (1987). Нею був розглянутий концепт “норма” і поле “антинорма”. Н. Кеурр (2007) простежив зміни поняття нормальності і її відхилення в німецькому соціумі в історичному аспекті. Т. Б. Радбиль (Радбиль, 2007) описав і класифікував концептуальні аномалії. У роботі А. Б. Дзюби (2011) розглянуто лінгвістичне поняття “норма”, її вербалізація і відхилення від норми в англійській мові. Засоби вербалізації норми в російській мові і її порушення представлено в дослідженні Л. Г. Єфанової (Ефанова, 2010). Необхідним видається опис засобів вербалізації поняття “Anomalie” в німецькій мові.

Мета статті – описати семантику лексичних і фразеологічних одиниць, які вербалізують поняття “Anomalie” в німецькій мові. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: виокремлення з лексикографічних джерел лексичних і фразеологічних одиниць та інтерпретація їхньої семантики.

Методи та методологія проведення дослідження зумовлені метою і завданнями роботи та ґрунтуються на лінгвокультурологічному підході до вивчення лексичних і фразеологічних одиниць, що передбачає застосування прийомів етимологічної реконструкції для визначення внутрішньої форми лексем; описового методу для окреслення напрямів вивчення поняття “аномалія – норма” в гуманітарних дослідженнях; компонентного аналізу словникових дефініцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін “норма” використовується на позначення всіх видів і форм порядку, враховуючи і норми природи, і створені людиною правила та закони. У повсякденному житті людині легко визначити, що є нормальним. Менш зрозумілим це поняття стає тоді, коли йдеться про іншу культуру. В історичному дискурсі відбулися характерні зрушення в інтерпретації понять норми і її відхилення. Релігійна домінація зумовила тлумачення відхилення від норми як порушення соціального порядку, що ґрунтується на божественних засадах творіння. З розвитком науки сфера аномального отримала різноманітні моделі для пояснення відхилення від норми. Така конструктивістська перспектива довела необґрунтованість релігійної догми і надала категоріям аномальності статус прагматично значущих явищ (Кеурр, 2007).

Окремі норми здатні утворювати особистісні мікросистеми – оцінні комплекси, які дозволяють визначити ступінь відповідності оцінюваного об’єкта нормі. Розбіжності між загальносистемною і особистісними функціями норми допомагають виявити явище аномалії. Синонімічним до цього поняття виступає термін “аномія” (Ефанова, 2010, с. 21). У лінгвістичних дослідженнях поняття аномалії й аномії зазвичай не розрізняють. Проте, з погляду логічного аналізу, такі поняття мають суттєві розбіжності. Аномія – це передусім відсутність закону, організації, норм поведінки, їхня недостатність, а також протиріччя

між нормами (Тургенєва & Дудкова, 2012, с. 71). Термін “аномалія” теж позначає відхилення від норми, але не в напрямі аномії, а іншої норми (Плахов, 1985). Для позначення норми, яка протиставлена аномалії як системному відхиленню від неї, Ю. Д. Апресян (2009, с. 519) використовує термін “фізична норма”. Така норма має щонайменше три сфери визначення: *норма, менше, більше*. Наприклад, норма росту може бути виражена в німецькій мові прикметниками: *mittelgroß, klein, groß* (*Digitales Wörterbuch*).

Постійне порушення встановлених правил і нормативів у суспільстві не перешкоджає процесу співіснування людей, таке твердження ілюструє приклад: *unter anomalen Verhältnissen leben* (*Wörterbuch der deutschen*, 1978, S. 162). З онтологічного погляду, аномалія – це відхилення від природного порядку речей, тобто порушення відомих законів фізичного світу (Радбиль, 2007, с. 240), наприклад: *ein anomaler Zustand* (*Wörterbuch der deutschen*, 1978, S. 162).

У психології ненормальним явищем вважається таке, що не відповідає цінностям, звичкам і установкам людей у соціумі, наприклад: *ein geistig anomaler Mensch* (*Wörterbuch der deutschen*, 1978, S. 162). Чим рідше трапляється та чи інша форма відхилення, тим вірогідніше, що її будуть сприймати як аномальну (Попова, 2013, с. 108), наприклад: *eine scheußliche Anomalie, die er in letzter Zeit an sich wahrgenommen hatte* (*Digitales Wörterbuch*).

До складу концептуального поля ненормативності входять назви дій та їхні результати. Це поле межує, з одного боку, з такими концептами, як “нововведення”, “винахід”, а з іншого – з такими, як “рідкісне”, “випадкове”. Опозиція норми і відхилення від неї функціонально близька до опозиції симетрія і асиметрія (Арутюнова, 1987, с. 4).

З метою виявлення національно-культурної специфіки концептуального поля “аномалія” варто розглянути лексичні одиниці конкретної мови. Цікавим видається опис лексико-семантичного поля *Anomalie* в німецькій мові. Розглянемо ядро поля, до якого належить іменник *Anomalie* та спільнокореневий прикметник *anomal*, що позначають відхилення від правил, виняток.

За даними етимологічного словника Kluge (1999), прикметник *anomal*, або *anomalisch* у значенні ‘нерегулярний’, запозичений із лат. *anōmalē* зі значенням ‘неоднаковий’. Припускають також, що цей прикметник походить від гр. *nómos* як ‘закон, звичай’, який пізніше асимілювався з лат. *abnormis* у значенні ‘той, що відхиляється від норми’ (Kluge, 1999, S. 42).

Іменник *Anomalie*, запозичений із латинської мови, спочатку використовувався в граматиці на позначення нерегулярності відмінювання дієслів. Згодом лексема вживалася в загальному значенні ‘неправильність, вражаючий виняток, дивна нерегулярність, порушення встановленого порядку, своєрідність, збочення, хвороблива схильність’ насамперед щодо поведінки, стану, зовнішнього вигляду людини на противагу нормальному, середньому, звичайному, очікуваному, регулярному, здоровому (*Online-Wortschatz-Informationssystem*).

Семантичний склад лексеми *Anomalie* розкривається завдяки аналізу її визначень: 1) відхилення від загального; 2) у теорії Т. Куна феномен, який не може бути пояснений теоретичною парадигмою; 3) явище, яке відрізняється від очікуваного (*Langenscheidts Großwörterbuch*). Останнє визначення отримує розлоге тлумачення в іншому словнику (*Metzler-Lexikon Sprache*, 1993, S. 42), де лексема *Anomalie* представлена як науково-історичний термін на позначення випадку, коли на основі інструментального і понятійного вдосконалення виявляють відкриття, які не узгоджуються з визнаними теоріями і відрізняються від обґрунтованих очікувань, наприклад, *semantische Anomalie*. З поданих визначень виділяються такі спільні ключові семи: ‘відхилення’, ‘феномен’, ‘відрізнятись’.

До приядерної зони аналізованого поля належать синоніми, на нашу думку, які включені з лексемою *Anomalie* до одного синонімічного ряду, об’єднаного спільною семою:

1) деформація – *Deformierung, Missbildung, Verstümmelung, Verunstaltung, Missgebilde, Missgeburt, Anomalie, Abnormität*;

2) вада розвитку – *Deformierung, Deformation, Missgebilde, Missform, Misswuchs, Missartung, Verunstaltung, Anomalie, Abnormität, Abweichung, Abirrung, Irregularität, Normfehler, Fehler;*

3) відхилення – *Abart, Spielart, Variante, abweichende Form, Sonderart, Sonderfall, Ausnahme, Variation, Abwandlung, Veränderung, Modifikation, Unterschied; ... (Wahrig Synonymwörterbuch).*

Серед лексичних засобів вербалізації аномальності, які знаходяться на периферії поля, репрезентативними видаються параметричні прикметники. Н. Д. Арутюнова (1987, с. 9) зазначає, що такі лексичні одиниці фіксують відхилення від норми. Їхня семантика визначається ставленням до норми, а не її уточненням. Параметричні прикметники виражають факт наявності норми або ненормативності, яка відображає властивість людини сприймати дійсність. Такі прикметники позначають девіантні розміри, тобто ті, що відхиляються від середнього значення, наприклад: *klein, winzig, knirpsig, niedlich, Binkel, Körnchen* – зменшення розміру, з одного боку, і такі, як *groß, riesig, enorm, kolossal, gigantisch, grandios, Gigant (Digitales Wörterbuch)* – збільшення розміру, з іншого.

З часів античності вчені звертали увагу на те, що мовні одиниці фіксують відхилення від норми крізь призму стереотипів носіїв мови. Аномалії привертають не тільки увагу, а й викликають емоції (Арутюнова, 1987, с. 10). Про це свідчать прикметники, які виражають позитивну або негативну оцінку за ознакою “незвичайний, ненормальний”, наприклад: *eine schreckliche Kälte, ein wunderschöner Film*. Деякі прикметники описують відхилення від естетичної норми, тобто оцінку відхилення від норми за естетичними параметрами, наприклад: *ekelhaft, hässlich, unangenehm*. Відхилення від аксіологічної норми виражають прикметники з оцінкою за ознакою “хороший”, наприклад: *ausgezeichnet, perfekt, großartig, prächtig (Digitales Wörterbuch)*.

Протиставлення аномалії норми реалізується в мові не тільки на лексичному, але й на лексико-граматичному рівні. Отже, тенденція позначати аномалії характерна і для словотвірних засобів. Доказом такого твердження слугує суфікс *-los* із привативним значенням, який створює назви “некомплектних” об’єктів у складі прикметника із соматичним значенням, наприклад: *zahnlos, haarlos*. Антоніми привативних прикметників можуть отримати значення не наявності ознаки, а її гіпертрофії – аномальності вияву ознаки. Лексема *behaart* виражає надмірність волосяного покриву, а *zahnbewehrt (Digitales Wörterbuch)* – розміру зубів.

Складні прикметники із соматичним компонентом також, на нашу думку, можуть належати до периферії лексико-семантичного поля “Аномаліє”, якщо позначають аномальну або помітну ознаку людини, наприклад: *Eine schieläugige, raffgierige Film-Mafia-Gestalt von Restaurantbesitzer brüllte mich an, ... (Digitales Wörterbuch)*. Непересічна постать власника ресторану підкреслюється його недоліком – косоокістю завдяки лексемі *schieldugig*.

Серед лексичних засобів вербалізації аномальності, які знаходяться на периферії поля, репрезентативними видаються власні назви, які фіксують аномальні явища і патологічні властивості для ідентифікації об’єктів, їхнього виділення із класів їм подібних. При позначенні людини звертається увага не на нормативні якості, а обмежену кількість індивідуальних ознак. Переважно для власної назви обирається найбільш розрізнявальне або гіпертрофоване. Такі власні назви належать до складених іменників із соматичним компонентом, наприклад: *Haupt, Kopf, Bein*. Досить часто вони виникають із позначення тілесних аномалій, наприклад: *Breithaupt (широка голова), Großkopf (велика голова), Einbein (одноногий), Krummbein (кривоногий)* (Heintze, 1903).

Фразеологічні соматизми також відображають аномалії людського тіла. Особливість фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони своєю експресивною формою привертають увагу адресата до певного об’єкта або якості (Крейдлін, Аркад’єв, Летучий, Переверзева, & Хесед, 2020). Соматичний компонент є найбільш значущою і продуктивною частиною у складі фразеологізмів. Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом широкоживані в мовленні та наявні в значній кількості у фразеологічному фонді будь-якої мови (Абабілова, 2015, с. 8). До такої групи можуть належати в німецькій мові:

– фразеологізми, у яких ідеться про втрату соматичного об'єкта, без якого існування людини не можливе, наприклад: *j-m hat man das Gehirn geklaut* – безмозка людина (досл.: у когось вкрали мозок); *jemanden kopflos machen* – затуркати голову (досл.: зробити когось безголовим);

– фразеологізми, які характеризують людину, наділену певним тілесним об'єктом у кількості, яка перевищує норму, наприклад: *auf seinen fünf Augen sitzen bleiben* – уперто обстоювати своє (досл.: сидіти на п'яти очах); *neun Häute haben* – бути дужим (досл.: мати дев'ять шкір);

– фразеологізми, які пов'язані з порушенням норм прояву тілесних ознак, наприклад: *Naare auf den Zähnen haben* – бути гострим на язик (досл.: мати волосся на зубах); *die Augen treten j-m aus dem Kopf* – у когось очі лізуть на лоб (Гаврись & Пророченко, 1981).

Значна кількість фразеологічних одиниць, які описують тілесні аномалії, дозволяє класифікувати їх також за різними типами тілесних об'єктів (Крейдлин и др., 2020):

– усього тіла: *ein lebender Leichnam* – живий трун; *am ganzen Körper fliegen* – тремтіти всім тілом;

– частин тіла, наприклад, рука, нога: *die Augen in die Hand nehmen* – напружити зір (досл.: взяти очі в руку); *sich ein Bein ausreißen* – із шкіри лізти (досл.: вирвати собі ногу);

– органів, наприклад, серце, печінка: *ein hartes Herz haben* – мати кам'яне серце; *j-d hat eine trockene Leber* – хтось любить випити (досл.: у когось суха печінка);

– кісток: *einen hohlen Schädel haben* – мати порожню голову; *j-m alle Knochen zu Brei schlagen* – віддубасити когось (досл.: побити комусь всі кістки на кашу);

– тілесних рідин, наприклад, кров, піт: *j-d hat Musik im Blut* – бути дуже музикальним від природи (досл.: хтось має музику в крові); *in Schweiß gebadet sein* – обливатися потом;

– аномалії тілесних покривів, наприклад, шкіра, нігті: *eine Gänsehaut bekommen* – вкриватися гусячою шкірою; *j-m brennen die Nägel* – не терпиться (досл.: у когось горять нігті) (Гаврись & Пророченко, 1981).

Обговорення. Будь-яка аномалія пов'язана з наявністю певної норми, яка була створена в соціальній або інтелектуальній практиці людей. Кожна культура має свої уявлення про норму і аномальність. До того ж уявлення про норму змінюється із часом. Кожна норма має загальносистемний характер, оскільки існує не ізольовано, а є складником ціннісної картини світу індивіда. Норма та відхилення від неї являють собою антропоцентричний феномен людської свідомості, який залежить від культурно-етнічного та індивідуального оцінного сприйняття. Дослідження Н. Д. Арутюнової (1987) довели, що концептуальне поле ненормативності викликає значний інтерес лінгвістів. Фіксація мовних одиниць, які вказують на відхилення від норми, є свідченням суб'єктивності та конотативності мови як засобу взаємодії з навколишнім світом (Дзюба, 2011, с. 46). Очевидним є той факт, що не існує об'єктивної норми і ненормативності, адже в кожній мові поняття аномальності деталізуються і конкретизуються різними лексемами.

Висновки. Німецька мова активно фіксує аномалії навколишнього світу, використовуючи для цього різні засоби. Насамперед до них належать лексеми із значенням 'відхилення', 'феномен', 'деформація', 'відрізнятись'. Вираження аномальності притаманне параметричним прикметникам, лексемам і фразеологізмам із соматичним значенням. Описані лексичні і фразеологічні одиниці засвідчили не лише існування поняття "Anomalie" в німецькому лінгвокультурному просторі, а й національну своєрідність вираження аналізованого поняття. Перспективним видається подальше дослідження соматичних фразеологізмів, які описують аномалії в німецькій мові, щоб визначити найуживаніші тілесні об'єкти.

ЛІТЕРАТУРА

Абабілова, Н. М. (2015). Переклад фразеологічних одиниць з соматичним компонентом як перекладацька проблема. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Філологічні науки*, 2, 7-12.

- Апресян, Ю. Д. (2009). *Исследования по семантике и лексикографии. Парадигматика*. Москва: Языки славянских культур.
- Арутюнова, Н. Д. (1987). Аномалии и язык (К проблеме языковой “картины мира”). *Вопросы языкознания*, 3, 3-19.
- Дзюба, А. Б. (2011). Универсальный характер понятия “норма”. *Magister Dixit: научно-педагогический журнал Восточной Сибири*, 4, 45-49.
- Ефанова, Л. Г. (2010). Категория нормы как объект лингвистического исследования. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 6 (96), 21-24.
- Плахов, В. Д. (1985). *Социальные нормы: философские основания общей теории*. Москва: Мысль.
- Попова, Е. В. (2013). Содержание понятия “норма”: основные смыслы. *Вестник Челябинского государственного университета. Философия. Социология. Культурология* (31), 38 (329), 108-112.
- Радбиль, Т. Б. (2007). Языковые аномалии в художественном тексте. *Русский язык в научном освещении*, 1, 239-265.
- Тургенєва, О. Ю., & Дудкова, Я. (2012). Проблема аномії у сучасному суспільстві: соціально-філософський аспект. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка*, 1, 71-75.
- Крейдлин, Г. Е., Аркадьев, П. М., Летучий, А. Б., Переверзева, С. И., & Хесед, Л. А. (2020). *Язык и семиотика. Т. 2: Естественный язык и язык жестов в коммуникативной деятельности человека* [Монография]. Москва: Новое литературное обозрение.
- Heintze, A. (1903). *Die Deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich*. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses. Genommen von <http://www.gutenberg.org/ebooks/58804>.
- Keupp, H. (2007). *Normalität und Abweichung*. Vortrag bei der 6. Bundesweiten Fachtagung Erlebnispädagogik am 06. – 08. September 2007 in Freiburg. Genommen von http://www.ipp-muenchen.de/texte/keupp_normal_2_freiburg_07.pdf.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- Гаврись, В. І., & Пророченко, О. П. (Укл.). (1981). *Німецько-український фразеологічний словник*. Київ: Радянська школа.
- Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Genommen von <https://www.dwds.de/>
- Kluge, F. (1999). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin; New York: de Gruyter.
- Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. (2002). Berlin; München: Langenscheidt.
- Metzler-Lexikon Sprache*. (1993). Stuttgart; Weimar: Metzler.
- Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch*. Genommen von <http://www.owid.de/>
- Wahrig Synonymwörterbuch*. Genommen von <http://www.wissen.de/>
- Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. (1978). Berlin: Akademie Verlag.

REFERENCES

- Ababilova, N. M. (2015). Pereklad frazeolohichnykh odynyts' z somatychnym komponentom iak perekladats'ka problema. *Naukovi zapysky [Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Filolohichni nauky*, 2, 7-12.
- Апресян, Ю. Д. (2009). *Исследования по семантике и лексикографии*. Парадигматика. Москва: Языки славянских культур.
- Арутюнова, Н. Д. (1987). Аномалии и язык (К проблеме языковой “картины мира”). *Вопросы языкознания*, 3, 3-19.
- Дзюба, А. В. (2011). Универсальный характер понятия “норма”. *Magister Dixit: научно-педагогический журнал Восточной Сибири*, 4, 45-49.

- Efanova, L. G. (2010). Kategorija normy kak ob#ekt lingvisticheskogo issledovaniya. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta*, 6 (96), 21-24.
- Plahov, V. D. (1985). *Social'nye normy: filosofskie osnovaniya obshhej teorii*. Moskva: Mysl'.
- Popova, E. V. (2013). Soderzhanie ponjatija "norma": osnovnye smysly. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofija. Sociologija. Kul'turologija* (31), 38 (329), 108-112.
- Radbil', T. B. (2007). Jazykovye anomalii v hudozhestvennom tekste. *Russkij jazyk v nauchnom osveshhenii*, 1, 239-265.
- Turhenieva, O. Yu., & Dudkova, Ya. (2012). Problema anomii u suchasnomu suspil'stvi: sotsial'no-filosofs'kyj aspekt. *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut". Filosofija. Psykholohiia. Pedahohika*, 1, 71-75.
- Krejdlin, G. E., Arkad'ev, P. M., Letuchij, A. B., Pereverzeva, S. I., & Hesel, L. A. (2020). *Jazyk i semiotika. T. 2: Estestvennyj jazyk i jazyk zhestov v kommunikativnoj dejatel'nosti cheloveka* [Monografija]. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie.
- Heintze, A. (1903). *Die Deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch, sprachlich*. Halle: Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses. Genommen von <http://www.gutenberg.org/ebooks/58804>.
- Keupp, H. (2007). *Normalität und Abweichung*. Vortrag bei der 6. Bundesweiten Fachtagung Erlebnispädagogik am 06. – 08. September 2007 in Freiburg. Genommen von http://www.ipp-muenchen.de/texte/keupp_normal_2_freiburg_07.pdf.

LEKSYKOHRAFICHNI DZHERELA

- Havrys', V. I., & Prorochenko, O. P. (Ukl.). (1981). *Nimets'ko-ukrains'kyj frazeolohichnyj slovnyk*. Kyiv: Radians'ka shkola.
- Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*. Genommen von <https://www.dwds.de/>
- Kluge, F. (1999). *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin; New York: de Gruyter.
- Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. (2002). Berlin; München: Langenscheidt.
- Metzler-Lexikon Sprache*. (1993). Stuttgart; Weimar: Metzler.
- Online-Wortschatz-Informationssystem Deutsch*. Genommen von <http://www.owid.de/>
- Wahrig Synonymwörterbuch*. Genommen von <http://www.wissen.de/>
- Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. (1978). Berlin: Akademie Verlag.

Дата надходження до редакції 27.11.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.111'37'38'42(043.3)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223220>

Н. П. Ізотова

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: nat.izotova15@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2098-4687>

ЛІНГВАРАТОЛОГІЯ ІГРОВИХ ХУДОЖНІХ ФОРМ: ІДІОЖАНРОВИЙ АСПЕКТ

Abstract

This article provides theoretical and methodological foundation for linguistic narratology of ludic literary forms. This new area of research is aimed to (i) characterize ludic models of fictional narrative from a linguistic perspective; (ii) ascertain the specificity of ludic techniques in contemporary literary narratives; (iii) define a range of linguistic means producing ludic effects with regard to ludic text- and sense-making in literary text. The paper claims that ludic literary forms are the result of various fictional games. The research views ludic literary forms within the bounds of the intentional, immanent, and receptive perspectives of literary text study. In terms of the intentional viewpoint, ludic literary forms are considered as deconventionalized literary structures which originate due to breaking-up conventional genre-bound narrative patterns with further elaboration of new ones through their numerous transformations. According to the immanent approach, ludic literary forms are distinguished by structural and semantic emergency. From the receptive standpoint, such literary forms are defined by the non-prototypical interpretation, which results in the reconstruction of new, emergent senses and inferences. In Coetzee's novels, ludic literary forms are created due to the manifestation of psychofictional, metafictional, and autofictional games. Narrative gaming reveals itself via two facets – text- and sense-making. Accordingly, in Coetzee's fiction three types of ludic literary forms were singled out: psychonarrative, metafictional, and autofictional. The paper performs a linguistic and poetic analysis of such literary forms in terms of the "nodal points" technique and with reference to a system of linguistic signals of psychofictional, metafictional, and autofictional games.

Keywords: linguistic narratology, narrative game, ludic literary form, ludic sense-making, ludic text-formation.

Анотація

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад лінгваратології ігрових художніх форм як нового напрямку лінгвістичних розвідок, що спрямований на встановлення лінгвальних виявів ігрових моделей художнього нарративу різних типів, зокрема в ідіожанровому аспекті; розкриття своєрідності реалізації ігрових прийомів в оповідному художньому тексті; виявлення лінгвальних механізмів породження ігрових ефектів у ракурсі ігрового текст- і смислотворення в художньому тексті. Ігрові художні форми визначені з огляду на три ракурси вивчення художнього тексту – авторський (інтенційний), іманентний та рецептивний. В авторській перспективі ігрові художні форми постають як деконвенціоналізовані художні структури, які виникають унаслідок руйнування конвенційних жанрово специфічних художніх оповідних форм із подальшим створенням нових художніх форм за допомогою широкого кола ігрових прийомів. З позицій іманентного підходу ігрові художні форми відзначаються структурно-сисловою емерджентністю. У рецептивному ключі таким формам властива непрототипність потенційного сприйняття, що виражається в реконструюванні читачем нових, емерджентних смислів та інференцій. З'ясовано, що в досліджуваних творах Дж. М. Кутзее завдяки психонаративній, метафікціональній та автофікціональній іграм, що розгортаються в смисловій та текстотвірній площинах, відбувається конструювання ідіожанрово специфічних психонаративних, метафікціональних і автофікціональних ігрових художніх форм. Лінгвопоетологічний аналіз зазначених художніх форм здійснено в термінах методу "вузлових точок" з опертям на сукупність лінгвальних сигналів психонаративної, метафікціональної та автофікціональної ігор, що знаходять свою маніфестацію у творах автора.

Ключові слова: лінгваратологія, гра, ігрова художня форма, ігрове текстотворення, ігрове смислотворення.

Вступ. Пріоритетні завдання новітніх лінгвоаратологічних, лінгвостилістичних і лінгвопоетологічних розвідок полягають у розкритті механізмів творення художнього оповідного тексту та з'ясування художньо-стильової своєрідності сучасного письменника. Такі вектори наукових пошуків пояснюються двома взаємопов'язаними потужними процесами, які визначають розвиток англійської художньої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття – стильова індивідуалізація художніх форм і їх деконвенціоналізація та / або перебудова. Явищем, здатним до розкриття евристичного потенціалу художнього тексту і творчих можливостей мовної особистості письменника, є гра, що визнається ключовим для парадигми лудичних студій. У царині лінгвоаративної “лудистики” лакуною залишається вивчення художньої оповіді з позицій гри. Наразі відсутні лінгвістичні праці, спрямовані на встановлення зв'язку між типом нарративу, ідіо/жанрово специфічними оповідними формами зокрема, та втіленою в ньому грою.

Актуальність цієї наукової розвідки зумовлена необхідністю всебічного дослідження лудичної проблематики в її мовно-нарративному вимірі, і, відповідно, потребою наукового обґрунтування нового напрямку лінгвістичних розвідок – *лінгвоаратології ігрових художніх форм*. Актуальними залишаються питання, пов'язані з розбудовою методологічних засад вивчення художнього тексту з позицій гри, зокрема з огляду на нерозривний зв'язок між ідіожанром та стилем художнього оповідного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвістична “лудистика” (див., напр., Арутюнова, 2006; Гридина, 2008; Ізотова, 2019; Норман, 2006; Радзівська, 2014; Санников, 2002; Chrzanowska-Kluczevska, 2004) як нова дослідницька царина, з одного боку, спирається на багатоаспектні уявлення про гру, сформовані в різних галузях знань, а з іншого – враховує її суперечливу онто- і епістемологічну суть. У лінгвістичному ключі гри сприймають як вияв лудичної функції мови (Гак, 1998, с. 371) і найчастіше асоціюють із творчим, нестандартним, неканонічним письмом, тобто таким, що є наслідком відхилення від мовної / стилістичної / мовленнєво-поведінкової / логічної норми або експериментального використання різних мовних чи мовленнєвих одиниць (Сковородников, 2003, с. 79-80). З цих позицій гра націлена на багатогранніше розкриття евристичного потенціалу мови і тексту (Бабелюк, 2009; Гридина, 2008; Лизлова, 2003; Chrzanowska-Kluczevska, 2004; Ryan, 2015) та креативних можливостей мовної особистості письменника (Ізотова, 2019; Короткова, 2015; Радзівська, 2014; Чемодурова, 2014).

Коло проблем, пов'язаних із дослідженням специфіки реалізації ігор у художньому тексті, є досить широким. Наразі ґрунтовно з'ясовано лінгвопоетологічну (Корнієнко, 2017; Лизлова, 2003; Люксембург, 1999; Стрельникова, 2017; Chrzanowska-Kluczevska, 2004; Ryan, 2015), лінгвостилістичну (Бабелюк, 2009; Рахимкулова, 2004), лінгвокреативну (Гридина, 2008; Короткова, 2015), лінгвопрагматичну (Радзівська, 2014), семантико-прагматичну (Чемодурова, 2014) та лінгвосоціокультурологічну (Каргаполова, 2007) суть гри. Розкриття потребує власне мовно-нарративний вимір функціонування гри, зокрема встановлення лінгвальних механізмів конструювання ігрових художніх оповідних форм в ідіожанровому аспекті.

Мета статті та її завдання. Мета цього дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад *лінгвоаратології ігрових художніх форм* як нового напрямку лінгвістичних розвідок.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких **завдань**: 1) систематизувати й описати підходи до розуміння феномену гри в художньому тексті; 2) уточнити зміст поняття художньої форми в ракурсі новітніх лінгвопоетологічних та нарративно-стилістичних студій і визначити своєрідність ігрової художньої форми; 3) пояснити суть ідіожанрового аспекту вивчення ігрових художніх форм; 4) окреслити специфіку психонарративної, метафікціональної та автофікціональної ігор, завдяки яким відбувається конструювання ігрових художніх форм у романах Дж. М. Кутзее; 5) описати лінгвальні вияви ідіожанрово специфічних ігрових художніх форм у досліджуваних творах з огляду на ігрове тексто- та смислотворення.

Матеріалом для цієї розвідки стали вибрані романи визначного південноафриканського письменника Дж. М. Кутзее “Boyhood” (“Дитинство”), “The Master of Petersburg” (“Осінь у Петербурзі”), “Foe” (“Містер Фо”) та “Slow Man” (“Повільна людина”), з яких було вилучено ігрові контексти як операційні одиниці дослідження ігрових художніх форм.

Методи та методологія проведення дослідження. Для лінгвопоетологічного аналізу ідіожанрово маркованих ігрових художніх форм у роботі застосовується комплексна методика, що базується на когнітивній теорії розподілу уваги в мові й тексті (Кубрякова, 2012; Талми, 2006; Schmid, 2007) та інтегрує як провідний метод *вузлових точок* (Ізотова, 2019, с. 13-15) і методи *семантико-стилістичного, компонентного та контекстуально-інтерпретативного* аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття гри, що почало формуватися ще за доби античності, пройшло довгий шлях свого становлення і в наш час набуло статусу універсальної онтологічної та гносеологічної категорії, яка застосовується в розкритті різноманітних явищ людського життя. Завдяки своїй “всюдисущності”, гра стає ключовим концептом для цілої низки гуманітарних дисциплін (антропології, філософії, соціології, психології, літературознавства тощо) і визнається одним із фундаментальних принципів буття людини й суспільства (Финк, 2017, с. 350); інструментом соціального і психологічного розвитку особистості (Выготский, 2004, с. 200-201; Эльконин, 1999, с. 20) та чинником історичного й культурного розвитку людства (Хейзинга, 2011, с. 10).

У художньому тексті ми розглядаємо гру в *онтометодепістемологічному* ракурсі, що поєднує онтологічне, методологічне та епістемологічне бачення гри і базується на трійному її розумінні – або як онтологічної сутності, або як епістемологічного конструкту, або ж як певного дослідницького прийому. Таким чином, гра, по-перше, визнається іманентною характеристикою художнього тексту, способом його буття з огляду на властивий йому принцип умовності (Кант, 1994, с. 342) та наявність (іноді їх навмисна відсутність) в обох певної структури та правил різного ступеня гнучкості. По-друге, гра в художньому тексті розглядається як певний лінгвопоетологічний прийом, що полягає в стилістично вмотивованому порушенні мовних та / або мовленнєвих норм (Норман, 2006, с. 168; Сквородников, 2003, с. 802). По-третє, гра є одним із принципів художнього текстотворення і художнього світомоделювання (Руан, 2015, р. 118). По-четверте, гра тлумачиться як певна комунікативна стратегія, що знаходить свій вияв у текстовій настанові на активну взаємодію з читачем, під час якої читач вимушений напружено розплутувати ігрові лабіринти авторської розповіді (Люксембург, 1999). Нарешті, гра постає як окремий аналітичний інструментарій, що застосовується для дослідження художнього тексту.

Вивчення своєрідності втілення гри в різножанрових художніх оповідних текстах мотивувало появу нової галузі лінгвістичних розвідок – *лінгвоаратології ігрових художніх форм*, теоретико-методологічний потенціал якої спрямований на: 1) встановлення лінгвальних виявів ігрових моделей художнього наративу різних типів, зокрема в ідіожанровому аспекті; 2) розкриття своєрідності реалізації в оповідному тексті ігрових прийомів; 3) виявлення сукупності лінгвальних засобів породження ігрових ефектів у ракурсі ігрового текстового смислотворення в художньому тексті (Ізотова 2019, с. 5).

Підкреслюючи динамічний характер художньої форми, розуміємо її як певну художню структуру, в якій закладено принцип / принципи втілення художнього змісту. Художні форми, де зміст конструюється за принципами гри, назвемо *ігровими*. У визначенні ігрових художніх форм ми враховуємо три ракурси вивчення художнього тексту – авторський або інтенційний, рецептивний та іманентний. В *авторській перспективі* ігрові художні форми тлумачимо як такі, що ґрунтуються на принципі деконвенціоналізації, іншими словами, руйнуванні попередніх канонів художньої оповіді та створенні нових. З позицій *іманентного підходу* ігрові художні форми відзначаються структурно-сисловою емерджентністю, тобто виникненням нових

структур і смислових комплексів. У **рецептивному ключі** ігровим художнім формам властива непрототипність потенційного сприйняття, що виражається в реконструюванні читачем нових, емерджентних смислів та інференцій.

Ігрові принципи втілюються в художньому тексті низкою **ігрових прийомів**, що визначаємо як обраний автором спосіб / способи трансформації (перебудови) художніх форм, які окреслюють шлях / шляхи деконвенціоналізації художнього нарративу за принципами гри. Експлікуючи своєрідність реалізації тієї або іншої гри в художньому оповідному тексті, ігрові прийоми, зі свого боку, представлені певними **ігровими засобами**. Останні становлять сукупність різнорівневих лінгвальних одиниць (лексичних, лексико-синтаксичних, словесно-образних, сюжетно-композиційних, оповідних) у їх неконвенційному використанні, завдяки яким виникають певний ігровий ефект / ефекти (про ігровий ефект див.: Ізотова, 2019, с. 11).

У романах Дж. М. Кутзее виокремлення й опис ігрових принципів як підґрунтя формування ігрових художніх форм здійснюємо з урахуванням двох вимірів розгортання гри – смислотвірного та текстотвірного. Перший пов'язаний зі смислопобудовою тексту, орієнтованою на руйнування конвенційних і створення нових, емерджентних смислів. Другий – з мовними засобами текстової оповіді й сюжетно-композиційною побудовою тексту.

Отже, в основі конструювання ігрових художніх форм у досліджуваних романах Дж. М. Кутзее лежать три принципи (два з них мають стосунок до ігрового текстотворення, третій – ігрового смислотворення): 1) трансформації художніх оповідних форм, що пов'язані з порушенням правил їх побудови; 2) створення нових (ігрових) художніх форм за допомогою широкого кола ігрових прийомів; 3) переструктурування смислового простору художнього тексту під впливом гри завдяки смисловій варіативності, фрагментарності, сходженню смислів, їхній амбівалентності, невизначеності та / або викривленості смислів, що виникають під час реалізації оповідних ігор (Ізотова, 2019, с. 11).

Ураховуючи спрямованість гри на індивідуальний творчий пошук, можна стверджувати, що ігрові художні форми становлять яскравий приклад індивідуалізації стилю й жанру за принципами гри, тобто можуть розглядатися як ідіожанрово специфічні художні форми. Ідіожанр, або індивідуально-авторське виконання певного жанру (Юферева, 2014, с. 58) чи “варіант жанру” (Бовсунівська, 2015, с. 5), охоплює індивідуально-авторські творчі трансформації окремого жанру, завдяки яким досягається унікальність (неповторність, своєрідність) художніх творів, де унікальність визначається не лише їх відмінністю від решти текстів у плані художньої форми, а й перспективою надання письменником нових евристичних можливостей для розвитку жанрово специфічних оповідних форм.

Обговорення. У романах Дж. М. Кутзее гра виступає їхньою іманентною характеристикою і акцентує шляхи індивідуально-авторських інноваційних трансформацій (ідіо)жанрово специфічних художніх форм. З огляду на те, що в досліджуваних творах знаходять свою маніфестацію три типи ігор (психонаративна, метафікціональна, автофікціональна), можна виділити, відповідно, психонаративні, метафікціональні та автофікціональні ігрові художні форми. Розглянемо їх докладніше.

Психонаративні художні форми створюються завдяки психонаративній грі, чия суть полягає в перетворенні за допомогою низки лінгвальних засобів художньої оповіді з подієцентрованої на таку, що сфокусована на досвіді внутрішніх переживань персонажем / наратором психотравматичних подій. Психонаративна гра віддзеркалює психоемоційні трансформації особистості оповідача / персонажа в опозиції “внутрішній vs. зовнішній світ”. Текстотвірний рівень психонаративної гри пов'язаний із конструюванням психологічно акцентованих ігрових художніх форм; смислотвірний – із репрезентацією гіпертрофованих психологізованих художніх смислів, що представлені зонами семантико-смислової інтрузивності, де інтрузивність опредметнює деструктивне втручання зовнішніх подій у внутрішній світ оповідача / персонажа і репрезентує емпатизовані охудожнені психологізовані смисли. Наприклад:

Sick at heart, sick in the head, sick to the bone, and, if the truth be told, sick of himself – sick even before the wrath of God, transmitted through his angel Wayne Blight, struck him down. He would never want to diminish that event, that blow. It was nothing less than a calamity. It has shrunk his world, turned him into a prisoner. But escaping death ought to have shaken him up, opened windows inside him, renewed his sense of the preciousness of life. It has done nothing of the sort. He is trapped with the same old self as before, only greyer and drearier. Enough to drive one to drink (Coetzee, 2003, p. 54).

Формою репрезентації наведеного фрагмента з роману “Slow Man” (“Повільна людина”) є невласне-пряме мовлення, якому властива трансляція думок персонажа через контамінацію голосів оповідача і персонажа. Уривок зображує стан відчаю людини, яка намагається прийти до пам’яті після аварії, часткової ампутації ноги та вимушеного усамітнення. Семантико-сміслові напруження як ознака психонаративної ігрової художньої форми тут створюються конвергенцією емоційно-забарвленої лексики і словесної образності. Так, лексичний повтор прикметника *sick* (страдницький), семантична структура якого включає компоненти ‘*suffer*’ (‘страждати’), ‘*feel pain*’ (‘відчувати біль’), ‘*worry to death*’ (‘божеволіти від хвилювання’) (Roget’s Thesaurus ..., 2005, p. 515), інтенсифікує ступінь болю та мук, які пронизують усього чоловіка – його серце (*heart*), думки (*head*), тіло (*bone*). Чоловік сам від себе гнітиться (*sick of himself*). Негативно марковані складники ‘*misfortune*’ (‘нещастя’), ‘*failure*’ (‘невдача’), ‘*evil*’ (‘бідна’) у семантичній структурі іменника *calamity* (лихо) (op. cit., p. 315) показують, що Пол сприйняв цю подію у своєму житті як страшну біду.

Негативний вплив аварії на психоемоційний стан чоловіка передається словесними метафорами стискання (*It has shrunk his world*) та ув’язнення (*turned him into a prisoner*). Розумом головний герой усвідомлює, що щасливе уникнення смерті в аварії мало б вдихнути в нього нове, сповнене надій, життя (*ought to have shaken him up, opened windows inside him, renewed his sense of the preciousness of life*). Однак Пол не в змозі впоратися зі своїми емоціями (*It has done nothing of the sort*), що передається метафорою полону (*He is trapped with the same old self as before*) та епітетами – прикметниками вищого ступеня порівняння з негативними конотаціями *greyer* (сіріший) та *drearier* (сухіший).

Метафікціональні ігрові художні форми конструюються під час розгортання метафікціональної гри, що базується на “оголенні прийому”, тобто навмисному протиставленні вимислу реальності (Шкловский, 1925). Її метою є “оголення авторського свавілля, випинання артефактної природи тексту, який лише симулює дійсність, репрезентація творчої “гри розуму” свого творця” (Андреева, 2006, с. 97). Метафікціональна гра націлена на акцентоване розмивання референційного статусу художнього тексту, що породжує принципово неоднозначне сприйняття художньої дійсності, змодельованої в термінах гри.

Текстотвірний вектор метафікціональної гри спрямовано на різноманітні інноваційні трансформації художніх оповідних форм, які дестабілізують оповідну та сюжетно-композиційну структури художнього тексту. Метафікціональна смислопобудова передбачає створення семантико-сміслові неоднозначності, яка, з одного боку, сигналізує про послаблення референційного статусу художнього твору, а з іншого – підкреслює сконструйованість художніх оповідних форм. Лінгвальними сигналами сюжетно-композиційної й оповідної нестабільності слугує система дейктичних зміщень і переключень (Stockwell, 2002, p. 47). Наприклад:

“There I lay sprawled on the hot sand, my head filled with the orange blaze of the sun, my petticoat (which was all I had escaped with) baking dry upon me, tired, grateful, like all the saved

[...] “Castaway,” *I said with my thick dry tongue. “I am cast away. I am all alone.” And I held out my sore hands* (Coetzee, 2014b, p. 5).

‘April 15th

‘We are now settled in lodgings in Clock Lane off Long Acre. I go by the name Mrs Cruso, which you should bear in mind. I have a room on the second floor. (op. cit., p. 47).

The staircase was dark and mean. My knock echoed as if on emptiness. But I knocked a second time, and heard a shuffling, and from behind the door a voice, his voice, low and cautious. 'It is I, Susan Barton,' I announced – 'I am alone, with Friday.' (op. cit., p. 113).

The staircase is dark and mean. On the landing I stumble over a body. It does not stir, it makes no sound. By the light of a match I make out a woman or a girl, her feet drawn up inside a long grey dress, her hands folded under her armpits; or is it that her limbs are unnaturally short, the stunted limbs of a cripple? (op. cit., p. 153).

Наведені ігрові контексти виокремлено з роману Дж. М. Кутзее "Foe" ("Містер Фо"), оповідній структурі якого властивий лабіринтизм (Al-Majnouni, 2016, p. 29). Композиційно твір побудований як серія рамкових нарративів, три з яких репрезентовано з погляду головної героїні Сьюзен Бартон, тоді як оповідач четвертого лишається невідомим.

Оповідна нестабільність, що маркує в цьому романі метафікціональну гру, простежується внаслідок зміни системи координат оповідачки (суб'єктних і просторово-часових). Так, у перших трьох наведених уривках суб'єкт мовлення той самий – Сьюзен Бартон, її особа ідентифікується низкою мовних одиниць суб'єктної семантики (*I, my, me, Susan Barton*). Однак просторова локалізація оповідачки варіює (від острова до будинку на Клок-лейн, неподалік від Лонг-акр, і далі до помешкання містера Фо), на що вказують лексичні засоби просторової семантики (*There, the hot sand, lodgings in Clock Lane off Long Acre, a room on the second floor, the staircase*). Часові показники в наведених уривках також є несталими – від невизначеного (перший уривок) до хронологічно окресленого в другому (*April 15th*) і знову невизначеного (третій фрагмент).

У четвертому ігровому контексті локалізація оповідача невизначена й амбівалентна, що впливає з суб'єктної невизначеності та часопросторової амбівалентності. Особа, яка є суб'єктом оповіді, про що свідчить ужитий тут займенник *I*, залишається невизначеною впродовж усієї оповіді, але хто цей оповідач – невідомо. Просторові координати, які маркує іменник *staircase* (сходи), очевидно, вказують на будинок, але чий він, не розкривається. Просторова амбівалентність створюється внаслідок того, що третя та четверта частини цього роману мають однакову просторову локалізацію (*The staircase*). Це дає підстави припускати, що події завершуються в будинку Містера Фо.

Смислова нестабільність як ознака метафікціональних ігрових художніх форм простежується в зонах семантико-смислової невизначеності, амбівалентності, викривленості. Такі ділянки тексту формуються завдяки їх суб'єктивним, просторово-часовим, логіко-семантичним та референційним виявам (Alber, 2014, p. 887; Marina, 2018, pp. 180-181; Richardson, 2006). Наприклад:

I have lost my place in my soul, he thinks.

He picks up his hat and leaves the lodging. He doesn't recognize the hat, has no idea whose shoes he is wearing. In fact, he recognizes nothing of himself. If he were to look in the mirror now, he would not be surprised if another face were to loom up, staring back blindly at him.

He had betrayed everyone; nor does he see that his betrayal could go deeper. If he ever wanted to know whether betrayal tasted more like vinegar or like a gall, now it is the time.

But there is no taste at all in his mouth, as there is no weight on his heart. His heart, in fact, feels quite empty. He had not known beforehand it would be like this. But how could he have known? Not torment but a dull absence of torment. Like a soldier shot on the battle-field, bleeding, seeing the blood, feeling no pain, wondering: Am I dead already?

It seems to him a great price to pay. They pay him lots of money for writing books, said the child, repeating the dead child. What they failed to say was that he had to give up his soul in return. Now he begins to taste it. It tastes like gall (Coetzee, 2011, p. 250).

Наведені уривки вилучені з роману Дж. М. Кутзее "The Master of Petersburg" ("Осіннь у Петербурзі"), де провідним є мотив прощення. У творі розповідається про страшну втрату близької людини і спричинене цим горе і каяття та про письменника, який заради творчості без вагань іде на зраду найближчих (Kannemeyer, 2012, p. 468).

Семантико-сміслова невизначеність фінального фрагмента роману експлікується з огляду на психологічний стан головного героя – фікціоналізованого Ф. Достоевського. Вербально його душевний стан передають метафори втрати (*I have lost my place in my soul*), тягаря на серці (*there is no weight on his heart*), порожнечі (*His heart, in fact, feels quite empty*); це супроводиться перцептивними змінами – втратою чутливості смаковими рецепторами аж до повного браку цього чуття (*But there is no taste at all in his mouth*), а також відчуттям сильного болю (*Not torment but a dull absence of torment*).

Семантико-сміслова невизначеність посилюється з огляду на нездатність чоловіка розпізнавати власні речі (*He doesn't recognize the hat, has no idea whose shoes he is wearing*) і навіть самого себе (*In fact, he recognizes nothing of himself; Am I dead already?*). Персонаж відчуває себе пораненим на полі бою солдатом, який стікає кров'ю, бачить її, але не відчуває болю (*Like a soldier shot on the battle-field, bleeding, seeing the blood, feeling no pain*). У такий спосіб імплікується невизначеність фіналу цього твору – з одного боку, обстоюється твердження, що не може бути прощення людині, здатній на зраду (Kannemeyer, 2012, p. 468; Wilm, 2016, p. 194), а з іншого – не виключається ймовірність її порятунку (*ibid.*).

Автофікціональні ігрові художні форми створюються під час розгортання автофікціональної гри, яка в досліджуваних творах Дж.М. Кутзее націлена на досягнення жанрової зміщеності автобіографічного твору та розщепленості автобіографічного суб'єкта. У текстотвірній площині відбувається конструювання акцентовано фікціоналізованих *інш*обіографічних художніх оповідних форм; у смислотвірній – семантичне розмивання автобіографічного “Я-образу” за формулою “Я-Інший / Інші”. Наприклад:

He loves to listen to his mother and his uncles going for the thousandth time over the events of their childhood on the farm. He is never happier than when listening to these stories, to the teasing and the laughter that go with them. His friends in Worcester do not come from families with stories like these. That is what sets him apart: the two farms behind him, his mother's farm, his father's farm, and the stories of those farms. Through the farms he is rooted in the past; through the farms he has substance (Coetzee, 2014a, p. 19).

Ігровий ефект розщепленості автобіографічного суб'єкта як ознака автофікціональної ігрової художньої форми ідентифікується в наведеному уривку з роману Дж.М. Кутзее “Boyhood” (“Дитинство”) завдяки непрямій егореференції, показниками якої є тут особовий дейксіс (*he, his, him*), який сигналізує про зміну притаманної автобіографічній прозі оповіді від першої особи оповіддю від третьої особи. Третя особа в невластивому-прямому мовленні вже не має тут вказівної функції, а означає особу, що є суб'єктом висловлення – автобіографічне “Я”, проте позиціоноване через “Іншого” (*He, his, him*). У такий спосіб суб'єктивність автобіографічного твору, що є зазвичай експлікованою, імплікується. Розмивання суб'єктивної організації часових координат здійснюється через перехід з ретроспективного викладу автобіографічних подій на симультанну автобіографічну оповідь, словесним сигналом чого виступає часовий дейксіс (*loves, is, do not come, is rooted*), виражений дієсловами у формі теперішнього часу.

Висновки. Проведений аналіз показав, що ігрові художні форми – це деконвенціоналізовані ідіожанрово специфічні художні форми, побудовані за принципом гри. Таким художнім формам властива структурно-сміслова емерджентність та непрототипність потенційного сприйняття. Лінгвонаратологія ігрових художніх форм як нова галузь лінгвістичних розвідок сфокусована на вивченні лінгвальних аспектів створення й розуміння ігрових художніх форм, зокрема розкритті своєрідності реалізації в оповідному тексті ігрових прийомів та виявлення сукупності лінгвальних засобів породження ігрових ефектів у ракурсі ігрового тексто- та смислотворення. У досліджуваних романах Дж. М. Кутзее ігрові художні форми конструюються завдяки реалізації трьох типів оповідних ігор – психонаративної, метафікціональної та автофікціональної. Перспективи подальших розвідок у цьому ключі вбачаємо в дослідженні когнітивно-рецептивного ракурсу вивчення ігрових художніх форм.

ЛІТЕРАТУРА

- Андреева, В. А. (2006). *Литературный нарратив: текст и дискурс* [Монографія]. Санкт-Петербург: Норма.
- Арутюнова, Н. Д. (2006). Виды игровых действий. В Н. Д. Арутюнова (Отв. ред.), *Логический анализ языка. Концептуальные поля игры* (с. 5-16). Москва: Индрик.
- Бабелюк, О. А. (2009). *Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми* [монографія]. Дрогобич: ТЗОВ "Вимір".
- Бовсунівська, Т. В. (2015). *Жанрові модифікації сучасного роману* [монографія]. Харків: Діка плюс.
- Выготский, Л. С. (2004). Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. В Л. С. Выготский, *Психология развития ребенка* (с. 200-223). Москва: Смысл.
- Гак, В. Г. (1998). Людическая функция языка как источник вариативности. В В. Г. Гак, *Языковые преобразования* (с. 371-373). Москва: Школа "Языки русской культуры".
- Гридина, Т. А. (2008). *Языковая игра в художественном тексте* [Монографія]. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет.
- Изотова, Н. П. (2019). *Ігрова стилістика сучасного англомовного художнього нарративу в лінгвістичному висвітленні (на матеріалі романів Дж. М. Кутзее)* (Автореферат докторської дисертації). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Кант, И. (1994). *Критика способности суждения*. Москва: Искусство.
- Каргаполова, И. А. (2007). *Лингвистические и социокультурные факторы людического речевого поведения* (Докторская диссертация). Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена, Санкт-Петербург, Российская Федерация.
- Корниенко, О. А. (2017). *Игровая поэтика в литературе*. Киев: Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- Короткова, Л. В. (2015). *Англомовна креативна картина світу у дискурсивно-комунікативному висвітленні* [Монографія]. Херсон: Гринь Д. С.
- Кубрякова, Е. С. (2012). *В поисках сущности языка: Когнитивные исследования*. Москва: Знак.
- Лизлова, С. М. (2003). *Гра в постмодерністському творі: на матеріалі творчості Ю. Андруховича* (Кандидатська дисертація). Донецький національний університет, Донецьк, Україна.
- Люксембург, А. М. (1999). Амбивалентность как свойство набоковской игровой поэтики. *Научно-культурологический журнал*, 15(21). Взято из <http://www.relga.ru/Environment/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1694&level1=main&level2=articles>
- Норман, Б. Ю. (2006). *Игра на гранях языка*. Москва: Флинта.
- Радзієвська, Т. В. (2014). Мовна особистість, мовна гра, лінгвістичні концепти крізь призму роману В. В. Набокова "The Real Life of Sebastian Knight". *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*, 17(1), 146-155.
- Санников, В. З. (2002). *Русский язык в зеркале языковой игры* (2-е изд., испр. и доп.). Москва: Языки славянской культуры.
- Сковородников, А. П. (2003). О понятии и термине "языковая игра". *Филологические науки*, 2, 79-87.
- Стрельникова, Л. Ю. (2017). *Игра как художественный метод в русскоязычных романах В. В. Набокова в контексте западноевропейской эстетики модернизма и постмодернизма* [Монографія]. Армавир: РИО АЛСИ.
- Талми, Л. (2006). Феномены внимания. *Вопросы когнитивной лингвистики*, 2(7), 23-44.
- Финк, Е. (2017). *Основные феномены человеческого бытия* (пер. с нем. А. В. Гараджа; Л. Ю. Фуксон). Москва: Канон+РООИ "Реабилитация".
- Хейзинга, Й. (2011). *Homo ludens. Человек играющий*. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха.

- Чемодурова, З. М. (2014). Прагматические и семантические аспекты фикциональной игры. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена*, 1, 100-107.
- Шкловский, В. (1925). Искусство как прием. В В. Шкловский *О теории прозы* (сс. 7-20). Москва: Круг.
- Эльконин, Д. Б. (1999). *Психология игры*. Москва: Владос.
- Юферева, Е. В. (2014). *Динамика периферийных жанров в русской поэзии второй половины XIX века* [Монографія]. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Alber, J. (2014). Unnatural Narrative. In P. Hühn, J. Ch. Meiatier, J. Pier & W. Schmid (Eds.), *Handbook of Narratology* (2nd ed.) (pp. 887-895). Berlin: Walter de Gruyter.
- Al-Majnouni, A. (2016). *The theory of meta-narrative on J. M. Coetzee's Foe*. Middletown, De.
- Chrzanowska-Kluczevska, E. (2004). *Language games: pro and against*. Krakow: Universitas.
- Marina, O. (2018). Cognitive and semiotic dimensions of paradoxicality in contemporary American poetic discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, III(1), 179-222.
- Kannemeyer, J. C. (2012). *J. M. Coetzee: a life in writing*. Melbourne: Scribe.
- Richardson, B. (2006). *Unnatural voices: Extreme narration in modern contemporary fiction*. Columbus: Ohio State University Press.
- Roget's Thesaurus of English Words and Phrases*. (2005). Harlow: Longman.
- Ryan, M.-L. (2015). The Text as world versus the text as game. In Ryan M.-L. *Narrative as virtual reality 2: revisiting immersion and interactivity in literature and electronic media* (pp. 117-136). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Schmid, H. (2007). Entrenchment, salience, and basic level. In D. Geeraerts & H. Cuyckends (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (pp. 117-138). Oxford: Oxford University Press.
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. London; New York: Routledge.
- Wilm, J. (2016). *The Slow Philosophy of J. M. Coetzee*. London: Bloomsbury.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Coetzee, J. M. (2003). *Slow Man*. New York: Viking Penguin.
- Coetzee, J. M. (2011). *The Master of Petersburg*. New York: Penguin Books.
- Coetzee, J. M. (2014a). *Boyhood*. In Coetzee J. M. *Scenes from Provincial Life* (pp. 1-140). New York: Penguin Books.
- Coetzee, J. M. (2014b). *Foe*. New York: Penguin Books.

REFERENCES

- Andreeva, V. A. (2006). *Literaturnyj narrativ: tekst i diskurs* [Monografiya]. Sankt-Peterburg: Norma.
- Arutyunova, N. D. (2006). Vidy igrovih dejstvij. V N. D. Arutyunova (Otv. red.), *Logicheskij analiz yazyka. Konceptual'nye polya igry* (ss. 5-16). Moskva: Indrik.
- Babeliuk, O. A. (2009). *Pryntsypy postmodernists'koho tekstotvorennia suchasnoi amerykans'koi prozy maloi formy* [Monohrafiia]. Drohobych: TzOV "Vymir".
- Bovsuniv's'ka, T. V. (2015). *Zhanrovi modyfikatsii suchasnoho romanu* [Monohrafiia]. Kharkiv: Dika plius.
- Vygotskij, L. S. (2004). Igra i ee rol' v psichieskom razvitii rebenka. V L. S. Vygotskij, *Psihologiya razvitiya rebenka* (ss. 200-223). Moskva: Smysl.
- Gak, V. G. (1998). Lyudicheskaya funkciya yazyka kak istochnik variativnosti. V V. G. Gak, *Yazykovye preobrazovaniya* (ss. 371-373). Moskva: Shkola "Yazyki ruskoj kul'tury".
- Gridina, T. A. (2008). *Yazykovaya igra v hudozhestvennom tekste* [Monografiya]. Ekaterinburg: Ural'skij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet.

- Izotova, N. P. (2019). *Ihorova stylistyka suchasnoho anhlovnoho khudozhn'oho naratyvu v lnhvistychnomu vysvitleni (na materialy romaniv Dzh.M. Kutzee)* (Avtoreferat doktors'koi dysertatsii). Kyivs'kyj natsional'nyj lnhvistychnyj universytet, Kyiv, Ukraina.
- Kant, I. (1994). *Kritika sposobnosti suzhdeniya*. Moskva: Iskusstvo.
- Kargapolova, I. A. (2007). *Lingvisticheskie i sociokul'turnye faktory ludicheskogo rechevogo povedeniya* (Doktorskaya dissertatsiya). Rossijskij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet imeni A. I. Gercena, Sankt-Peterburg, Rossijskaya Federaciya.
- Kornienko, O. A. (2017). *Igrovaya poetika v literature*. Kiev: Vidavnicтво NPU im. M. P. Dragomanova.
- Korotkova, L. V. (2015). *Anhlovna kreatyvna kartyna svitu u dyskursyvno-komunikatyvnomu vysvitleni* [Monografii]. Kherson: Hrin' D. S.
- Kubryakova, E. S. (2012). *V poiskah sushchnosti yazyka: Kognitivnye issledovaniya*. Moskva: Znak.
- Lyzlova, S. M. (2003a). *Hra v postmodernists'komu tvori: na materialy tvorchosti Yu. Andrukhovycha* (Kandydats'ka dysertatsiia). Donets'kyj natsional'nyj universytet, Donets'k, Ukraina.
- Lyukseburg, A. M. (1999). Ambivalentnost' kak svojstvo nabokovskoj igrovoj poetiki. *Nauchno-kul'turologicheskij zhurnal*, 15(21). Vzyato iz <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1694&level1=main&level2=articles>
- Norman, B. YU. (2006). *Igra na granyah yazyka*. Moskva: Flinta.
- Radziievs'ka, T. V. (2014). Movna osobystist', movna hra, lnhvistychni kontsepty kriz' pryzmu romanu V. V. Nabokova "The Real Life of Sebastian Knight". *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho lnhvistychnoho universytetu*, 17(1), 146-155.
- Sannikov, V. Z. (2002). *Russkij yazyk v zerkale yazykovoy igry* (2-e izd., ispr. i dop.). Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury.
- Skovorodnikov, A. P. (2003). O ponyatii i termine "yazykovaya igra". *Filologicheskie nauki*, 2, 79-87.
- Strel'nikova, L. YU. (2017). *Igra kak hudozhestvennyj metod v russkoyazychnyh romanah V. V. Nabokova v kontekste zapadnoevropejskoj estetiki modernizma i postmodernizma* [Monografiya]. Armavir: RIO ALSI.
- Talmi, L. (2006). Fenomeny vnimaniya. *Voprosy kognitivnoj lingvistiki*, 2(7), 23-44.
- Fink, E. (2017). *Osnovnye fenomeny chelovecheskogo bytiya* (per. s nem. A. V. Garadzha; L. YU. Fukson). Moskva: Kanon+ROOI "Reabilitaciya".
- Hejzinga, J. (2011). *Homo ludens. CHelovek igrayushchij*. Sankt-Peterburg: Izd. Ivana Limbaha.
- Chemodurova, Z. M. (2014). Pragmaticheskie i semanticheskie aspekty fikcional'noj igry. *Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena*, 1, 100-107.
- Shklovskij, V. (1925). Iskusstvo kak priem. V V. Shklovskij, *O teorii prozy* (ss. 7-20). Moskva: Krug.
- El'konin, D. B. (1999). *Psihologiya igry*. Moskva: Vldos.
- Yufereva, E. V. (2014). *Dinamika periferijnyh zhanrov v russkoj poezii vtoroj poloviny XIX veka* [Monografiya]. Kiiv: Vidavnichij dim Dmitra Burago.
- Alber, J. (2014). Unnatural Narrative. In P. Huhn, J. Ch. Meiatier, J. Pier & W. Schmid (Eds.), *Handbook of Narratology* (2nd ed.) (pp. 887-895). Berlin: Walter de Gruyter.
- Al-Majnouni, A. (2016). *The theory of meta-narrative on J. M. Coetzee's Foe*. Middletown, De.
- Chrzanowska-Kluczevska, E. (2004). *Language games: pro and against*. Krakow: Universitas.
- Marina, O. (2018). Cognitive and semiotic dimensions of paradoxicality in contemporary American poetic discourse. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, III(1) 179-222.
- Kannemeyer, J. C. (2012). *J. M. Coetzee: a life in writing*. Melbourne: Scribe.
- Richardson, B. (2006). *Unnatural voices: Extreme narration in modern contemporary fiction*. Columbus: Ohio State University Press.
- Roget's Thesaurus of English Words and Phrases*. (2005). Harlow: Longman.

- Ryan, M.-L. (2015). The Text as world versus the text as game. In Ryan M.-L. *Narrative as virtual reality 2: revisiting immersion and interactivity in literature and electronic media* (pp. 117-136). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Schmid, H. (2007). Entrenchment, salience, and basic level. In D. Geeraerts & H. Cuyckends (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (pp. 117-138). Oxford: Oxford University Press.
- Stockwell, P. (2002). *Cognitive Poetics: An Introduction*. London; New York: Routledge.
- Wilm, J. (2016). *The Slow Philosophy of J. M. Coetzee*. London: Bloomsbury.

DZHERELA ILYUSTRATYVNOHO MATERIALU

- Coetzee, J. M. (2003). *Slow Man*. New York: Viking Penguin.
- Coetzee, J. M. (2011). *The Master of Petersburg*. New York: Penguin Books.
- Coetzee, J. M. (2014a). *Boyhood*. In Coetzee J. M. *Scenes from Provincial Life* (pp. 1-140). New York: Penguin Books.
- Coetzee, J. M. (2014b). *Foe*. New York: Penguin Books.

Дата надходження до редакції 03.12.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

Abstract

The article represents the quantitative Nostratic verification scientific results of the degrees of affinity of the Afro-Asiatic, Indo-European and Kartvelian language families, which was carried out based on the procedural steps of diachronic interpretation of the Afrasian $*f[a]$ -, Indo-European $*p^h\acute{e}$ h-ur- [$*p^h\acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- and Kartvelian $*px$ - that reach the Nostratic $*p^ha$ - ($\sim *p^h$ -). The methodological algorithm has been conducted, on the one hand, for the procedure of diachronic interpretation, which involves three stages: 1) morphological level (general morphonemic structure, quality of syllables, shifts (transitions) and coincidences), 2) phonological level (vocal and / or consonant phonemes), alternations, modifications / mutations of vocal and / or consonant phonemes, ictus(´) (if any), shifts (transitions) and coincidences), 3) semantic level (content plan, archiseme(s), shifts (transitions) and coincidences), and on the other hand, for the procedure of quantitative verification, which involves two stages: 1) matrix verification of indicators – building a matrix of phonological, morphological and semantic shifts (transitions) and coincidences, 2) verification of degrees of affinity of Nostratic languages, i.e. establishing the degrees of affinity of Nostratic languages in the triad 'type – metric – relationship'. As a result, it was possible to register a close degree of affinity, corresponding to divergent-convergent development, between Afrasian $*f[a]$ - and Kartvelian $*px$ -, a distant degree of affinity, corresponding to convergent-divergent development, between Afro-Asiatic $*f[a]$ - and Indo-European $*p^h\acute{e}$ h-ur- [$*p^h\acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór-.

Keywords: diachronic interpretation, quantitative verification, Nostratic etymon, Afro-Asiatic, Indo-European and Kartvelian language families.

$*p^h\acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- ($\sim *p^h$ -); $*px$ -; $*f[a]$ -, $*p^h\acute{e}$ h-ur- $*p^ha$ -

: 1) (/ (-) (), (), 2) (/ (-) (), (), 3) ((-) (), () : 1) (), 2) $*f[a]$ - " ; " $*p^h\acute{e}$ h-ur- [$*p^h\acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- " $*f[a]$ - " ; " $*p^h\acute{e}$ h-ur-

(5)

() :

/ ;

() ;

/ ;

() ;

() () ;

(2) ;

() ;

() ;

(2) ;

(3) ;

() ;

() ;

(2) ;

(3) ;

(3) ;

(1985):

$$S = \frac{c}{a+b+c},$$

(b) - X Y (/ (+ b + c)) X (/) 1),

2) (), - n.

() () / (2) :

(URL: <https://calculatorium.ru/text/levenshtein-distance>) - ; 2)

):

$$D = 1 - \frac{2 \cdot q}{A+B},$$

2) - (/) + B (/)

(2)

(2) :

1) :

0,30, 3,20. = 0,30, = 3,20; 2) = =

*p^ha - (~ *p^h -) “ ”

		(семіто-хамітська сім'я)					
*p ^h a - (~ *p ^h -)	“ , ; , ”	*f[a] -	“ , ” “ ”	*p ^h é h-ur- [*p ^h á h-ur-], *p ^h h-wór-	“ ”	*px-	“ ()”
*p ^h		*f		*p ^h		*p	
*a / *		*a		*a / *e / *			
*		*		*		*x	

(Bomhard, 2018, Vol. 3, pp. 158-159)

*p^ha - (~ *p^h -) - *CVC- (~ *CVC-),
*f[a] - *CVC-, *f[a] - *CVC-,
*pa -am, *a-f[wa]-
*CVCVC, *pa - *CVC-,
*CVCCV-, *a-f- *CVC-,
(* a * a-f[wa]-) -
(2014).
*p^héhh-ur- [*p^háhh-ur-], *p^h hh-wór- *CVCCVC-
[*CVCCVC-], *CVCCVC-, *p^héhh- [*p^háhh-], *p^h hh- *CVCC- [*CVCC-],
*CVCC-,
*px- * - *px- * -
*p^héhh-ur- [*p^háhh-ur-], *p^h hh-wór-, *p^ha - (~ *p^h -) *f[a] -,
*px- * - *px- * -
*p^ha - (~ *p^h -) - *CVC- (~ *CVC-) >
*px- - * - / : *p^héhh- [*p^háhh-],
*p^h hh- *CVCC- [*CVCC-], *CVCC-;
(1) , 2) : *p^ha -
(~ *p^h -) - *CVC- (~ *CVC-) (1, 2) > *f[a] - *CVC- (1, 2) / *p^héhh-
[*p^háhh-], *p^h hh- *CVCC- [*CVCC-], *CVCC- (2) / *px- * - (2).

*f[a] - *pa -am,

* a-f[wa]-
: 1)
*f[a] - - *CVC- (1, 2) > *pa - - *CVC- (1, 2) / * a-f- -
*CVC- (1, 2).
()
***p^ha** - (~ ***p^h** -) : 1)
: * (***p^ha** - (~ ***p^h** -)), * (***p^ha** - (~ ***p^h** -))
***p^h** -); 2) * (***p^ha** - (~ ***p^h** -)), * (***p^ha** - (~ ***p^h** -)),
: * (***p^ha** - (~ ***p^h** -)); 3) /
* (***p^ha** - (~ ***p^h** -)), * (***p^ha** - (~ ***p^h** -)).
*f[a] -, ***p^hé** h-ur- [***p^há** h-ur-], ***p^h** h-wór-
: 1)
* (***p^hé** h-ur- [***p^há**h-ur-]), * (***p^h** h-wór-) /
* (***p^hé** h-ur-); 2) : * (***f[a]** -;
p^hé** h-ur- [p^há** h-ur-]) / * (***p^hé** h-ur-), * (***p^h** h-wór-); 3)
/ : * (***f[a]** -; ***p^hé** h-ur- [***p^há** h-ur-]),
* (***p^hé** h-ur-), * (***p^h** h-wór-).
()
- : ***p^ha** - (~ ***p^h** -); * : ***p^ha** - (~ ***p^h** -) >
: ***p^hé** h-ur-;
1) : * > *a: ***p^ha** - (~ ***p^h** -) > ***f[a]** -;
p^hé** h-ur- [p^há**h-ur-] / * > * : ***p^ha** - (~ ***p^h** -) > ***p^h** h-wór-; 2)
: * : ***p^ha** - (~ ***p^h** -) > *a: ***f[a]** -; ***p^hé** h-ur-
[***p^há** h-ur-]) / * : ***p^ha** - (~ ***p^h** -) > *e: ***p^hé** h-ur- / * :
***p^h** h-wór-; 3) / : * : ***p^ha** -
(~ ***p^h** -) > *a: ***f[a]** -; ***p^hé** h-ur- [***p^há** h-ur-] / * : ***p^ha** - (~ ***p^h** -) > * :
***p^hé** h-ur- / * : ***p^h** h-wór-.
) / * ***p^ha** - (~ ***p^h** -) ***p^h**
, : * ***p^hé** h-ur-
***p^ha** - (~ ***p^h** -) ***p^h** (Fortson, 2004, 61–62).
1) :
*p,
- * ; 2)
: ***p^h**, * (:
***p^ha** - (~ ***p^h** -); : ***p^ha** - (~ ***p^h** -).
*f[a] -, ***p^hé** h-ur- [***p^há** h-ur-], ***p^h** h-wór-, *px-
() : 1)
: ***f** (
f[a]** -), *p / ***p^h** (***p^hé** h-ur- [p^há** h-ur-], ***p^h** h-wór-; ***px**-),
* (***px**-), * (:
f[a]** -; ***p^hé** h-ur- [p^há** h-ur-], ***p^h** h-wór-); 2) :
f** (***f[a]** -), *p (***p^hé** h-ur- [p^há** h-ur-],
p^h** h-wór-; ***px**-), * (***f[a]** -; ***p^hé** h-ur- [p^há** h-ur-],
***p^h** h-wór-), * (***px**-).
()
- () :
1) : ***p**:
***p^ha** - (~ ***p^h** -) > ***f**: ***f[a]** -,

() (, 2008, .209; Campbell, 1998, pp. 46-47; Ringe, 2006, . 93-102), (; 2) :
 * : *p^ha - (~ *p^h -) > * : *px-;
 () : 1) *p > *p: *p^ha - (~ *p^h -) > *px-;
 *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-); * > * :
 *p^ha - (~ *p^h -) > *f[a] -; *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-; 2)
 : * > *x: *p^ha - (~ *p^h -) > *px-; 3)
 *p: *px-, *p^h: *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-; : * : *f[a] -,
 (~ *p^h -) > * : *f[a] -; *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-, *x: *px-.
 , *f[a] -, *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-, *px-,
 *f , *p , . . .
 , “ ” (, , 1984, .871). , , (, .878-879), , ,
 , , -
 *f[a] - () : 1)
 : * ; 2) :
 * ; 3) / : * (*f[a] -).
 *pa -am, * a-f[wa]-
 () : 1) : * ;
 2) : * (*pa -am; * a-f[wa]-) /
 ()
 - () : 1) :
 * : *f[a] - > *a: *pa -am; * a-f[wa]-; 2)
 : * : *f[a] - > *a: *pa -am; * a-f[wa]-;
 3) / : * : *f[a] - > *a: *pa -am;
 * a-f[wa]-.
 ()
 - () : 1)
 : * : *pa -am > : pe m,
 f ama; 2) : * : *pa -am > :
 pe m, f ama / : / f m, f m;
 () : 1) : * :
 *pa -am > a: pa m , fa m, fä am, : / f m,
 f m; 2) : * : *pa -am > a:
 pa m , fa m, fä am; 3) / :
 * : *pa -am > a: pa m , fa m, fä am, : pe m,
 f ama, : / f m, f m.
 ()
 - () : 1) :
 * : * a-f[wa]- > : fee / :
 : fo; 2) : * : * a-f[wa]- >
 : fee; : fo; 3) / :

, , * [*p^há h-ur-] * f n,

(Waterman, 1976).

***p^héh h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-** ()

: 1) : *p^h ; 2) *p^h,

* (: *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-; : *p^hé h-ur-
[*p^há h-ur-], *p^h h-wór-). ()

1) *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- > : : () : *p^h;
f: f n,
fiur, fÛr; 2)
: * : *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- > n: f n,
c panno, r: fiur, fÛr,

pú , . por; - () :
1) : *p^h;
*p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- > p: ã , c panno,
pú , pa-a - u-u-u, . por, pa-a - u-ur; :
* : *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- > : pa-a - u-u-u,
pa-a - u-ur; 2) : *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- > f: f n, fiur,
fÛr, p: ã , c panno, pú , pa-a - u-
u-u, . por, pa-a - u-ur; : * : *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-],
*p^h h-wór- > : pa-a - u-u-u, pa-a - u-ur.
*px- () : 1)
- : *p,
* ; 2) : :
(: *px-; : *px-). ,
*px- *px-, *p (, 1964).

+ (, 1995).

***p^ha - (~ *p^h -)** “ , ” - 1) , ; , , ”
: “ ” - 1) ; 2) .
; (, 1971, . 170); “ ” -
(, 1974, . 57); “ ” -
(, 1971, . 130); “ ” -
; (, 1970, . 715);
“ ” - 1) , ; 2)
(, 1976,
. 102); “ ” -
(, 1973, . 48),
(4) : 1) ‘ / :
*p^ha - (~ *p^h -) “ ”; 2) ‘ : *p^ha -
(~ *p^h -) “ ”; 3) ‘ : *p^ha - (~ *p^h -) “ ”;
4) ‘ : *p^ha - (~ *p^h -) “ ”.
*f[a] - “ ”, *p^hé h-
ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- “ ”, *px- “ ()”

: *f[a] - : “ , , ”, “ ” – ;
 *p^ha - (~ *p^h -) “ , , ”, “ ” ;
 “ ” –
 (1970: 779); *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór-: “ ” – ,
 *p^ha - (~ *p^h -) “ ”; *px-: “ ()” –
 ; (1979: 77),
 (5) : 1) ‘ / *f[a] -
 “ ”; 2) : *f[a] - “ ”; 3) ‘
 ’: *f[a] - “ ”, *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- “ ”; 4) ‘
 ’: *f[a] - “ ”; 5) ‘ /
 ’: *px- “ ()”.
 *p^ha - (~ *p^h -) “ , , ”, “ ,
 , , ” *f[a] - “ , , ”; *px- “ ()”
)”
 : ‘ ’: *p^ha - (~ *p^h -) “ ” >
 ‘ / ’: *f[a] - “ , / ‘ ’: *f[a] - “ ”, *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-
], *p^h h-wór- “ ” / ‘ ’: *f[a] - “ ”, *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-]
 *f[a] - “ ” / ‘ / , ’: *px- “
 ()”; : 1) ‘ /
 ’: *p^ha - (~ *p^h -) “ ” > *f[a] - “ ,
 ”; 2) ‘ ’: *p^ha - (~ *p^h -) “ ” > *f[a] -
 “ ”; 3) ‘ ’: *p^ha - (~ *p^h -) “ , ” > *f[a] -
 “ ”, *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- “ ”.
 *pa -am “ ”; *a-f[wa]- “ ”
 : *pa -am: “ ” – *f[a] - “ ”;
 *a-f[wa]-: “ ” – *f[a] - “ ”;
 (2) : 1) ‘ ’: *a-f[wa]- “ ”; 2) ‘
 ’: *pa -am “ ”.
 *f[a] - “ ”, “ ,
 ” *pa -am “ ”; *a-f[wa]- “ ”
 ‘ / ’: *f[a] - “ , ” / ‘ ’: *a-f[wa]- “ ” / ‘ ’:
 *f[a] - “ ” > ‘ ’: *pa -am “ ”;
 : 1) ‘ ’: *f[a] - “ ” >
 *a-f[wa]- “ ”; 2) ‘ ’: *f[a] -
 “ ” > *pa -am “ ”.
 .
 (),
 , , :) ;) -
)
 (),
 . : *p^ha - (~ *p^h -) “ , , ; , , ”,
 *f[a] - “ , , ; , , ”;
 *p^hé h-ur- [*p^há h-ur-], *p^h h-wór- “ ”, *px- “ ()”
 (2)
 *p^ha - (~ *p^h -) “ , , ; , , ” *px- “
 ()” – 0,33, - - *p^ha - (~ *p^h -) “ ,

$*p^h$ - “ ()”; $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ , ; ,
 $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ” - 0,60: ‘ /
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” / ‘ ; $*p^h a -$
 $(\sim *p^h -)$ “ ” > ‘ ; $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ”;
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” - 0,25: ‘ / ‘ ; $*f[a] -$
 $(\sim *p^h -)$ “ ” / ‘ ; $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” /
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” > ‘ ; $*f[a] -$
“ ” ; $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ”, $*p^h a -$
()” ; $*f[a] -$
“ ” ; $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” / ‘ ; $*p^h a -$
 $*f[a] -$ “ ” / ‘ ; $*f[a] -$ “ ” / ‘ ;
 $*f[a] -$ “ ” > ‘ / ‘ ;
wór- “ ” $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” - 1,00: ‘ ; $*p^h \acute{e}$ h-ur-
[$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ” > ‘ / ‘ ; $*p^h \acute{e}$ h-ur-
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” ; $*f[a] -$ “ ” ;
 $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ” - 0,60: ‘ / ‘ ;
 $*f[a] -$ “ ” / ‘ ; $*f[a] -$ “ ” > ‘ / ‘ ;
 $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ”.
 $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-wór- “ ”, $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ”,
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” ; $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” ;
()” - 0,15, (3,00): 1) $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” ;
 $*f -$ *p; 2) *0; 3) * - * ,
(1,00): ‘ / ‘ , / ‘ , /
 $*p^h$ h-wór- “ ” / ‘ ; $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-],
 $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” (2,00): 1) $*p^h a - (\sim *p^h -)$ “ ” - 0,26,
* - *0; 2) * - * ,
(1,00): ‘ / ‘ , / ‘ , /
wór- “ ” - 0,36, $*p^h \acute{e}$ h-ur- [$*p^h \acute{a}$ h-ur-], $*p^h$ h-
(2,00): 1) * - * ,
* - *^h; 2) * - * , (0,60):
‘ / ‘ , / ‘ , / ‘ , / ‘ .

Asingh, P., & Rasmussen, M. (1989). *Mange slags greanser. And examples of regional variations*. Retrieved from <http://phonetic-blog.blogspot.com/2011/03/strong-and-weak.html>

Blevins, J. (1994). The Bimoraic Foot in Rotuman Phonology and Morphology. *Oceanic Linguistics*, 33(2), 491-516.

Bomhard, A. R. (2014). *Afrasian Comparative Phonology and Vocabulary*. CHARLESTON, SC.

Bomhard, A. R. (2018). *A Comprehensive Introduction to Nostratic Comparative Linguistics: with special reference to Indo-European* (Vols. 1–4) (3rd ed.). Charleston, SC.

Campbell, L. (1998). *Historical linguistics. An Introduction*. The MIT Press.

Fortson, B. W. (2004). *Indo-European language and culture: An Introduction*. Malden, MA and Oxford: Blackwell Publishing.

Huehnergard, J. (2008). Afro-Asiatic. *The Ancient Languages of Syria-Palestine and Arabia*. Cambridge University Press.

Moscatti, S., Spitaler, A., Ullendorff, E., & von Soden, W. (1980). *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Orel, V. E., & Stolbova, O. V. (1985) *Hamito-Semitic Etymological Dictionary: Materials for Reconstruction*. Leiden; New York; Köln: E. J. Brill.

Ringe, D. (2006). *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University Press.

Waterman, J. C. (1976). *A History of the German Language*. Waveland Press Inc.

Weninger, S. (2011). Reconstructive Morphology. *The Semitic languages*. Walter de Gruyter.

REFERENCES

- Gamkrelidze, T. V., & Ivanov, Vjach. Vs. (1984). *Indoevropskij jazyk i indoevropcy : rekonstrukcija i istoriko-tipologičeskij analiz prajazyka i protokul'tury = Indo-European and the Indo-Europeans* (Ch. 1–2). Tbilisi: Izdatel'stvo Tbilisskogo universiteta.
- Klimov, G. A. (1964). *Jetimologičeskij slovar' kartvel'skih jazykov*. Moskva: Izdatel'stvo AN SSSR.
- Levic'kij, V. V. (2008). *Osnovi german stiki*. V nnicja : Nova Kniga.
- Raushenbah, G. V. (1985). *Mery blizosti i shodstva. Analiz nechislovoj informacii v sociologičeskijh issledovanijah*. Moskva: Nauka.
- Teselec, Ja. G. (1995). Sibiljanty ili kompleksy v prakartvel'skom? (Klassičeskaja dilemma i nekotorye novye argumenty). *Voprosy jazykoznanija*, 2, 10-28.
- SUM –Bilodid, I. K. (Hol. red.). (1970–1980). *Slovnyk ukrains'koi movy* (T. 1–11). Kyiv: Naukova dumka.
- Asingh, P., & Rasmussen, M. (1989). *Mange slags greanser. And examples of regional variations*. Retrieved from <http://phonetic-blog.blogspot.com/2011/03/strong-and-weak.html>
- Blevins, J. (1994). The Bimoraic Foot in Rotuman Phonology and Morphology. *Oceanic Linguistics*, 33(2), 491-516.
- Bomhard, A. R. (2014). *Afrasian Comparative Phonology and Vocabulary*. CHARLESTON, SC.
- Bomhard, A. R. (2018). *A Comprehensive Introduction to Nostratic Comparative Linguistics: with special reference to Indo-European* (Vols. 1–4) (3rd ed.). Charleston, SC.
- Campbell, L. (1998). *Historical linguistics. An Introduction*. The MIT Press.
- Fortson, B. W. (2004). *Indo-European language and culture: An Introduction*. Malden, MA and Oxford: Blackwell Publishing.
- Huehnergard, J. (2008). *Afro-Asiatic. The Ancient Languages of Syria-Palestine and Arabia*. Cambridge University Press.
- Moscatti, S., Spitaler, A., Ullendorff, E., & von Soden, W. (1980). *An Introduction to the Comparative Grammar of the Semitic Languages*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Orel, V. E., & Stolbova, O. V. (1985) *Hamito-Semitic Etymological Dictionary: Materials for Reconstruction*. Leiden; New York; Köln: E. J. Brill.
- Ringe, D. (2006). *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University Press.
- Waterman, J. C. (1976). *A History of the German Language*. Waveland Press Inc.
- Weninger, S. (2011). *Reconstructive Morphology. The Semitic languages*. Walter de Gruyter.

30.11.2020
10.12.2020

UDC 81'42:811.111'37:82.02

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223249>

I. O. Koliesnik

Kyiv National Linguistic University, Ukraine

e-mail: irynakoliesnik@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6934-9679>

LITERARY MOTIF OF PAIN: THEORY AND METHODS OF LINGUISTIC ANALYSIS

Abstract

The article provides a thorough review of the theory of a literary motif and its modern adaptation in terms of cognitive narratology and cognitive stylistics in order to introduce methods of linguistic analysis into the research of the motif of pain in works of American and British modernists. Pain depiction in a literary text is studied by encoding unpleasant emotions while using methods of conceptual metaphor and metonymy, as well as corpus analysis. The research presupposes five stages: a) analysis of the keywords in the text which are either pain-indicative or pain-descriptive; b) corpus analysis of lemmas “pain”, “hurt” and others pain-related words; c) reconstruction of conceptual metaphors and metonymies of PAIN; d) reconstruction of narrative patterns of the motif of pain; e) analysis of affected character's profile. The initial research suggests the following: i) the motif of pain has a tendency to be marked by descriptive and indicating verbal units which are widely used in the medical field; ii) conceptual metaphors and metonymies of PAIN tend to be less prototypical in a literary text than those in a natural language; iii) the motif of pain appears in a literary narrative through a set of images and actions zoomed on the characters' traumatic unpleasant experience; iv) the two main sets of narrative events, that are structurally indicative of the motif of pain are believed to exist. The first set revolves around any explicit traumatic experience, with the latter becoming a salient point of the plot, while the second set resorts to depicting a more implicit process of a character accumulating discomfort and emotional trauma in the studied novels.

Keywords: motif of pain, cognitive narratology, corpus analysis, conceptual metaphor, conceptual metonymy.

Анотація

У статті запропоновано докладний огляд теорії мотиву і її сучасної адаптації в термінах когнітивної наратології та когнітивної стилістики з метою розбудови методології аналізу мотиву болю в художній прозі британських та американських письменників-модерністів. Засоби і способи лінгвального втілення болю у творах модернізму висвітлено з погляду особливостей кодування в художньому тексті емоцій, пов'язаних із відчуттям болю, із залученням апарату концептуальної метафори і концептуальної метонімії та корпусного аналізу. Представлений аналіз містить у собі п'ять етапів: а) аналіз ключових слів, які вказують на біль чи описують його; б) корпусний аналіз лем слів “pain”, “hurt” та ін., а також показники їхньої частотності в різних частинах тексту; в) реконструювання концептуальних метафор і метонімії болю; г) реконструювання наративних патернів болю; д) аналіз афектованих персонажів, де афектований персонаж – це той персонаж, який зазнав емоційного чи фізичного болю під час подій художнього твору. Попередні дослідження виявили такі закономірності втілення болю в художньому тексті: а) мотив болю маркується дескриптивними та індикативними словами з біомедичного узусу при описі як фізичного, так і психологічного болю; б) концептуальні метафори і метонімії болю є менш прототипічними в художньому тексті, аніж у природній мові; в) мотив болю репрезентований у художньому наративі через певний набір образів та подій, центральним для яких є фізична чи психічна травма персонажа; г) існує два види набору наративних подій, які структурно вказують на наявність мотиву болю в художньому творі. Для першого набору наративних подій центральна будь-яка експліцитна травматична подія афектованого персонажа, яка набуває особливої важливості для сюжету художнього твору. Другий набір наративних подій розгортається навколо більш імпліцитного процесу, а саме – поступового акумулювання персонажем дискомфорту та травматичного досвіду протягом аналізованих творів.

Ключові слова: мотив болю, когнітивна наратологія, корпусний аналіз, концептуальна метафора, концептуальна метонімія.

1. Introduction

Comprehension and interpretation of a literary text are plausible due to the unique ability of a human mind to seek, recognize and build patterns of perceived reality (Kurzweil, 2012, p. 29, 31-32, 172). While applying and exploring this faculty to making sense of literary works, scholars used various terms and suggested multifarious definitions of underlying patterns traced in texts under study. Dijk (1972, p. 80) calls such patterns “macrostructures”; Burke (1965, p. 92) refers to them as “associational clusters”. Boyd defines the latter as “narrative patterns” (2009, p. 65), thus, turning the act of interpretation into a “cognitive game with patterns”, which our mind primes and tailors for image recognition (Edelman, 2006, p. 103). Still more scholars, such as Schorer (1949) and Brower (1962), focus on discovering recurring clusters of related words (sometimes phrases) that tell us more about the author's purport due to the access to hidden meanings (Freeman, 1971, p. 125-127) elicited while reading a text in a non-linear manner (see Barthes, 1994, pp. 26-48; Dijk, 1972, pp. 80-87; Freeman, 1971, pp. 125-131; Ingarden, 1962, pp. 3-32).

Similarly, the literary motif presents itself as a device that cannot be spotted and recognized by its single component (Herman et al., 2005, p. 445), but it unfolds in concordance with the story progression (Freeman, 1971, pp. 125-130). Having been examined almost exclusively within the scope of literary studies (Shkurina, 1993; Silantiev, 2002, 2004; Vershinina, 2008), the literary motif is bound to receive a special attention from cognitive narratology (Herman, 2003, pp. 48-90) as well as be revised by cognitive linguistics and corpus analysis (Toolan, 2009, pp. 28-45) as well as cognitive poetics.

The other key component of our research, i.e. pain, merits particular curiosity, as pain representation has recently gained new attention from quite a few scholars, since their interest to links between cognition and emotions in mind, regardless, whether it is fictional or real, is on a rise (Palmer, 2004, p. 123). Thus, the surge in close study of verbal representation of pain comes as no surprise (Lascaratou, 2007; Scarry, 1985). With technology integral to modern lifestyle, our brain is framed to the duality of perception, since a person shares both physical and digital worlds (Marina, 2017, p. 107), thus making it easier for our brain to process a description of a character's suffering simulating, due to mirror neurons, the in-built patterns, that enable us to sympathize and recognize emotions (Rizzolatti and Craighero, 2004). Accordingly, modern lifestyle conditions a higher susceptibility of the reader to experiencing “emotional resonance” (Vorobyova, 2006).

The aim of the research is twofold: (i) to analyze the ways pain is verbalized in a literary text and (ii) to trace how the motif of pain manifests itself and unfolds in the textual material under consideration. **The methods used** include those of corpus analysis, componential analysis, reconstruction of conceptual metaphors and metonymies of pain, and contextual interpretive analysis. Five novels, which contain explicit and implicit depictions of pain – three novels by Ernest Hemingway (“*A Farewell to Arms*” (FTA), “*For Whom the Bell Tolls*” (WBT), “*Sun Also Rises*” (SAR)), and two novels by John Steinbeck (“*East of Eden*” (EE) and “*The Winter of Our Discontent*” (WOD)), as well as extracts from The British National Corpus (BNC), which contain the word “pain”, constitute **the material for this study**. The aforementioned novels belong to modernist prose, which has been chosen for its highly emotionally charged historical background, e.g., World War I and World War II, which in turn yields the depiction of the traumatic experiences in the fiction.

2. Theoretical background of literary motif studies

It is a challenge to find something more common and essential to a literary piece than a motif. Without a shadow of doubt one can concur its saliency as a stylistic and literary device, but what is exactly defined as a motif; what is its relations with other similar devices and what exactly constitutes a motif?

Motif and Symbol. The first distinction to be made is between a motif and a symbol. Though a literary motif can most certainly be symbolic, due to its subtle nature that hints at the hidden codes

in the story, it should not be mistaken with a symbol. While the latter occurs singly, there is a need for the motif and its elements to reoccur in the text or texts. One can hardly trace a motif, lest the frequency of its occurrence in the text is not evident (Freeman, 1971, p. 124).

Motif and Theme. A motif is also often confused with a theme of a particular literary work. First, these phenomena are different in the way they are based in the level of abstraction: a theme is more abstract than a motif, as the former often contains more than one motif. Second, a motif presupposes a preset group of characters along with a fixed sequence of their actions, both of which have to pertain to the given motif (Herman et al., 2005, p. 446), while a theme has no such constraints.

Functions of a Motif. Having set a motif apart from other seemingly similar devices, we shall look at the functions of motifs in a literary text. Functionally, a motif can contribute to three principal facets of literary work: cognitive, affective (or emotive) and structural (Freedman, 1971, p. 125). It is fairly common for the motif to embrace two or even all of these facets.

Cognitively, a literary motif can highlight the story's characters, its setting, or the message and themes. For instance, in *“For Whom the Bell Tolls”* the protagonist's (Robert) affectionate pet name “rabbit” serves for his beloved, Maria, as a sign of his metamorphosis: he transforms from a very reserved and cold person to a caring one, the one capable of emotions. Affectively, a motif might deepen the emotive content of the literary text to achieve the readers' emotional response. Structurally, the motif helps to move the narrative. Its reoccurrence supports its unity, which allows the readers to follow and experience the narrative in a meaningful and engaging way (op. cit., p. 128). As the primary concern of this study is pain- and suffering-related emotive content of the novels under consideration, we mainly address the first two of the above facets, cognitive and affective. Though, in *“East of Eden”* the motif of pain is also viewed with regard to its structural function, as the novel reveals the idea of overcoming or escaping sufferings, reflected in the narrative.

Criteria of the Motif's Efficacy. Five basic factors determine the efficacy of a motif: (i) frequency of occurrence, (ii) avoidability and unlikelihood, meaning that the more uncommon a reference to the motif in some context is, the more striking it appears; (iii) the significance of the contexts the motif occurs in, including the climactic points of the plot; (iv) the degree to which all accounts of the motif are relevant to the plot, whether they fit together and form a coherent and recognizable unit. (v) The fifth factor of the motif's efficacy concerns its symbolic character, as well as its appropriateness to what it symbolizes (op. cit., pp. 128-132).

Definition of the Literary Motif. The very idea of a motif as a semantic component of literary texts was introduced by Veselovsky, with a special emphasize on its unique properties, such as repeatability and indivisibility. According to the researcher, the motif presents itself as a certain formula that encapsulates and elucidates most valid public issues. Indivisibility of a motif, “its one-member image schematism”, in Veselovsky's parlance (1989, p. 302), refers to those elements of mythology and fairy tales, which cannot be further divided or deconstructed, e.g., a stolen sun; human marriages and adulteries with beasts; transformation; an old evil witch destroying the beauty; damsel in distress, and the salvation of that damsel (ibid., pp. 299-305).

Another, quite opposite view of the literary motif belongs to Shklovsky. According to him, the motif is exclusively a syntagmatic element, a unit of the plot (1925, p. 50). Despite the above divergencies in interpreting the category of motif, both scholars associate it with eventfulness and the plot.

Tomashevsky, in his turn, defined the literary motif via the concept of theme, by which he meant “what is talked about” in a story (1999, p. 183). He correlated literary motifs with the narrative notions of “fabula” and “syuzhet”: *fabula* is a set of motifs that have causal and temporal logical connections, and *syuzhet* is a set of the same motifs in the same sequence and connection in which they are presented in a literary work (1999 op. cit., pp. 182-184). Next, Tomashevsky distinguished the types of literary motifs that fall into a) bound and free ones; b) dynamic and static ones. Those motifs that cannot be excluded from the literary text without changing its message are called bound,

and those that can be eliminated without violating the causal integrity of events are defined as free. The division into dynamic and static motifs derives from the conception of fabula as a transition from a static situation to another static situation. Consequently, motifs that change the situation are dynamic motifs, and those that do not change it, are static ones (ibid.).

Propp addressed the notion of motif and its variants from the standpoint of their functioning in a literary text. For example, the motif “a dragon kidnaps the king's daughter” is viewed as falling into four elements, each of which can be replaced. Thus, “a dragon” can be substituted for by “The Deathless”, the act of abduction can be replaced by such actions as “to hiding”, “making invisible” (1928, pp. 21-22).

Another structuralist approach to a literary motif, related to that of Veselovsky, was suggested by Hasparov and Paperno (1979, pp. 20-36). According to them, a motif is recognized as a semantic element of the text, which has the following features: (i) repetition; (ii) the ability to accumulate meaning, i.e. to appear in a new context while maintaining its "recognizability" through preserving reference to its original context; (iii) the ability to be identified in the text by its constant attributes (ibid., pp. 9-44).

Thus, in a narrow sense, the motif is a category of a literary text, related to its theme and message variously manifested at different textual levels. Given this definition, the motif can be considered as a set of elements of a literary text or texts, abstracted from specific details in the simplest verbal formula with a predicative component, that reflect its content, message, and often theme, emotional tone (Vershina, 2008, pp. 23-24). According to a similar view, the motif is a set of recurring ideas and emotions, characterized by the recurrence of its elements, in most cases verbalized as keywords (Shkurina, 1993, p. 62), which serve the basis of its linguistic interpretation. In a broader sense, the literary motif might be seen as a fragment of a recurrent image, which multiply occurs in a literary text or texts with some modifications (Silantiev, 2004, pp. 5-6).

Given the above approaches, we define the motif of pain as a semantic component of literary narrative verbalised by a sequence of markers, including keywords, that indicate pain or painful experiences, forming a complex stock device (Herman et al., 2005, p. 445) that conveys preponderance of suffering in the plot development and characters' description.

2.1 Literary motif in the framework of cognitive narratology

Advances in cognitive science have outlined new vistas in narratology, focusing on the narrative's *what* and *how* (Herman, 2003, pp. 243-250). In her book *Towards a 'Natural' Narratology* Fludernik recognised five main cognitive frames of a narrative, related to an overlap of human experience and its narrative mediation: ACTION, TELLING, EXPERIENCING, VIEWING and REFLECTING (2002, p. 32). ACTION frames present our experience as a sequence of events and responses to them. TELLING frames expose human inherent ability of and longing for storytelling as a means of experiencing reality. VIEWING frames pertain to the cognitive mode that “conceptualizes an on-the-scene spectator watching the narrative events” (op. cit., p. 32). EXPERIENCING frames focus on the protagonist's immersion in his experience, grounded in prototypical concepts. Finally, the REFLECTING frame fixes the evaluation and mental processing of one's experience (ibid., p. 32-38).

Two more factors play a leading role in the reader's experience of a literary narrative – empathy and prediction (Toolan, 2009, p. 11), regulated by eight textual parameters: i) sentences in which character's name occur; ii) sentences in which the main character is Subject/Object/Actor/Goal; iii) any first sentence of a paragraph or a new section of the text; iv) sentences where “fully lexical frequent words” are included (ibid., p. 164); v) sentences that include character's represented thought; vi) questions, directions expressed using Direct Speech; vii) sentences that carry any form of negation; viii) sentences where the modal verbs and/or verbs of mental processing are present. Though relying heavily on all of the above parameters, this research zeroes in on the second of these parameters, the latter being naming the protagonist by mentioning of his/her limb/body parts in utterances, where

the keyword character is either Subject/Object or Actor/Goal (op. cit., p. 164), since the pain depiction in a literary text is usually triggered by the wound (in case pain is of physical nature) or is signalled by a specific gesture and facial expression (which is true in both physical and psychological pain).

In this sense the motif of pain lends itself to two new perspectives within cognitive narratology: (i) as a multileveled and cross-levelled device that ensures our narrativizing (Fludernik, 2002, p. 169) and making sense of a literary text; (ii) as part of the EXPERIENCING and REFLECTING narrative frames since pain is one of our primary human senses.

3. The literary motif of pain: Methodology of cognitive analysis

Amidst the decades of studies on the literary motif as a text category (Hasparov and Paperno, 1979; Tomashevsky, 1999; Veselovsky, 1989) and a literary device (Herman et al., 2005, p. 445), there is still a niche for linguistic analysis that incorporates the traditional componential toolkit, expanded by the elements of corpus analysis (Lunyova, 2006; Zhabotynska, 2010). This section introduces the algorithm of examining the motif of pain in modernist literary texts, explain the reasons for the incorporation of corpus analysis.

Though some scholars consider fitting in corpus methodology to literary text analysis not only challenging but unreliable (Tognini-Bonelli, 2001, p. 55), however, Toolan (2009) provides a valid argument for incorporating corpus tools into linguistic procedures of literary text interpretation, claiming that “everything in a literary text [...] contributes to the creation of expectations. Why is expectation important? Because it is directly reflective of our engaging with literature as an emotional and cognitive *experience*” (op. cit., p. 30) (italics [sic]). Thus, by investigating key words that indicate or describe pain (“hurt”, “burn”, “wound”, “broken [limb]”, etc.) as well as nominate it (“pain”), and its lemmas in specific contexts, a concordance plot (the points of the highest saturation of keywords in the text) of the said lemmas, the identification of verbal signals of the pain motif is made possible (Stubbs, 2010, p. 21). Moreover, a concordance plot is of particular importance since it illustrates the frequency and the way the respective keywords are distributed in text, allowing to visually recreate the matrix of the pain motif, where by observing the number of hits of a studied lemma we may visualize the unfolding, intensification and climax of the plot events that are directly connected with pain experience. Thus, the integrated semantic, corpus, and conceptual analysis of the above literary motif, elaborated in this research, includes five subsequent stages described below.

Stage One presupposes componential analysis of the keywords related to pain and to experiencing pain, e.g., “pain”, “painful”, “hurt”, “wound”, etc. This stage of analysis aims to observe: (i) how the concept of PAIN is verbalized in Modern English; and (ii) what propositional schemes are used to actualize this concept in language. Here, we rely upon five basic frames, construed by Zhabotynska (2010, pp. 75-92), the Thing Frame, the Action Frame, the Possession Frame, the Identification Frame and the Comparison Frame, to predict their possible occurrence in the literary texts under examination. The procedures of componential and propositional analysis also make the reconstruction of conceptual metaphors and metonymies of pain (see *Stage Three*) easier through detecting manifestations of the pain motif in a literary text as well as outlining narrative expectations related to them (Toolan, 2009, p. 190). Since pain is one of the primordial emotions (Denton, 2006) the language we verbalize it with operates on very basic frames and hardly changes over the time period.

With this in mind, 1052 instances of “pain” usage (1000 occurrences as a noun and 52 ones as a verb), available in the BNC, have been analyzed, excluding those where the word “pain” is used in a conventional way that falls under the conceptual prototype of pain, i.e. “pain as a routine response” (Kövecses, 2006, p. 8), e.g. “It pains me to say it [...]” (BNC, pain ({pain/V}), 17), where “pain” is used as a verb, as the brackets indicate.

The results obtained prove that the concept of PAIN is represented largely by the Action and Possessive Frames, in Zhabotynska's parlance (2010, p. 83). Following her technique of frame analysis (2010, p. 77), among the BNC occurrences “pain” within the Possession Frame, 259 instances of the inclusion scheme “SB/STH-container has STH-content” examples were identified, e.g., “I am

in pain” (BNC, pain, 27), “a pain in his foot” (BNC, pain, 32). The ownership scheme “SB/STH-owner has SB/STH-owned” was represented by 90 instances, e.g., “The man had a lot of pain in his lower back” (BNC, pain, 254).

Within the Thing Frame the quantitative scheme “SB/STH is THAT MANY-quantity” had 54 hits, e.g., “the pain was that great” (BNC, pain, 302), while the locative scheme “SB/STH is (exists) THERE-place” had a lesser representation, amounting only to two hits “the pain (is) out now” (BNC, pain, 24).

The Action Frame and the three schemes that belong to it had the largest representation across the board: (i) the state/process scheme “SB/STH-agent acts” totals at 301 hits, e.g., “every muscle paining from constant alertness” (BNC, pain, 12); (ii) the contact scheme, i.e. the scheme “SB/STH-agent acts upon SB/STH-patient”, had 240 hits, e.g., “the hip has been paining me” (BNC, pain, 511); (iii) the causative scheme “SB/STH-causer makes STH-factitive” appeared to be the most representative, scoring at 379, e.g., “that caused me some great pain” (BNC, pain, 146), “that brought me great pain” (BNC, pain, 40), “that give me great pain” (BNC, pain, 172).

The Identification Frame represented by the characterization scheme “SB/STH-identified is SB/STH-characterizer” had fewer hits than any other, e.g., “pain is unpleasant sensation” (BNC, pain, 75), “pain is a constant reminder” (BNC, pain, 82).

The importance of frame identification at this stage of the research is motivated by need to understand the basic representation of the pain experience in the language, which will aid the reconstruction process of conceptual metaphors and metonymies.

Stage Two involves corpus analysis of the pain lemmas (e.g., painful) and other pain-indicators to construct the respective concordance plots in the literary texts under consideration. The two screenshots below (Fig. 1 and 2) illustrate the keyword saturation in all seven analysed novels “pain” and “hurt”, marked by vertical lines across the bars being the occurrence of the searched words.

The data prove that the word “pain” that directly indicates suffering of an afflicted character is less frequent (see Fig. 2), if compared to the pain-indicating verb “hurt” (see Fig. 1), in all the novels under analysis but “*East of Eden*”, where the word “pain” occurs more often than “hurt”. The decision to illustrate the latter first is due to the fact that “hurt” has proven to be more illustrative of the process of unfolding of the pain motif. The corpus analysis toolkit for concordancing and text analysis, AntConc, is the source of the retrieved figures.

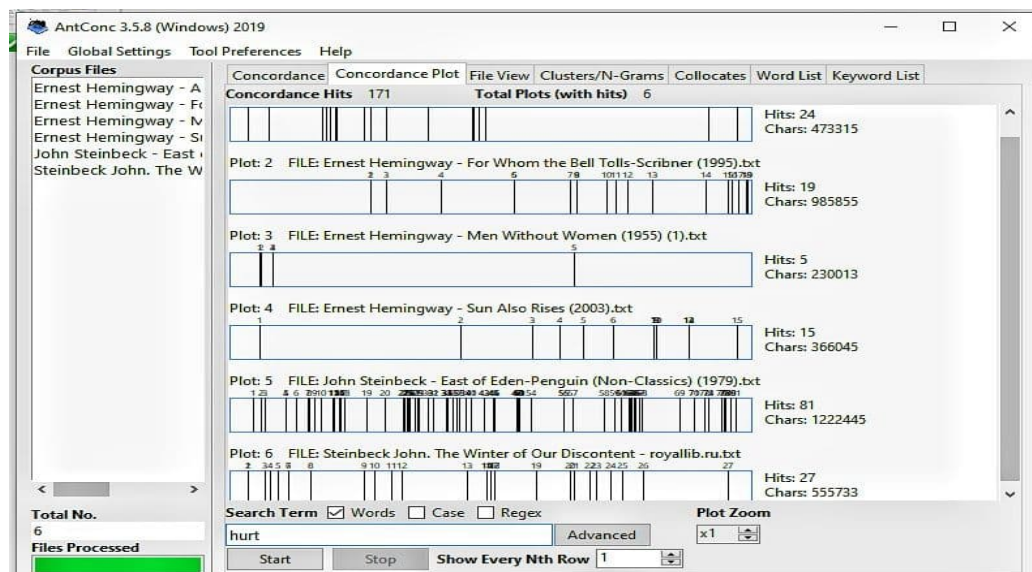


Fig. 1. Concordance plot with the keyword “hurt” (generated by AntConc (Version 3.5.9) (Anthony, 2020)).

The keyword “wound” with 36 total concordance hits (the highest number of hits found again in “*East of Eden*”) occurs unsurprisingly in quantity in-between “hurt” and “pain”, being a precursor and a trigger that help the reader predict the unfolding of the scene that contains the depiction of pain, e.g., “his tortuous first furrow wound about like a flatland stream” (EE, p.35). The lemma “painful” (15 concordance hits across all novels under consideration) yields the most modest results in terms of construing the concordances plot representative of the pain motif.

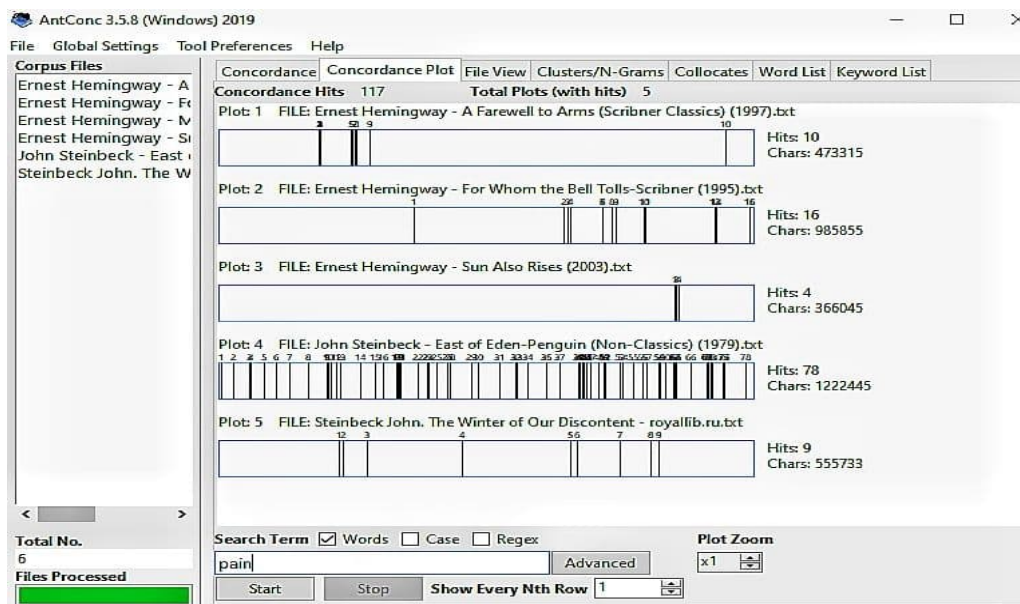


Fig. 2. Concordance plot with the keyword “pain” (generated by AntConc (Version 3.5.9) (Anthony, 2020)).

Stage Three revolves around the reconstruction of conceptual metonymies and metaphors of PAIN in the novels under consideration. The most recurrent conceptual metaphors and metonymies in their verbal manifestations are listed below:

PAIN IS A LIQUID/OBJECT WITHIN A PERSON'S BODY AS A CONTAINER, e.g., “*pain formed in my bowels*” (WOD, p.42);

PAIN IS AN ENEMY, e.g., “*she rallied herself against pain*” (EE, p. 85);

PAIN IS A CONTAINER, e.g., “*lay part in pain*”, “*she worked in pain and out of it*” (both EE, p.79 and p. 101 respectively);

PAIN IS A BREAKING FORCE, e.g., “*shattered in pain*” (EE, p. 208);

PAIN IS AN OBSTACLE, e.g., “*going through pain*” (SAR, p. 62).

The majority of conceptual metaphors of PAIN in the literary texts analysed fall under the conventional conceptual metaphors of emotions, EMOTION IS A FLUID IN A CONTAINER and EMOTION IS AN OPPONENT (Kövecses, 2006, pp. 4-7). However, in the texts, where the occurrence of passages depicting pain is relatively scarce, more uncommon pain metaphor can be traced, e.g., PAIN IS A SILENCER as in “*she said nothing, [...] she shook her head*” (WBT, pp. 462-463).

Conceptual metonymies of pain mostly follow the formulas – BODILY RESPONSE FOR PAIN: CRY/TEARS FOR PAIN; SWEAT FOR PAIN; HEAVY BREATHING FOR PAIN or in a rarer case COMMUNICATIVE DISRUPTION FOR PAIN, as in SILENCE FOR PAIN, e.g., “*she said nothing*” (WBT, p. 463).

Stage Four of our analysis is oriented towards reconstructing narrative patterns via bringing together verbal images and actions centred on the characters'/narrator's traumatic experience in emotionally charged scenes or repetitive episodes of the protagonist's sufferings, the occurrence of which shall be listed below. This method of devised based on the solemn definition of a literary motif (Herman et al., 2005, p. 445).

The sequence of events that eventually cause the protagonist's death in "*For Whom the Bell Tolls*" may be formalised as the following set of actions: Robert getting his injury while trying to escape their chasers – absence of commentary about the pain he is experiencing; the injury description – no mentioning of the character's discomfort – a comment about Robert's leg positioned at an odd angle – Maria's distress over his injury and the threat of the chase behind them. The above sequence of events: the protagonist injury – coping with the injury/wound – the description of emotional and physical pain – aftermath/posttraumatic mechanisms of coping – the most common realisation of the motif of pain, where physical injury is involved, e.g., Frederic Henry and his wounds in the First World War (FTA).

Episodic accounts of emotional and physical pain are traced in "*East of Eden*", where the course of actions escalates following the loop: physical confrontation – an injury as a result – emotional torment provoked by the pain coming from scabs and wounds; or tracks another sequence: a hostile environment – discomfort/inability of the protagonist to cope with it. The latter can be also observed in "*The Winter of Our Discontent*", where the son, who symbolizes the protagonist's future follows his father's malpractices in order to cheat his way to success. The character's confession of such a fraud brings Ethan Allen Hawley a great pain and discomfort: a hostile environment – Ethan Allen Hawley adapting to it – Ethan's outlawed actions cause pain in another character – Ethan's son follows his father's pattern – the father goes through the emotional pain. A similar set of events is true for the description of Jake Barnes' trouble with his love interests in "*Sun Also Rises*".

Stage Five suggests the analysis of the affected characters' profiles. By an affected character we mean a personage, who has experienced a single or multiple physical/emotional abuses, reacting to them overtly or covertly, and whose actions/thoughts were afflicted by this traumatic experience or experiences. The affected characters fall into three categories depending on the type of pain they were exposed to: (i) physical pain, e.g., Robert (WBT), (ii) emotional pain, e.g., Jake (SAR); Maria (WBT), Ethan (WOD), and (iii) both, e.g., Adam (EE). Those affected by a predominately physical pain are more likely to develop an emotional pain (i) either immediately, e.g., due to the aching wound that spoils their mood, or overtime, (ii) or after the healing, with the injury totally affecting their life. The affected characters that experience an emotional pain mainly owe it to their hostile social or cultural environment or due to the physical pain of other characters they care for.

4. Conclusions

Preliminary results of our research indicate that the motif of pain in a literary text: a) tends to be marked by descriptive and pain-indicating verbal units of biomedical lingua when describing physical and psychological pain; b) conceptual metaphors and metonymies of PAIN are less prototypical in literary texts unlike they are in a natural language because of the lack of explicit pain-accounting episodes, but if the descriptions of traumatic experiences get more frequent, the results tend to approach the dictionary data; c) the motif of pain is represented in a literary narrative through a set of images and actions centered on the characters' traumatic experience, with the highest saturation of the keywords marks the climactic points of the story; d) the concordance plots in the literary text under analysis becomes denser in pain-indicating keywords closer to the forthcoming physical or emotional trauma depictions; e) there prove to be two main sets of narrative events, with the first one revolving around explicit traumatic experience, making it a salient point of the plot, and the second set resorts to describing a more implicit undercurrent of the character's accumulating discomfort in the novels under consideration, which both are structurally indicative of the motif of pain. The above findings open promising perspectives of further elaborating the methodology of the pain motif analysis within the integrated cognitive and corpus framework.

LIST OF ABBREVIATIONS

- BNC – The British National Corpus
EE – “East of Eden”
FTA – “A Farewell to Arms”
SAR – “Sun Also Rises”
WBT – “For Whom the Bell Tolls”
WOD – “The Winter of Our Discontent”

REFERENCES

- Барг, Р. (1994). *Избранные работы: Семиотика. Поэтика* (сост., общ. ред. Г. К. Косикова). Москва: Универс.
- Вершинина, Н. В. (2008). *Система мотивов в поэтическом мире А. А. Фета* (Кандидатская диссертация). Бурятский государственный университет имени Банзарова, Улан-Удэ, Российская Федерация.
- Веселовский, А. Н. (1989). *Историческая поэтика*. Москва: Высшая школа.
- Воробьева, О. П. (2006). Эмоциональный резонанс сквозь призму ментальной симуляции. В Н. Н. Болдышев (Отв. ред), *Материалы международного конгресса по когнитивной лингвистике* (с. 46-48). Тамбов: Издательство Тамбовского государственного университета.
- Гаспаров, Б., & Паперно, I. (1979). К описанию мотивной структуры лирики Пушкина. In Nils Ake Nilsson (Ed.), *Russian Romanticism: Studies in the poetic codes* (с. 9-44). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ингарден, Р. (1962). *Исследование по эстетике*. Москва: Издательство иностранной литературы.
- Луньова, Т. В. (2006). *Лексикалізований концепт ГАРМОНІЯ в сучасній англійській мові: Структура і комбінаторика* (Кандидатська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Маріна, О. С. (2017). Сучасний англійський дигітальний художній дискурс: Орієнтири лінгвістичних досліджень. *Південний архів (філологічні науки)*, 69, 107-113.
- Пропп, В. Я. (1928). *Морфология сказки*. Ленинград: Academia.
- Силантьев, И. В. (2002). Мотив как проблема нарратологии. *Критика и семиотика*, 5, 32-60.
- Силантьев, И. В. (2004). *Поэтика мотива*. Москва: Языки славянской культуры.
- Томашевский, Б. В. (1999). *Теория литературы. Поэтика*. Москва: Аспект-Пресс.
- Шкловский, В. (1982). *Про теорию прозы*. Взято из <http://philologos.narod.ru/shklovsky/prose1983.htm>.
- Шкурина, Н. В. (1993). Мотив как средство создания эстетического единства произведения. В К. А. Рогова (Ред.) *Художественный текст : Структура. Язык. Стиль* (с. 61-66). Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета.
- Anthony, L. (2020). *AntConc (Version 3.5.9)* [Computer Software]. Waseda University. Retrieved from <http://www.laurenceanthony.net/software>
- Boyd, B. (2009). *On the origin of stories: Evolution, cognition, and fiction*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Brower, R. (1962). *The fields of light: An experiment in critical reading*. New York: Oxford University Press.
- Burke, K. (1965). *Permanence and change: An anatomy of purpose*. New York: New Republic.
- Denton, D. (2006). *The primordial emotions: The dawning of consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Dijk, T. A. van. (1972). *Some aspects of text grammars. A study in theoretical poetics and linguistics*. The Hague: Mouton.
- Edelman, G. (2006). *Second nature: Brain science and human knowledge*. New Haven: Yale University Press.

- Fludernik, M. (2002). *Towards a 'natural' narratology*. London: Routledge.
- Fludernik, M. (2009). *An introduction to narratology*. New York: Routledge.
- Freedman, W. (1971). The literary motif: A definition and evaluation. *NOVEL: A forum on fiction*, 4(2), 123-131. <https://doi.org/10.2307/1345147>
- Hemingway, E. (1940). *For whom the bell tolls*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Hemingway, E. (1954). *The sun also rises*. New York: Scribner.
- Hemingway, E. (1957). *A farewell to arms*. New York: Scribner.
- Herman, D. (Ed.). (2003). *Narrative theory and the cognitive sciences*. New York: CSLI Publications.
- Herman, D., Jahn, M., & Ryan, M.-L. (Eds.). (2005). *Routledge encyclopaedia of narrative theory*. New York: Routledge.
- Kövecses, Z. (2006). *The conceptual structure of happiness and pain*. Budapest: Eötvös Loránd University.
- Kurzweil, R. (2012). *How to create a mind*. London: Viking.
- Lascaratou, C. (2007). *The language of pain. Expression or description?* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Palmer, A. (2004). *Fictional minds*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Rizzolatti, G., & Craighero, L. (2004). The Mirror-neuron system. *Annual review of neuroscience*, 27(1), 169-192. <http://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144230>
- Scarry, E. (1985). *The body in pain: The making and unmaking of the world*. New York: Oxford University Press.
- Schorer, M. (1949). *Fiction and the 'matrix of analogy'*. *The Kenyon Review*, 11(4), 539-560. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4333087>.
- Steinbeck, J. (1992). *East of Eden*. New York: Penguin Books.
- Steinbeck, J. (1961). *The winter of our discontent*. New York: Viking Press.
- Stubbs, M. (2010). Three concepts of keyness. In M. Bondi and M. Scott (Eds.), *Keyness in texts* (pp. 21-42). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/scl.41.03stu>
- The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition)*. (2007). Retrieved from <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus linguistics at work*. Amsterdam: John Benjamins.
- Toolan, M. (2009). *Narrative progressions in the short story*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zhabotynska, S. Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Когніція, комунікація, дискурс*, 1, 75-92. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-01-05>

REFERENCES

- Bart, R. (1994). *Izbrannye raboty: Semiotika. Pojetika* (sost., obshh. red. G. K. Kosikova). Moskva: Univers.
- Vershinina, N. V. (2008). *Sistema motivov v pojeticheskom mire A. A. Feta* (Kandidatskaja dissertacija). Burjatskij gosudarstvennyj universitet imeni Banzarova, Ulan-Udje, Rossijskaja Federacija.
- Veselovskij, A. N. (1989). *Istoricheskaja pojetika*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Vorob'jova, O. P. (2006). Jemocional'nyj rezonans skvoz' prizmu mental'noj simuljaccii. V N. N. Bold'fev (Otv. red), *Materialy mezhdunarodnogo kongressa po kognitivnoj lingvistike* (ss. 46-48). Tambov: Izdatel'stvo Tambovskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Gasparov, B., & Paperno, I. (1979). K opisaniju motivnoj struktury liriki Pushkina. In Nils Ake Nilsson (Ed.), *Russian Romanticism: Studies in the poetic codes* (ss. 9-44). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ingarden, R. (1962). *Issledovanie po jestetike*. Moskva: Izdatel'stvo inostrannoju literatury.
- Lun'ova, T. V. (2006). *Leksykalizovanyj kontsept HARMONIYa v suchasnoj anhlis'kij movi: Struktura i kombinatoryka* (Kandydats'ka dysertatsiia). Kyiv'skij natsional'nyj lnhvistychnyj universytet, Kyiv, Ukraina.

- Marina, O. S. (2017). Suchasnyj anhlomovnyj dyhital'nyj khudozhnij dyskurs: Oriientyry linhvistychnykh doslidzhen'. *Pivdenyj arkhiv (filolohichni nauky)*, 69, 107-113.
- Propp, V. Ja. (1928). *Morfologija skazki*. Leningrad: Academia.
- Silant'ev, I. V. (2002). Motiv kak problema narratologii. *Kritika i semiotika*, 5, 32-60.
- Silant'ev, I. V. (2004). *Pojetika motiva*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Tomashevskij, B. V. (1999). *Teorija literatury. Pojetika*. Moskva: Aspekt-Press.
- Shklovskij, V. (1982). *Pro teoriju prozy*. Vzjato iz <http://philologos.narod.ru/shklovsky/prose1983.htm>.
- Shkurina, N. V. (1993). Motiv kak sredstvo sozdanija jesteticheskogo edinstva proizvedenija. V K. A. Rogova (Red.) *Hudozhestvennyj tekst : Struktura. Jazyk. Stil'* (ss. 61-66). Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Anthony, L. (2020). AntConc (Version 3.5.9) [Computer Software]. Waseda University. Retrieved from <http://www.laurenceanthony.net/software>
- Boyd, B. (2009). *On the origin of stories: Evolution, cognition, and fiction*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Brower, R. (1962). *The fields of light: An experiment in critical reading*. New York: Oxford University Press.
- Burke, K. (1965). *Permanence and change: An anatomy of purpose*. New York: New Republic.
- Denton, D. (2006). *The primordial emotions: The dawning of consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Dijk, T. A. van. (1972). *Some aspects of text grammars. A study in theoretical poetics and linguistics*. The Hague: Mouton.
- Edelman, G. (2006). *Second nature: Brain science and human knowledge*. New Haven: Yale University Press.
- Fludernik, M. (2002). *Towards a 'natural' narratology*. London: Routledge.
- Fludernik, M. (2009). *An introduction to narratology*. New York: Routledge.
- Freedman, W. (1971). The literary motif: A definition and evaluation. *NOVEL: A forum on fiction*, 4(2), 123-131. <https://doi.org/10.2307/1345147>
- Hemingway, E. (1940). *For whom the bell tolls*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Hemingway, E. (1954). *The sun also rises*. New York: Scribner.
- Hemingway, E. (1957). *A farewell to arms*. New York: Scribner.
- Herman, D. (Ed.). (2003). *Narrative theory and the cognitive sciences*. New York: CSLI Publications.
- Herman, D., Jahn, M., & Ryan, M.-L. (Eds.). (2005). *Routledge encyclopaedia of narrative theory*. New York: Routledge.
- Kövecses, Z. (2006). *The conceptual structure of happiness and pain*. Budapest: Eötvös Loránd University.
- Kurzweil, R. (2012). *How to create a mind*. London: Viking.
- Lascaratou, C. (2007). *The language of pain. Expression or description?* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Palmer, A. (2004). *Fictional minds*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Rizzolatti, G., & Craighero, L. (2004). The Mirror-neuron system. *Annual review of neuroscience*, 27(1), 169-192. <http://doi.org/10.1146/annurev.neuro.27.070203.144230>
- Scarry, E. (1985). *The body in pain: The making and unmaking of the world*. New York: Oxford University Press.
- Schorer, M. (1949). Fiction and the 'matrix of analogy'. *The Kenyon Review*, 11(4), 539-560. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4333087>.
- Steinbeck, J. (1992). *East of Eden*. New York: Penguin Books.
- Steinbeck, J. (1961). *The winter of our discontent*. New York: Viking Press.
- Stubbs, M. (2010). Three concepts of keyness. In M. Bondi and M. Scott (Eds.), *Keyness in texts* (pp. 21-42). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/scl.41.03stu>

- The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition). (2007). Retrieved from <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
- Tognini-Bonelli, E. (2001). *Corpus linguistics at work*. Amsterdam: John Benjamins.
- Toolan, M. (2009). *Narrative progressions in the short story*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zhabotynska, S. Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Kognicija, komunikacija, diskurs*, 1, 75-92. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-01-05>.

Дата надходження до редакції 29.11.2020

Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.581.11

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223254>

І. О. Костанда

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: kostanda.iryana@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5144-0941>

ТРАДИЦІЙНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ КОДИФІКАЦІЇ МОВ ВЕНЬЯНЬ ТА БАЙХУА

Abstract

The article aims at analysing traditional forms of text of Chinese literature in the context of the classical ancient classification of literature into four categories “Jing Shi Ji Qi” (“经史子集”). Each category consists of specific forms of text that have a common ideological theme. Methodologically important in the study are the principles that the codification of textual forms, in the first place, fixed and preserved the texts of Confucian ideology, and the forms of these texts eventually became the literary norm. Elucidation of the peculiarities of the traditional classification of literature, visual demonstration of the literary hierarchy is of key importance for a comprehensive analysis of codification processes in the Wenyuan and Baihua languages. The author of the article emphasizes the relationship between the adopted system of text classification and codification systems, which were responsible not only for the future form of implementation of the language norm, but also its further development and transition to another stage of functioning. A detailed examination of the subgroups of each literature category demonstrates the relationship between the main concepts of textual codification and the hierarchical levels of classification. The historical-comparative and descriptive format of the research proposed in the article highlights the aspect that the tradition of text codification, on the one hand, depended on the influence of the prevailing philosophical and ethical doctrine, and on the other hand, on the needs of society. This combination of two directions led to a wide variability of textual forms, purposeful division of literature into high and low, hierarchical structure of classification, where the most important literary forms are texts of the first category “canons”. It is proved that the beginning of stylistic codification begins with the textual forms of Confucian literature, and most texts of high literature are based on Confucian ideology. The results obtained on the historical comparative and descriptive approach give grounds to assert that the Confucian doctrine is leading in the introduction of codification processes of the Wenyuan language, and the codification processes of the Baihua language begin with poetic forms of the text.

Keywords: text forms, classification, traditional text, language codification, literature categories.

Анотація

Статтю присвячено аналізу традиційних форм тексту китайської літератури в контексті класичної стародавньої класифікації літератури за чотирма категоріями “Цзин Ши Цзи Ці” (“经史子集”). Кожна з цих категорій складається зі специфічних форм тексту, які мають спільну ідеологічну тематику. Методологічно засадничо важливим у дослідженні є твердження про те, що кодифікація текстових форм насамперед фіксувала та зберігала тексти конфуціанської ідеології, а форми цих текстів із часом ставали літературною нормою. Висвітлення особливостей традиційної класифікації літератури, наочна демонстрація літературної ієрархії мають ключове значення для комплексного аналізу кодифікаційних процесів у мовах веньянь та байхуа. Авторка статті підкреслює взаємозв'язок прийнятої системи текстової класифікації із системами кодифікації, які відповідали не лише за майбутню форму реалізації мовної норми, а й за її подальший розвиток та перехід на іншу ступінь функціонування. Докладний розгляд підгруп кожної категорії літератури передбачає демонстрацію зв'язку головних концепцій текстової кодифікації з ієрархічними рівнями

класифікації. Запропонований у статті історично-порівняльний та описовий формат дослідження висвітлюють той аспект, що традиція текстової кодифікації, з одного боку, залежала від впливу панівної філософсько-етичної доктрини, а з іншого боку, від потреб суспільства. Таке поєднання цих двох напрямів призвело до широкої варіативності текстових форм, цілеспрямованого розподілу літератури на високу та низьку, ієрархічної структури класифікації, де найважливішими літературними формами виступають тексти першої категорії – “канони”. Доведено, що початок стилістичної кодифікації починається саме з текстових форм конфуціанської літератури, а більшість текстів високої літератури мають своїм підґрунтям конфуціанську ідеологію. Отримані за допомогою історично-порівняльного та описового підходу результати дають підстави стверджувати, що конфуціанське вчення є провідним у запровадженні кодифікаційних процесів мови веньянь, а кодифікаційні процеси мови байхуа починаються з віршованих форм тексту.

Ключові слова: форми тексту, класифікація, традиційний текст, кодифікація мови, категорії літератури.

Постановка проблеми

Поняття кодифікації є головним у дослідженні історії формування та нормування мови, оскільки саме кодифікаційні процеси позначають та зберігають певні мовні форми, які потім стають еталонними для літературної мови. Результатом повноцінного функціонування мовної системи є поява різних видів літератури, які знаходять свою реалізацію у відповідних формах тексту. З історичним розвитком мови форми тексту та їх трансформації потребують класифікації та фіксації. “Цзин Ши Цзи Ці” (“经史子集”) – це чотири основних категорії літератури, кожна з яких представлена специфічними формами тексту (Yuan Xueliang, 2002, с. 97). Подібна система класифікації літератури традиційна для давнього Китаю (Wang Qiong, 2008), тож ці категорії літератури – це породження традиційної китайської культури, а також вони є своєрідним ключем до розуміння формування та розвитку головних культурних засад китайської цивілізації, світоглядних принципів та менталітету китайського народу. Оскільки літературній мові кожного народу, кожної епохи властива своя систематизація текстових форм, то відповідно до зазначеної вище проблематики в центрі уваги нашого дослідження постає значення традиційної класифікації літературних текстів для процесів кодифікації мов веньянь та байхуа.

Огляд літератури. У вітчизняній науковій практиці, на жаль, відсутні наукові роботи з аналізу форм традиційного китайського тексту та історії кодифікаційних процесів традиційних текстових форм.

Неконсеквентне дослідження текстових форм трапляється в наукових працях В. І. Горелова (Горелов, 1979), але епізодичні згадки про форми тексту є не системними та їх розгляд проходить у контексті засад сучасної стилістики китайської мови. Також згадки про форми сучасного китайського тексту, функціональні стилі путунхуа описано в наукових розвідках О. І. Калініна та Л. А. Радус (Калініна, Радус, 2014). Загальні описи окремих категорій літератури (“офіційна історія”, 史书) та окремих форм тексту (“енциклопедій”, 类书, “географічної літератури” 地理书) розглянуто в працях В. В. Малявіна (Малявін, 2000, с. 231), але ці описи виконують лише інформативну функцію, а не є системним лінгвістичним дослідженням.

У зарубіжній лінгвістиці немає праць, які б описували традиційні китайські класифікації категорій літератури та форм текстів. Коротке згадування про класифікацію літератури за чотирма категоріями трапляється лише в Сабіні Найт у роботі “Китайська література: дуже короткий вступ” (Knight, 2012, с. 65).

Однак досліджень, присвячених значенню традиційної класифікації категорій літератури в процесах кодифікації стилістичної норми мов веньянь та байхуа, нами помічено не було, тому відсутність подібних наукових розвідок у вітчизняному мовознавстві обумовила необхідність проведення такого дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибокого та докладного аналізу традиційних форм китайського тексту в контексті процесів кодифікації мови для того, щоб знайти та розглянути витоки формування традиційних засад стилістичних текстових норм, процесів формування специфічних форм тексту, продемонструвати відмінність та оригінальність форм текстів у мовах веньянь та байхуа. Окрім того, розгляд текстових форм, систематизація творів китайської літератури в контексті традиційної класифікації категорій літератури та форм текстів допоможе вивчити ієрархію текстових форм, її вплив на розвиток китайської мови та культури.

Метою цієї наукової розвідки – дослідження форм традиційних текстів і процесів їх кодифікації в мовах веньянь та байхуа. Мета роботи досягається через розв’язання таких **завдань**: розгляд літератури, яка є носієм кодифікації текстових форм; вивчення історії розвитку форм і видів тексту в мові веньянь та байхуа; аналіз особливостей кодифікації форм традиційного тексту.

Методи. У роботі було використано описовий метод для класифікації та інтерпретації досліджуваних мовних явищ, історичний та порівняльно-історичний методи.

Предметом дослідження є традиційна класифікація літератури за категоріями літератури та формами тексту.

Об’єкт дослідження – процеси започаткування кодифікації традиційних текстових форм та їхній вплив на розвиток мов веньянь та байхуа.

Кожна із чотирьох зазначених вище категорій літератури була відома в Китаї ще з періоду Воюючих царств (475 – 221 рр. до н.е.). Усі назви вказаних вище літературних форм трапляються у вигляді класифікації в першій в історії Китаю праці із систематизації літератури “Сім стратегій” (“七略”) (Liu Xin, 2014, с. 204), яка була створена за період Західної Хань (西汉, 西汉 206 р. до н.е. – 8 р. н.е.) приблизно у 26 р. до н.е. Авторами цієї масштабної роботи були Лю Сян (刘向) та Лю Сін (刘歆) (Yuan Xueliang, 2002, с. 162). Офіційний розподіл літератури за такою системою класифікації датується періодом династії Західна Цзінь (西晋, 265-420 рр.), тоді виходить праця Сюнь Сюня (荀勖) з класифікації літератури під назвою “Цзінь чжун цзін бу” (“晋中经簿”, досл. “Класичні книги династії Цзінь”) (Han Yongjin, 2017, с. 81). Остаточне прийняття класифікації літератури за чотирма формами відбулося за періоду правління династії Суй (隋, 581 – 618 рр.) (Yuan Xueliang, 2002, с. 107), про що свідчать записи “Офіційної хроніки правління династії Суй” (“隋书·经籍志”), але впровадження такої системи розподілу категорій літератури при сортуванні текстів фактично відбулося на початку правління династії Тан (唐, 618-907 рр.), його запровадив у своєму дослідженні з класифікації літератури Вей Чжен (魏征 580-643 рр.), який поділив усю відому на той час офіційну літературу за чотирма категоріями (Wang Qiong, 2008):

1) “канони” 经 (повна назва 经书) – представлена текстами конфуціанського вчення, які вважалися канонічними (Xia Jian, 1994, с. 178);

2) “офіційна історія” 史 (повна назва 史书, інколи вживається інша назва 正史) – ця категорія літератури представлена текстами літописів, історичних реєстрів тощо (Yuan Xueliang, 2002, с. 134);

3) “філософська теорія” 子 (повна назва 诸子) – це філософська література, написана до династії Цін (秦, 221 – 206 р. до н.е.) у період розквіту філософської думки, тому часто цей період ще називають “Періодом ста шкіл [філософії]” (百家代) (Yuan Xueliang, 2002, с. 136);

4) “онтології” 集 (повна назва 文集) – ця категорія репрезентована текстами віршів, пісень, поетичної критики, художньої прози (Yuan Xueliang, 2002, с. 140).

Зауважимо, що, окрім класифікації літератури за чотирма категоріями, в історії китайської філології також існували класифікації за шістьма, сімома, дев’ятьма та дванадцятьма категоріями, але вони не були домінантними. Розглянемо докладніше чотири категорії класифікації літератури.

1. “Канони”. До категорії канонів належить конфуціанська література, яку можна поділити на такі підкатегорії (Wang Qiong, 2008):

а) “Тринадцять класичних текстів” (“十三经”) – це тексти головних конфуціанських канонів: “Ши Цзін” (“诗经”), “Шань шу” (“尚书”), “Чжоу лі” (“周礼”), “І лі” (“仪礼”), “Лі ці” (“礼记”), “Чжоу і” (“周易”), “Цзо чжуань” (“左传”), “Гун ян чжуань” (“公羊传”), “Ту лян чжуань” (“谷梁传”), “Лун юй” (“论语”), “Ер Я” (“尔雅”), “Сяо цзін” (“孝经”), “Мен-цзі” (“孟子”) (Xia Jian, 1994, с. 176);

б) коментарі та докладні пояснення до “Тринадцяти класичних текстів” (“十三经注疏”), зокрема до цієї групи належать тлумачні тексти двох форм (Xia Jian, 1994, с. 185):

– “коментар” (注) – це примітки та пояснення для слів і фраз, він реалізується в таких формах тексту, як: “опис” (传), “примітка” (笺), “пояснення” (解), “стаття” (章);

– “докладне пояснення” (疏) – це роз’яснення “коментаря” (тлумачення коментарів було необхідним у стародавній літературі, де і тексти, і коментар до нього вже неможливо було прочитати без спеціальної підготовки), що реалізується в таких формах тексту, як: “докладне пояснення правильного значення” (义疏), “докладне пояснення правильного первісного значення” (正义);

в) “історія канонічного вчення” (经学史) – ця підкатегорія літератури представлена текстами з історії становлення конфуціанства;

г) “мале вчення” (小学) – становлять тексти філологічних досліджень у трьох формах: тлумачні словники (训诂书), словники ієрогліфів (字书), словники рим (韵书). За періоду правління Західної Хань “мале вчення” називали “вченням про складні та прості знаки” (“文字学”), а після правління династій Тан і Сун почали називати “вченням про знаки” (字学).

2. “Офіційна історія”. Категорію “офіційна історія” можна поділити на 14 підкатегорій, кожна з яких реалізується в специфічних формах тексту (Wang Qiong, 2008):

1) “Справжня історія” (正史) – ця підкатегорія літератури представлена історичними текстами;

2) “Каталог літописів” (编年) – літературні тексти репрезентовані текстами у формі переліку, в якому історичні твори та матеріали розташовано в хронологічному порядку.

3) “Реєстровий літопис” (纪事本末) – історична література цієї підкатегорії представлена текстами у формі реєстру, де важливі історичні факти та події перераховуються із зазначенням дат у хронологічному порядку. Перший твір цієї форми – “Тунцзяньська реєстрова хроніка” (“通鉴纪事本末”) – було написано Юань Шу (袁枢, при бл. 1131 – 1205 рр.) за періоду правління династії Південна Сун (南宋, 1127 – 1279 рр.).

4) “Альтернативна історія” (杂史) – ця історична література не спирається в описі подій на історичні факти, факти літописів або офіційних історичних хронік. Реалізується в таких видах тексту, як: запис про одномоментне сприйняття події (一时见闻记), повний опис події (一事始末), мемуари (传记). Усі ці форми тексту повинні були мати історичний характер.

5) “Історична критика” (史评) – тексти цієї підкатегорії історичної літератури представлено у формі критики історичної літератури або у формі критики певного автора історичної праці. Так, наприклад, праці “Ду тун цзянь лунь” (“读通鉴论”), “Сун лунь” (“宋论”), автор – Ван Фуцзі (王夫之, 1619 – 1692 рр.) – це критичний огляд історичних подій; праці “Ши тун” (“史通”), автором яких є Лю Чжицзі (刘知几, 661 – 721 рр.), та “Вень ши тун і” (“文史通义”), автор – Чжана Сюечена (章学诚, 1738 – 1801 рр.) – це критичний огляд історичних книжок.

6) “Накази та доповіді” (诏令奏议) – ця підкатегорія історичної літератури поділяється на дві групи: “накази” (“诏令”) та “доповіді” (“奏议”). Підгрупа “накази” реалізується в таких формах тексту, як: “бюлетень” (册文), “система правил” (制), “контрстратегія” (敕), “едикт”

(诏), “наказ” (诰), “стратегічне розпорядження” (策令), “лист з печаткою” (玺书), “повчання” (教), “наказ-промова” (谕). Підгрупа “доповіді” містить такі форми: “систематизація” 表, “меморандум” (奏), “розлогий коментар” (疏), “подання” (议), “лист імператору” (上书), “запечатаний меморандум” (封事).

7) “Життєпис” (传记) – цю підкатегорію літератури за змістом можна поділити на дві тематичні групи: перша підгрупа – література, яка описує біографію людини в контексті історичних подій; увага в такому тексті сконцентрована на точній передачі історичних фактів, деталізації історичних подій; друга група літератури – це художнє зображення життя людини, у якому історія виступає лише фоном. Ця підкатегорія літератури реалізується в п’яти формах тексту загальних для двох тематичних груп: “мудрі та добродесні” (“圣贤”), “відомі люди” (“名人”), “узагальнений перелік” (“总录”), “неоднорідний перелік” (“杂录”), “альтернативний перелік” (“别录”).

8) “Історичний витяг” (史钞) – тексти цієї підкатегорії літератури представлено у формі історичного витягу з літопису або у формі компіляції витягів. Уперше така форма історичних текстів трапляється за династії Сун, розрізняються історичні тексти витягів одного періоду, наприклад, “Хань Шучао” (“汉书钞”) та “Цзінь Шучао” (“晋书钞”). Історичні тексти витягів різних періодів та різних авторів зібрані в одній праці: наприклад, “Витяги з офіційної історії” (“正史削繁”), “Зібрання уривків з нових та старих книжок династії Тан” (“新旧唐书合钞”).

9) “Хронологічні записи” (载记) – література цієї категорії репрезентована у формі тексту історичних хронік, у змісті цих текстів акцент робився на позначенні правління певного імператора та переліку девізів династій; подібна форма нагадує західноєвропейський календар. У текстах цієї форми не описано історичні події та біографії видатних історичних особистостей.

10) “Реєстр сезонів” (时令) – підкатегорія літератури, тексти якої представлено у вигляді реєстрів, у яких було розписано початок і закінчення сезонів, надавався опис сільськогосподарських робіт кожного сезону. До періоду династії Сун подібного роду літературу не відносили до категорії історичних книжок, але оскільки зміст цих текстів не обмежувався лише переліком сільськогосподарських справ, а додавався опис традицій і свят, пов’язаних із сільським господарством та життям селян, то “сезонні каталоги” ввійшли до категорії історичної літератури. Прикладами літератури у формі “сезонних каталогів” можуть бути твори “Юй чжу бао дян” (“玉烛宝典”), “Сіи мінх юе лін” (“四民月令”).

11) “Географія” (地理) – ця підкатегорія літератури, яка має географічну спрямованість, представлена такими формами текстів: “топографічні описи та хроніки повітів” (地志县志), витяги про описи регіонів (记载方域), річки та потоки (山川), традиції та звичаї (风俗), якості території (物产), записи теремів та палаців (宫殿疏), узагальнені нотатки (总志), “описи столиці, провінцій, округів, повітів” (都会郡县), описи річкових каналів (河渠), описи прикордонних територій (边防), описи історичних пам’яток (古迹), примітки про різне (杂记), подорожні примітки (游记), додаткові примітки (外记).

12) “Книжки з управління” (政书) – тексти цієї підкатегорії літератури подано у формі каталогу систематизованих правил і законів різних історичних періодів; загалом виділяють шість видів текстів: “загальна система законів” (通制), “ритуали” (典礼), “державний облік” (邦计), “військове урядування” (军政), “закони та накази” (法令), “екзаменаційні роботи” (考工). Цю форму літератури можна розподілити за змістом на дві класи: опис системи правил та законів кількох династій; опис системи правил і законів однієї династії.

13) “Табель рангів” (职官) – ця підкатегорія історичної літератури представлена текстами у формі реєстру або каталогів з описом рангів, привілеїв, обов’язків тощо, чиновників державного апарату; вона диференціюється на два види текстів: “правила для чиновників” (官制) та “застереження для чиновників” (官箴).

14) “Каталоги” (目录) – це підкатегорія історичної літератури представлена текстами у формі систематизованих за тематикою каталогів, зокрема двох видів: “каталоги канонічної літератури” (经籍) та “каталоги пам’ятних надписів на металі та камені” (金石).

3. “Філософська теорія”. Категорію “філософська теорія” можна поділити на 13 підкатегорій (Han Yongjin, 2017, с. 190; Wang Qiong, 2008):

- 1) “клас конфуціанства” (儒家类) – це тексти конфуціанської філософської теорії;
- 2) “клас даосизму” (道家类) – тексти даоської філософської теорії;
- 3) “клас буддизму” (释家类) – тексти даоської буддистської теорії;
- 4) “клас військової літератури” (兵家类) – тексти військової теорії;
- 5) “клас легістів” (法家类) – тексти філософської теорії легістів;
- 6) “клас аграріїв” (农家类) – тексти філософської теорії аграріїв;
- 7) “клас медичних трактатів” (医家类) – тексти медичної та фармакологічної теорії;
- 8) “клас розрахунків руху небесних тіл” (天文算法类) – тексти з астрономії;
- 9) “клас літератури про надзвичайні мистецтва” (术数类) – тексти, які поділялися за формою та змістом на сім різновидів: “тексти з чаклунства” (数学), “передбачення” (占候), “геомантичні розрахунки для будинків та кладовищ” (相宅相墓), “ворожіння” (占卜), “книги життя та долі” (命书相书), “їнь-ян та п’ять елементів” (阴阳五行), “мистецтво різних технік” (杂技术);

10) “клас мистецтва” (艺术类) – тексти, які поділялися за формою та змістом на чотири різновиди: “живопис та каліграфія” (书画), “музика та ноти” (琴谱), “різьблена печатка” (篆刻), “складні техніки” (杂技);

11) “клас мішаної філософії” (杂家类) – це тексти філософського напрямку, які не становлять окремих учень і течій, вони розподілялися за формою та змістом на шість різновидів: “різні вчення” (杂学), “різне про екзаменування” (杂考), “різні розповіді” (杂说), “різне про кар’єрні сподівання” (杂品), “різні компіляції” (杂纂), “різне про редагування” (杂编);

12) “клас літератури про класифікації” (类书类) – тексти енциклопедій;

13) “клас кулінарної літератури” (谱录类) – це тексти про кулінарне мистецтво, ці тексти розподілялися за формою та змістом на три різновиди “приладдя”: (器物), “рецепти їжі” (食谱), “класифікація трав, дерев, птахів, тварин, комах, риб” (草木鸟兽虫鱼).

4. “Онтологія”. До цієї категорії входять тексти віршів і тексти художньої літератури; загалом вказану категорію можна поділити на такі підкатегорії (Han Yongjin, 2017, с. 193): “чуські строфи” (楚辞); “альтернативні онтології” (别集); “узагальнені онтології” (总集); “критичний огляд віршів та прози” (诗文评); “пісні та арії” (词曲); “романи” (小说).

Таблица

Класифікація давньокитайської літератури

经	“诗经”, “尚书”, “周礼”, “仪礼”, “礼记”, “周易”, “左传”, “公羊传”, “谷梁传”, “论语”, “尔雅”, “孝经”, “孟子”;
史	“司马迁的”, “史记”, “战国策”, “史记”, “汉书”, “后汉书”, “晋书”, “宋书”, “旧唐书”, “新唐书”, “旧五代史”, “新五代史”, “周史”, “元史”, “明史”, “清史稿”
子	“老子道德经”, “列子”, “庄子”, “南华论”, “孙子”, “韩子”, “墨子”, “孙子兵法”
集	“楚辞”, “司马相如集”, “乐府新歌”, “乐府诗集”, “古诗九十九首”, “全唐诗”, “元曲选外编”

У таблиці “Класифікація давньокитайської літератури” вибрано твори, які кодифікували та впливали на формування мовної норми мов веньянь та байхуа. Обсяг цього дослідження

не дозволяє нам класифікувати та подати всю китайську літературу в мові веньянь та байхуа, тому для таблиці було відібрано найвідоміші твори чотирьох категорій. Окремим пунктом слід зауважити, що порядок подання чотирьох категорій літератури не випадковий: категорії подані в порядку значущості для соціокультурного та політичного життя традиційного китайського суспільства.

Огляд ключових / провідних літературних творів у контексті традиційної класифікації наочно демонструє ієрархію літературних текстів, сформовану за значенням та місцем твору в системі давньокитайських цінностей.

Першою категорією є конфуціанська література, адже конфуціанство мало велике значення у формуванні китайської державності та багато в чому визначало основні напрями розвитку суспільства протягом усієї історії імператорського Китаю (Янгутов, 2014). П. М. Кожин уважає, що “конфуціанство можна розглядати і як релігійно-політичну систему, яка утверджувала в Китаї стійку державну владу” (Кожин, 2007, с. 190). Категорія “канони” містить головну для формування структури тогочасного соціуму літературу. Так, наприклад, “Ши цзін” (“诗经”) дослівно перекладається як “Канон віршів”, тобто вірші з цієї збірки, їх метрична форма та тематика є взірцевими, досконалими і за формою вираження, і за художнім утіленням моральних якостей конфуціанства. Кодифікована в “Ши цзіні” форма віршованого тексту 詩 (ши) впливає на всю історію розвитку китайської поетичної традиції. Із цієї причини “Ши цзін” належить у першій категорії класифікації давньокитайської літератури, хоча вірші різних форм і критика поезії належать до четвертої категорії “онтології”. Це ще раз підкреслює, що “Ши цзін” – це еталон, на який треба рівнятися митцям, а вірші четвертої категорії – лише похідні твори. Отже, література з першої категорії мала ключове значення для формування та кодифікації китайської письмової мови веньянь: конфуціанські канони та потужний апарат дослідницької літератури, що їх оточував, кодифікували не лише граматичне та лексичне наповнення текстів, а й саму форму тексту.

Література другої категорії – “офіційна історія” – займає друге за значенням місце після конфуціанських канонів. Започаткована конфуціанським ученням традиція “поваги до старших”, яка також виявляється у збереженні історії, традицій та “наслідуванні старшим поколінням”, офіційно представлялася державним апаратом через записи “офіційної історії”. Тому тексти зазначеної категорії записані мовою веньянь та є носіями кодифікації цієї мови.

Література третьої категорії – “філософська теорія” – представлена текстами в мові веньянь. Ставлення до вивчення літератури цієї категорії по-різному розцінювалося в різні історичні періоди. Так, наприклад, у династії Тан та Сун правляча верхівка не надто схвально ставилася до глибокого вивчення даосизму чиновниками. Але на процеси кодифікації мови мали великий вплив лише деякі твори (назви зазначено в таблиці вище).

Література четвертої категорії – “онтології” – являє собою мішані твори, записані мовами веньянь та байхуа. Переважна більшість текстів цієї категорії започаткувала кодифікацію мови байхуа. Так наприклад, “楚辞”, “乐府新歌”, “古诗九十九首” та ін.

Висновки

Розгляд традиційної китайської класифікації літератури за категоріями та формами тексту дозволяє зробити такі висновки щодо процесів кодифікації китайських мов веньянь та байхуа.

1. Класифікація літератури за критерієм значущості вказує на те, що головне місце в процесах кодифікації та нормалізації мови займали конфуціанські канони та супровідна до них література.

2. Література першої категорії – “канони” – була кодифікована і започаткувала традиції стилістичної норми щодо форм текстів. Зафіксовані форми текстів стали еталонними для наступних поколінь філологів, письменників, чиновників.

3. Література першої категорії – “канони” – у назвах творів має кінцевий ієрогліф “经” (“канон”). Цей ієрогліф вказує на місце твору в загальній ієрархії літературних творів.

4. Література першої, другої та третьої категорій класифікації кодифікувала та формувала письмову мову веньянь.

5. Література четвертої категорії “онтології” започаткувала кодифікацію мови байхуа. Можна зробити висновок, що кодифікація мови байхуа починається з ранніх поетичних текстів цієї категорії.

Історія класифікації літератури та форм тексту, текстова ієрархія, кодифікація текстових форм у мовах веньянь та байхуа надає важливий матеріал для дослідження та пояснення лінгвістичних явищ сучасної китайської мови, а також допомагає знайти витоки формування стилістичної норми. Всебічний аналіз класифікації традиційних текстів та дослідження концепцій кодифікації традиційних форм літератури і видів тексту може започаткувати нові наукові розвідки в галузі стилістики та перекладознавства.

ЛІТЕРАТУРА

- Горелов, В. І. (1979). *Стилистика современного китайского языка*. Москва: Просвещение.
- Калинина, О. І. & Радус, Л. А. (2014). *Курс лекций по стилистике китайского языка*. Москва: ВКН.
- Кожин, П. М. (2007). *Конфуцианство и государственные культы*. В *Духовная литература Китая. Энциклопедия* (Т. 2, сс. 190-195). Москва: Восточная литература.
- Малявин, В.В. (2000). *Китайская цивилизация*. Москва: АСТ
- Янгутов, Л. Е. (2014). Религиозные аспекты конфуцианства в социокультурном политическом аспекте традиционного китайского общества. *Научные записки Трансбайкальского университета*, 4(57), 114-123.
- Han Yongjin. (2017). *Zhongguo tushu guan shi (fulu juan)*. Beijing: National Library Press.
- Knight Sabina. (2012). *Chinese Literature: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Liu Xin. (2014) *Qi lue*. Beijing : Beijing Institute of Graphic Communication
- Wang Qiong. (2008). *Zhongguo gudai tushu fenlei de xueshu jiazhi. The Journal of the Library Science in Jiangxi*, 38(2), 6-8.
- Xia Jian. (Ed.) (1994). *Shisan jing jin zhu jinyi*. Changsha: Yuelu Publishing House.
- Yuan Xueliang. (2002). *Gudai shumu fenlei fa yu wenxue dianji ya lue*. Chengdu: Bashu Publishing House.

REFERENCE

- Gorelov, V. I. (1979). *Stilistika sovremennogo kitajskogo jazyka*. Moskva: Prosveshhenie.
- Kalinina, O. I. & Radus, L. A. (2014). *Kurs lekcij po stilistike kitajskogo jazyka*. Moskva: VKN.
- Kozhin, P. M. (2007). *Konfucianstvo i gosudarstvennye kul'ty*. V *Duhovnaja literatura Kitaja. Jenciklopedija* (Т. 2, ss. 190-195). Moskva: Vostochnaja literatura.
- Maljavin, V.V. (2000). *Kitajskaja civilizacija*. Moskva: AST.
- Janguotov, L.E. (2014). *Religioznye aspekty konfucianstva v sociokul'turnom politicheskom aspekte tradicionnogo kitajskogo obshhestva. Nauchnye zapiski Transbajkal'skogo universiteta*, 4(57), 114-123.
- Han Yongjin. (2017). *Zhongguo tushu guan shi (fulu juan)*. Beijing: National Library Press.
- Knight Sabina. (2012). *Chinese Literature: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Liu Xin. (2014). *Qi lue* [Seven strategies]. Beijing: Beijing Institute of Graphic Communication.
- Wang Qiong. (2008). *Zhongguo gudai tushu fenlei de xueshu jiazhi. The Journal of the Library Science in Jiangxi*, 38(2), 6-8.
- Xia Jian (Ed.) (1994). *Shisan jing jin zhu jinyi*. Changsha: Yuelu Publishing House.
- Yuan Xueliang. (2002). *Gudai shumu fenlei fa yu wenxue dianji ya lue*. Chengdu: Bashu Publishing House.

Дата надходження до редакції 03.12.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

UDC 811.111'25'373:791.2(045)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223256>

V. G. Nikonova

Kyiv National Linguistic University, Ukraine

e-mail: vera1854@ua.fm

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0324-4217>

CONCEPTUAL EQUIVALENCE OF COLLOQUIALISMS IN CROSS-CULTURAL CINEMATIC DISCOURSE AS A TRANSLATION CHALLENGE

Abstract

The article considers the specifics of colloquialisms functioning in English cinematic discourse that defines the choice of translation strategies for representing them in Ukrainian films in order to preserve the conceptual equivalence in cross-cultural cinematic discourse. The research methodology, which incorporates general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction as well as linguistic methods of contextual, lexical, stylistic and pragmatic analyses, resulted in determining the theoretical background of the study, selecting illustrative research material and suggesting the country-specific meaning of colloquialisms used in English cinematic discourse. Colloquialisms, understood as informal words or expressions that are more suitable for use in speech than in writing, contain a lot of dialectal words, slang, jargon and obscene words, which are clearly distinct from each other. Colloquialisms, formed by compounding (44%), shortening (40%), rhyming (10%) and affixation (6%), perform two main functions: emotion-expressive and image-creating. The methods of translation analysis helped define the specifics of reproduction of colloquialisms in cross-cultural English-Ukrainian cinematic discourse. Depending upon semantic and communicative appropriateness of colloquialisms in cross-cultural cinematic discourse, there have been distinguished three levels of their conceptual equivalence graded as the upper degree (48%), the medium degree (48%) and the initial degree (14%).

Keywords: conceptual equivalence in translation, film translation, cross-cultural cinematic discourse, colloquialism, slang, jargon, obscene words, translation transformations.

Анотація

У статті розглянуто особливості розмовної лексики, що функціонує в англійському кінематографічному дискурсі і впливає на вибір стратегії їх відтворення в українських кіноперекладах із метою збереження їхньої концептуальної еквівалентності в крос-культурному кінематографічному дискурсі. Методологія дослідження, яка включає загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, а також лінгвістичні методи контекстного, семантичного, стилістичного та прагматичного аналізу, сприяла визначенню теоретичного підґрунтя дослідження, відбору ілюстративного матеріалу для аналізу та визначенню національно специфічної семантики розмовної лексики, що використовується в англійському кінематографічному дискурсі. Розмовна лексика, що розуміється як неформальні слова або вислови, які більше доречні для використання в усному мовленні, ніж у писемному, містять багато діалектних і сленгових слів, жаргонізмів і вульгаризмів, які чітко відрізняються один від одного. Створена шляхом словоскладання (44%), скорочення (40%), римування (10%) та афіксації (6%), розмовна лексика виконує дві основні функції: емоційно-експресивну та образотворювальну. Методи перекладацького аналізу допомогли визначити особливості відтворення розмовної лексики в крос-культурному англо-українському перекладі кінематографічного тексту. Залежно від семантичної та комунікативної доцільності розмовної лексики в крос-культурному кінематографічному дискурсі виділено три рівні їхньої концептуальної еквівалентності: верхній рівень (48%), середній рівень (48%) та початковий рівень (14%).

Ключові слова: концептуальна еквівалентність у перекладі, кінопереклад, крос-культурний кінематографічний дискурс, розмовна лексика, сленг, жаргон, нецензурні слова, перекладацькі трансформації.

1. Introduction

The social processes which take place in Modern Ukrainian society require a new approach to solving the problem of appropriate cultural adaptation of country-specific issues in cross-cultural English-Ukrainian cinematic discourse. Cinema is a specific mechanism that participates in the formation of a new type of relations in society. Film as a special audio-visual art of mass media establishes a multi-code type of communication. The influence of cinema on social reality is by no means unambiguous: it is a means of manipulating public opinion and human behaviour. Cinema language and its practical implementation – cinematic discourse – are the most important categories of cinema art, the features of which should be well-known for a professional film translator. The research in the field of film translation and cinematic discourse rendering is an important and urgent task which aims at achieving adequate, culturally appropriate strategies of translation, which help to solve many practical problems and accelerate the exchange of information in the field of cinema.

1.1 Literature review

The number of research papers related to film translation is extremely limited, even in Western European linguistics. Investigations carried out by Adrian (2014), Alvarez-Pereyre (2011), Androutsopoulos (2012), Cintas and Anderman (2009), Cordingley and Frigau Manning (2016), Cornu and O'Sullivan (2016), Danesi (2015), Higes-Andino (2014), Gambier and Gottlieb (2001), Jaekle (2013), Kozloff (2000), Kuhn and Schmidt (2014), Pérez-González (2014), Zanotti and Ranzato (2019), and others are of great importance in the field of film translation research. A review of theoretical studies of film translation has proved that translators usually deal with such challenges as: difficulties in translating movie titles, film dialogue as a unit of translation, specifics of translation of movies with subtitles, psycholinguistic features of film and video translation, etc. In Ukraine, despite the existence and constant appearance of new dubbing studios and, respectively, successful translations of films, theoretical investigations of film translation are very scarce. Great attention is given to film translation courses at specialized universities (Isayenko, 2014; Matasov, 2009 and others.), to the problem of pragmatic adaptation of the text of feature films (Demetska, 2010), especially, to difficulties in choosing strategies to transfer realia, non-equivalent vocabulary, intertextual elements, means of creating a humorous effect, dialectal words, jargon, slang and other types of colloquial lexicon (Danylenko, 2013; Konkulyovsky, 2012; Zaretskaya, 2010 and others).

The use of colloquial vocabulary in the language of cinematic discourse is not a new phenomenon in both English and Ukrainian film texts. This is due to the fact that the lexical system of the language of cinema is the most dynamic system of modern languages because cinematic discourse is one of the means of disseminating socially significant information which contributes to the formation of the linguistic taste of society. Colloquialisms are widely used in cinematic discourse in order to add brightness, clarity and emotionally expressive colouring to characters' speech. At the same time, the problem of finding appropriate ways of adequate translation of colloquialisms in English cinematic discourse, not somewhat mechanical act of linguistic substitution, but rather a more complex negotiation between two cultures, remains unresolved. The evolvement of methods and approaches to the analysis of translating colloquialisms in English cinematic discourse.

1.2 Aim, objectives and material

The **aim** of the paper is to reveal how the specifics of colloquialisms functioning in English cinematic discourse influences the choice of the translation strategy for representing them in Ukrainian films in order to retain their conceptual equivalence in cross-cultural cinematic discourse. The following **objectives** have been specified: to define the concept of “colloquialism” in modern linguistics and consider the main types of colloquialisms; to systematize the theoretical views of linguists on the specifics of colloquialisms functioning in English cinematic discourse; to analyze the cues of their reproduction in cross-cultural English-Ukrainian cinematic discourse as a translation challenge. The **material** of the research has been selected by random sampling from the scripts of English films: “Breaking Bad”, “Spy”, “Lock, Stock and Two Smoking Barrels”, “Grey's Anatomy” and others.

2. Research methodology

Research methodology incorporates the methods of analysis and synthesis, induction and deduction in determining the theoretical background of the study; contextual analysis in selecting illustrative research material; lexical, stylistic and pragmatic analyses as tools for suggesting the country-specific meaning of colloquial words and phrases in English cinematic discourse, as well as methods of translation analysis.

3. Results and discussion

Language as a dynamic system constantly responds to changing conditions of its existence and functioning, adapts to the environment in which it operates. Being greatly influenced by social dialects at the beginning of the XXI century, literary English contains a lot of subcultural formations, each of which having its own specific vocabulary (slang, jargon, argot, etc.). The role of colloquialisms being widely used nowadays not only in speech of various segments of the population, but also in the language of media (newspapers, magazines, television, on stage and in advertising), is steadily growing. Correspondingly, theoretical studies of British (McEnery, 2006; Partridge, 2007 and others) and Ukrainian (Bondarenko, 2007; Kleputs, 2009; Masko, 2003 and others) linguists deal with various aspects of colloquialisms.

The word “colloquialism”, which comes from the Latin *colloquium* meaning a 'conference' or 'conversation', is used to denote “an informal word or expression that is more suitable for the use in speech than in writing” (CALDT). As a literary device, a colloquialism refers to informal or everyday language spoken by people in a certain geographic area or by people of a certain dialect. When used in fiction, colloquialisms create a certain effect or flesh out a literary character. Colloquialisms are characterized by a wide usage of standard (literary colloquial) and non-standard (low colloquial) lexicon. Though containing a lot of dialectal words, slang, jargon, and obscene words, colloquialisms are clearly distinct from each of them. Opposite to slang, which is used only by specific social or socio-economic groups, or to jargon, which is associated with specific occupations, activities or area of interest, colloquialisms are well known to and understood by most native speakers of a language.

While scrutinizing colloquialisms used in English films under study according to their stylistic characteristics, we distinguished several groups of lexicon varying from literary colloquial and slang words to non-standard and obscene. For instance, in the sentence *WADE: Okay, let's pro-con this superhero thing. let's pro-con this superhero thing. Pro: They pull down a gaggle of ass, local dry-cleaning discounts, lucrative film deals both origin stories and larger ensemble team movies. Con: they're lame-ass teacher's pets!* (DP) a literary colloquial word is *pro-con*, which is the shortening of *pros and cons* meaning “advantages and disadvantages, which you consider carefully so that you can make a sensible decision” (CALDT); obscene words and phrases are *a gaggle of ass* and *lame-ass*. Obscene words are prevailing, e.g., *Not be a slutty, whore-y shit-brain!* (WC): *shit-brain* is a compound word with two roots *shit* and *brain* which means 'a stupid person' (CALDT). Other examples: *You're real tight fucker.* (S); *Oh, you bastard!* (S).

The tendency to rationalize language and economize language effort is directly reflected in the wide use of shortenings that become the most characteristic feature of colloquial language, e.g., *Yeah. Listen, I have to kinda sneak out for a while. Sheldon: All right, goodbye.* (BBT): *kinda* is the shortening of *kind of*. *We were not gonna last long on potato chips.* (DA): *gonna* is the shortening of *going to*. *I gotta go.* (DA): *gotta* is the shortening of *got to* and has the meaning of 'have to'.

To make colloquial speech more expressive and colourful, rhyming slang is widely used in English films under study, especially in “Madagascar” (MDG), e.g., *Use your loaf and think next time (loaf of bread is rhyming slang for head); Did you half-inch that car? (half-inch for pinch, meaning 'steal'); Let's have a butchers at that magazine. (butcher's hook for look); I haven't heard a dicky bird about it. (dickie bird for word).*

The analysis of morphological structure of colloquialisms in English films under study has shown a great predominance of such word formation processes as compounding (44%) and shortening (40%) over rhyming (10%) and affixation (6%).

After systematizing the theoretical views of linguists on the specifics of colloquialisms functioning in English cinematic discourse, we could distinguish two main functions which colloquialisms perform in English films under analysis.

1. Emotion-expressive function, which is performed by colloquialisms (in 83% cases) that convey a subjective attitude to reality, add a humorous colouring and create a special style of communication. Performing this function, a lot of exclamations render emotional content in the communication process but they are often ambiguous. One and the same exclamation, e.g., *Oh my God!* may express a wide range of different, completely opposite emotions (great surprise, confusion, ridicule, anticipation, disgust, etc.). In this regard, context, intonation, gestures of the speaker, etc. help to recognize their semantics. Exclamations with non-standard obscene lexicon convey strong emotional state of the speaker, his/her anger, hatred or irritation, as, e.g., in the film “Spy” (SP): *How the fuck do I get to Italy? How the fuck did this twat find out our fucking names? Don't, you son of a bitch!* The use of such lexicon indicates a fairly low social status of the speaker.

2. Image-creating function, which is performed by colloquialisms (in 17% cases) that create metaphoric or metonymic images. It is with the help of metaphors that the brightest and the most vivid images with a mocking, ironic or parodic connotations appear, e.g., *What is burger over there... [laughing]. – This peach felt asleep on the beach. Interesting ... is she satisfied with tan?* (GA) The direct meaning of a *burger* is “a grilled round piece of meat” (CALDT). For medical staff in cinematic discourse, this word has a different meaning, – ‘a patient who received a sunburn’. *Doc, is she feeling pain?! – No, we blessed her with antibiotics and now she is good.* (GA). The literal meaning of the verb *to bless* is ‘a process of blessing’ (to ask God to help or protect someone or something, or to make it holy). In the context of the film, the expression *to bless somebody with antibiotics* acquires a metaphorical meaning ‘to pump the patient with antibiotics thus relieving the patient's pain’.

While analyzing the specifics of reproduction of colloquialisms in cross-cultural English-Ukrainian cinematic discourse, it is worth paying attention to the fact that besides discrepancies between English and Ukrainian language systems (synthetic Ukrainian and analytical English) and differences in speech traditions (the use of lexical units and grammatical forms), the two languages are different in reflecting culture specific national features (Yakymchuk, 2007). Therefore, a film translation cannot copy the original; it can only transmit the information contained in the original text with the great possible fullness, in strict compliance with the rules of the target language. However, very often, this task is rather difficult to perform because there may be a “conflict of form and content”. For example, the title of the film “Dead in the Water” was translated into Ukrainian as ‘Покійник у воді’ and ‘Смерть у воді’. However, it should be noted that in English there is a slang expression *dead in the water*, which means ‘in a state of deep crisis’.

Taking into consideration a clear expressive and emotional character of colloquialisms as units of communication, it is necessary to pay a special attention to retaining their conceptual equivalence in cross-cultural cinematic discourse. “Conceptual equivalence” is understood as a kind of translation adequacy of different degrees depending upon semantic and communicative appropriateness of colloquialisms in cross-cultural cinematic discourse.

The **upper degree** of conceptual equivalence is the complete translation adequacy of colloquialisms, which presupposes not only a full denotative and connotative equivalence but also functional appropriateness, i.e. the compliance with national specifics, mental and cultural stereotypes of behaviour of the target language speakers in cross-cultural cinematic discourse. The highest degree of conceptual equivalence can be achieved by the following translation transformations.

– **Modulation** (22% of all cases), which is a lexical and semantic type of transformation that presupposes replacement of the Ukrainian dictionary equivalent for a contextual one that is logically related to the source word and is in compliance with the norms of the Ukrainian language, e.g., *Marry-fucking-Poppings London!* (S) – 'Мері Попінс, чорт забирай'. The literary meaning of *I'm slow* is 'я повільний': Now *I'm slow* – *I'll grant you that, but I'm probably a lot brighter than folks think.* (FG). To make the utterance clear and appropriate to the communicative situation it is translated as 'тугодум': 'Я – тугодум, навіть не сумнівайтесь, однак я розумніший, ніж інші вважають'. The literary meaning of *to hassle* 'турбувати, набридати, докучати, мучити' in the sentence *She's hassling me.* (BBT) was replaced with its colloquial equivalent 'Вона весь час діставала мене' to make the utterance sound in complete compliance with cultural stereotypes of behaviour of the target language speakers. In cases with modulation, to reproduce the atmosphere of hostility, obscene words are very often used in the translation of colloquialisms, e.g., *cut the crap* which means 'досить молоти дурниці' in *...you know, cut the crap and keep the methylamine coming.* (BB) is rendered by using swear words: '... ну знаєш, кінчай херню мутити і продовжуй поставляти метиламін'.

– **Generalisation** (15% of all cases), which is a lexical and semantic type of transformation that presupposes substitution of source language words (phrases) with a specific (narrow) meaning by target language words (phrases) with a more generic meaning, e.g., *Look mean now, hairy fucker.* (LSB) – 'Зроби таку люту пику, волохатий виродку'. Translating the vulgar abusive word *fucker* by way of generalizing the meaning as 'виродок' retains the stylistic and evaluative connotation of the original word and is in complete compliance with cultural stereotypes of behaviour of the target language speakers.

– **Loan translation** (11% of all cases), which is the transcoding of the English colloquialism by using a full Ukrainian dictionary equivalent, e.g., *The other people that play on the ping-pong team are real nice fellers what come from ever walk of life, an they is specially nice to me.* (FG) – 'У нашій команді з пінг-понгу зібралися найрізноманітніші хлопці, і до мене вони ставилися дуже добре'.

The **medium degree** of conceptual equivalence is the second degree of translation adequacy of colloquialisms which presupposes the obligatory transfer not only of a denotative component of meaning, but also some of the components of connotation – emotive, evaluative, expressive and stylistic (or at least one of them) – in the semantic structure of colloquialisms, especially, non-standard and obscene lexicon. There may be the following ways to preserve original connotations in Ukrainian translation.

– **Concretization + grammatical replacement** (16% of all cases), which is a lexical, semantic and grammatical type of transformation, e.g., *Coach an the goons done take me back to the bathroom an rip open my pants an I done peed a bucket!* (FG) – 'Тренер та головорізи відвели мене до туалету, розірвали блискавку на штанях та я, нарешті, відлив від душі!' The grammatical replacement of colloquial constructions *done take me back* and *I done peed*, which demonstrate the illiteracy of the speaker, by correct literary phrases 'відвели мене' and 'я відлив' results in losing the stylistic (low colloquial) connotation of the original utterance. At the same time, the concretization of literary meanings of *the goons* 'негідники' and *peed a bucket* 'попісяв у відро' displayed in the translation as highly negative 'головорізи' and an expressive metaphor 'я, нарешті, відлив від душі!' trigger the emergence of emotional and evaluative colouring of the utterance in Ukrainian, which is in complete compliance with the situation described.

– **Addition** (12% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation, i.e. introduction into translation of such lexical units that are absent in the original in order to properly convey the meaning of the original utterance in compliance with speech and language norms that exist in the culture of the language of translation, e.g., *Because what the fuck?* (SP) – 'Бо що в біса сталося?' The translation transformation of addition not only preserves the emotion of surprise but also strengthens it in the target audience.

– **Compensation** (10% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation that presupposes the replacement of the original (usually literary) element by such (usually colloquial) lexical unit in translation that compensates for the loss of information and is appropriate to the colloquial communicative situation, e.g., *What the fuck are you looking for?* (S) – 'А ви, двоє, на що вилупились?' The translator refuses from loan translation of *looking for* 'шукати' and uses the colloquial 'вилупились' to preserve at least the stylistic connotation, whereas the non-standard abusiveness expressed by *what the fuck* is lost in translation.

The **initial degree** of conceptual equivalence is the lowest degree of translation adequacy which presupposes the obligatory transfer of only denotative component of the meaning of colloquialisms. In this case, the following translation transformations can be used.

– **Compensation** (5% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation when the original colloquialism is replaced with a literary element to compensate for the loss of information, e.g., *You fuck me, remember?* (BB) – 'Ти завалив мене на екзамені, пам'ятаєш?' Non-standard *fuck me* may refer to different situations. To make the utterance clear, the translator rendered it as 'завалив мене' and used addition 'на екзамені'. The content was clarified but the expressive abusiveness of the phrase was lost.

– **Concretization** (4% of all cases), which is a lexical and semantic type of transformation, e.g., *Barry the Baptist. The monster of a man.* (LSB) – 'Баррі Баптист – просто звір.' A highly expressive metaphor with the negative connotation *the monster of a man* 'чудовисько в образі людини' is translated as 'звір' conveying only the denotative component of meaning and losing evaluative and expressive components of connotation.

– **Grammatical replacement** (2% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation, e.g., *Hey, I'm not gonna blow a good thing over some girl who's never gonna take you back.* (FB) – 'Я не збираюся відмовлятися від гарної пропозиції через якусь дівчицю, яка все одно не прийме тебе назад'. Low colloquial constructions *I'm not gonna blow* and *never gonna take...*, which are not grammatically correct, are replaced by correct literary phrases, while conveying only the denotative content and losing the expressiveness and stylistic connotation.

– **Descriptive translation** (2% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation when colloquialisms usually have their stylistic colouring and, consequently, expressiveness neutralized, as in the above given example in which *blow a good thing over* is descriptively translated as 'відмовлятися від гарної пропозиції'.

– **Omission** (1% of all cases), which is a lexical and grammatical type of transformation when the original colloquialism, especially, non-standard or obscene, is not rendered in translation at all, but this does not influence the general content of the utterance, e.g., *Exactly. Stupid fucking idea.* (SP) – 'Правильно. Дурнувата ідея'.

4. Conclusions

The main difficulty in translating English movies into Ukrainian is the problem of adapting film text to a specific cultural space, which requires the background knowledge of the film translator, namely, his/her acquaintance with the original as a frame and understanding of typical situations embedded in the original film, in order to identify the ways of overcoming the linguistic and cultural barriers of bilingual communication. Due to its specificity, the text of cinematic discourse is not translated literally because in this case it loses its colloquial colouring and the pragmatic effect on the target audience. Therefore, the translation of such texts requires from the film translator a large amount of linguistic and extralinguistic knowledge, the awareness of socio-cultural and cognitive aspects of stereotyped behaviour of the target language speakers, and a certain sense of style.

The problem of adequate translation of colloquialisms, ranging from slang and jargon to obscene lexicon, is determined by their very "short life expectancy" (time of existence) because of which they cannot always be recorded in dictionaries. Therefore, the choice of adequate means of their translation

directly depends on decoding the meaning of the colloquialism in the context. The final version of translation should convey not only the semantic nuances of the lexical unit, but also its expressive and stylistic colouring as well as its functional appropriateness. The specifics of colloquialisms functioning in English cinematic discourse influences the choice of the strategy while representing them in Ukrainian film translations in order to preserve their conceptual equivalence in cross-cultural cinematic discourse.

In the material under study, the upper (highest) degree of conceptual equivalence in translation of colloquialisms is achieved in most cases (48%) by using such methods and techniques of translation as modulation (22%), generalization (15%) and loan translation (11%). Film translators successfully preserve not only denotative and connotative components of meaning of colloquialisms but also their functional appropriateness in specific situations depicted in cinematic discourse. The medium degree of conceptual equivalence of colloquialisms is the second in frequency rating (38%). The obligatory transfer of not only denotative component of the meaning of colloquialisms, but also some (or at least one) of the components of connotation – emotive, evaluative, expressive and stylistic – is achieved by concretization and grammatical replacement (16%), addition (12%) and compensation (10%). The initial degree of conceptual equivalence is the lowest degree of translation adequacy and the least represented (14%). By using compensation (5%), concretization (4%), grammatical replacement (2%) and descriptive translation (2%) film translators manage to transfer only denotative component of meaning of colloquialisms while losing their connotative colouring and functional appropriateness. Omission (1%) of colloquialisms in translation, though not influencing the general content of the utterance, deprives the text in the target language of expressiveness which is proper to the original text.

Thus, in order to achieve the fullest possible mutual understanding in the process of cross-cultural communication, it is necessary to make some “corrections” to the national specifics of another culture, i.e. to use a kind of coefficient that would facilitate contacts between different cultures. In particular, there is a need to study the relationship of psychological, socio-cultural components of the film text, understanding the national originality of the linguistic picture of the world, directly reflected in the film discourse, which is considered to be the perspective of a further investigation in the field of film translation.

REFERENCES

- Бондаренко, К. Л. (2007). *Лінгвокультурні особливості українського та англійського сленгу* (Кандидатська дисертація). Донецький національний університет, Донецьк, Україна.
- Даниленко, А. М. (2013). Переклад ненормативної лексики в літературі (на матеріалі роману Стівена Кінга “Історія Лізі”). В А. Г. Гудманян, С. І. Сидоренко (Ред.), *Фаховий та художній переклад: Теорія, методологія, практика*. Матеріали доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 квітня 2013 р. (с. 140-145). Київ: Аграр Медіа груп.
- Демецька, В. (2010). До проблеми перекладу кіно текстів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика”, IV*, 239-243.
- Зарецька, А. Н. (2010). *Особенности реализации подтекста в кинодискурсе* (Кандидатская дисертація). Челябинский государственный университет, Челябинск, Российская Федерация.
- Ісаєнко, О. В. (2014). Український кінодискурс у вимірі професійної комунікації. *Лінгвістичні дослідження*, 38, 98-102.
- Клепуц, Л. (2009). Стратегії класифікації ненормативної лексики. В *Гуманітарні та соціальні науки*. Матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених, 14-16 травня 2009 р. (с. 84-87). Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”
- Конкульовський, В. (2012). До визначення одиниці перекладу кінокомедій. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка]. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*, 104(1), 263-266.

- Масько, Д. (2003). Український сленг та міжмовна інтерференція. *Культура слова*, 62, 34-39.
- Матасов, Р. А. (2009). *Перевод кино/видео материалов: Лингвокультурологические и дидактические аспекты* (Кандидатская диссертация). Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Москва, Российская Федерация.
- Якимчук, А. П. (2007). Лінгвокультурна комунікація як випробування для перекладача. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*, 34, 217-221.
- Adrian, R. (2014). *Through dialogue to documentary. An exploration of film dialogue analysis methodology in the classification of genre in creature comforts* (Master thesis). Utrecht University, Utrecht, the Netherlands.
- Alvarez-Pereyre, M. (2011). Using film as linguistic specimen: Theoretical and practical issues. In R. Piazza, M. Bednarek, F. Rossi (Eds.), *Telecinematic discourse: Approaches to the language of films and television series* (pp. 47-68). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Androutsopoulos, J. (2012). Introduction: Language and society in cinematic discourse. *Multilingua*, 31, 139-154.
- Cintas, J. D., & Anderman, G. (Eds.). (2009). *Audiovisual translation: Language transfer on screen*. London: Palgrave Macmillan.
- Cordingley, A., & Frigau Manning, C. (Eds.). (2016). *Collaborative translation: From the Renaissance to the digital age*. London: Bloomsbury.
- Cornu, J.-F., & O'Sullivan, C. (2016). The translation of films: History, preservation, research, and exhibition. *Journal of film preservation*, 94, 25-31.
- Danesi, M. (2015). *Language, society, and new media. Sociolinguistics today*. New York-London: Routledge.
- de Higes-Andino, I. (2014). The translation of multilingual films: Modes, strategies, constraints and manipulation in the Spanish translations of *It's a free world ...* *Linguistica Antverpiensia*, 13(1), 211-231.
- Gambier, Y., & Gottlieb, H. (Eds.). (2001). *(Multi) Media translation: Concepts, practices, and research*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Jaekle, J. (2013). *Film dialogue*. London-New York: Wallflower Press.
- Kozloff, S. (2000). *Overhearing film dialogue*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Kuhn, M. & Schmidt, N. J. (2014). Narration in film. In P. Hühn, J. C. Meister, J. Pier, & W. Schmid (Eds.), *Handbook of Narratology* (2nd ed.) (pp. 384-405). Retrieved from <https://www.lhn.uni-hamburg.de/node/64.html>.
- McEnery, T. (2006). *Swearing in English: Bad language, purity power from 1586 to the present*. London-New York: Routledge.
- Partridge, E. (2007). *Slang to-day and yesterday*. London: Read Books.
- Pérez-González, L. (2014). *Audiovisual translation: Theories, methods and issues*. London: Routledge.
- Zanotti, S., & Ranzato, I. (2019). Intersections: Audiovisual translation at the crossroads of disciplines. *Perspectives*, 27(2), 173-181.

REFERENCES

- Bondarenko, K. L. (2007). *Linhvokul'turni osoblyvosti ukrains'koho ta anhlijs'koho slenhu* (Kandydats'ka dysertatsiia). Donetsk'kyj natsional'nyj universytet, Donetsk, Ukraina.
- Danylenko, A. M. (2013). Pereklad nenormatyvnoi leksyky v literaturi (na materialy romanu Stivena Kinha "Istoriia Lizi"). V A. H. Hudmanian, S. I. Sydorenko (Red.), *Fakhovyy ta khudozhnij pereklad: Teoriia, metodolohiia, praktyka*. Materialy dopovidej VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 5-6 kvitnia 2013 r. (ss. 140-145). Kyiv: Ahrar Media hrup.
- Demets'ka, V. (2010). Do problemy perekladu kino tekstiv. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Serii "Linhvistyka", IV*, 239-243.

- Zareckaja, A. N. (2010). *Osobennosti realizacii podteksta v kinodiskurse* (Kandidatskaja dissertacija). Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet, Cheljabinsk, Rossijskaja Federacija.
- Isaienko, O. V. (2014). Ukrains'kyj kinodyskurs u vymiri profesijnoi komunikatsii. *Linhvistychni doslidzhennia*, 38, 98-102.
- Kleputs, L. (2009). Stratehii klasyfikatsii nenormatyvnoi leksyky. V *Humanitarni ta sotsial'ni nauky. Materialy I Mizhnarodnoi konferentsii molodykh vchenykh*, 14-16 travnia 2009 r. (ss. 84-87). L'viv: Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika"
- Konkul'ovs'kyj, V. (2012). Do vyznachennia odyntysi perekladu kinokomedij. *Naukovi zapysky [Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka]. Serii: Filolohichni nauky (Movoznavstvo)*, 104(1), 263-266.
- Mas'ko, D. (2003). Ukrains'kyj slenkh ta mizhmovna interferentsiia. *Kul'tura slova*, 62, 34-39.
- Matasov, R. A. (2009). *Perevod kino/video materialov: Lingvokul'turologicheskie i didakticheskie aspekty* (Kandidatskaja dissertacija). Moskovskij gosudarstvennyj universitet im. M. V. Lomonosova, Moskva, Rossijskaja Federacija.
- Yakymchuk, A. P. (2007). Linhvokul'turna komunikatsiia iak vyprovuvannia dlia perekladacha. *Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*, 34, 217-221.
- Adrian, R. (2014). *Through dialogue to documentary. An exploration of film dialogue analysis methodology in the classification of genre in creature comforts* (Master thesis). Utrecht University, Utrecht, the Netherlands.
- Alvarez-Pereyre, M. (2011). Using film as linguistic specimen: Theoretical and practical issues. In R. Piazza, M. Bednarek, F. Rossi (Eds.), *Telecinematic discourse: Approaches to the language of films and television series* (pp. 47-68). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Androustopoulos, J. (2012). Introduction: Language and society in cinematic discourse. *Multilingua*, 31, 139-154.
- Cintas, J. D., & Anderman, G. (Eds.). (2009). *Audiovisual translation: Language transfer on screen*. London: Palgrave Macmillan.
- Cordingley, A., & Frigau Manning, C. (Eds.). (2016). *Collaborative translation: From the Renaissance to the digital age*. London: Bloomsbury.
- Cornu, J.-F., & O'Sullivan, C. (2016). The translation of films: History, preservation, research, and exhibition. *Journal of film preservation*, 94, 25-31.
- Danesi, M. (2015). *Language, society, and new media. Sociolinguistics today*. New York-London: Routledge.
- de Higes-Andino, I. (2014). The translation of multilingual films: Modes, strategies, constraints and manipulation in the Spanish translations of *It's a free world ...* *Linguistica Antverpiensia*, 13(1), 211-231.
- Gambier, Y., & Gottlieb, H. (Eds.). (2001). *(Multi) Media translation: Concepts, practices, and research*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Jaeckle, J. (2013). *Film dialogue*. London-New York: Wallflower Press.
- Kozloff, S. (2000). *Overhearing film dialogue*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press.
- Kuhn, M. & Schmidt, N. J. (2014). Narration in film. In P. Hühn, J. C. Meister, J. Pier, & W. Schmid (Eds.), *Handbook of Narratology* (2nd ed.) (pp. 384-405). Retrieved from <https://www.lhn.uni-hamburg.de/node/64.html>.
- McEnery, T. (2006). *Swearing in English: Bad language, purity power from 1586 to the present*. London – New York: Routledge.
- Partridge, E. (2007). *Slang to-day and yesterday*. London: Read Books.
- Pérez-González, L. (2014). *Audiovisual translation: Theories, methods and issues*. London: Routledge.
- Zanotti, S., & Ranzato, I. (2019). Intersections: Audiovisual translation at the crossroads of disciplines. *Perspectives*, 27(2), 173-181.

List of abbreviations, illustration and lexicographic sources

- (BB) – Breaking Bad. Retrieved from <http://breaking-bad-online.ru/season-1/>
- (BBT) – The Big Bang Theory. Retrieved from http://bigbangtv.space/season_1.php
- (CALDT) – Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/colloquialism>
- (DA) – The Day After Tomorrow. Retrieved from <http://new-kino.net/boeviki/2105-poslezavtra-the-day-after-tomorrow-2004.html>
- (DP) – Deadpool. Retrieved from <https://english-films.com/action/614-deadpool-2016-hd-720-ru-eng.html>
- (FB) – Franklin & Bash. Retrieved from <http://seria-z.net/serial/Franklin-i-Bash-1-season.html>
- (FG) – Forest Gump. Retrieved from <http://baskino.co/films/dramy/515-forrest-gamp.html>
- (GA) – Grey's Anatomy. Retrieved from <http://anatomia-strasti.com>
- (LSB) – Lock, Stock and Two Smoking Barrels. Retrieved from <https://english-films.com/british-films/43-karty-dengi-i-dva-stvola-lock-stock-and-two-smoking-barrels-1998-hd-720.html>
- (MDG) – Madagascar. Retrieved from <http://www.imdb.com/title/tt0351283/>
- (S) – Snatch. Retrieved from <http://www.kinostub-online.ru/bolshoj-kush/>
- (SP) – Spy. Retrieved from <http://kinogo.cc/5648-shpion-2015.html>
- (WC) – Wild Child. Retrieved from <https://show-english.com/movie/wild-child>

Дата надходження до редакції 03.12.2020

Ухвалено до друку 10.12.2020

УДК 811.11= 112.2:159.95 (043.2)

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223257>

I. I. Орел

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: Orel_i72@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7258-1444>

СПОСОБИ ТРАНСЛЯЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СЕМАНТИЦІ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ “PFENNIG” НА ПОЗНАЧЕННЯ АВТОСТЕРЕОТИПІВ

Abstract

Given the current tendencies in linguistics in the study of linguistic phenomena in the anthropocentric stream and the study of semantics taking into account the national-specific worldview, national culture, mentality, the proposed article aims at identifying ways to translate national-cultural information in the meaning of German phraseology with the component “Pfeinng”, which denote autostereotypes. We consider a stereotype as an established linguistic expression in the form of a phrase (phraseological unit) or a sentence (paremia), which simply reflects the features of the image of traits, properties, and characteristics of a representative of one's own or another ethnic group; or an entire ethno group that has an emotional component and provides pragmatic orienteering in the world.

The image arises in the course of mental objectification in the process of cognition of the object of the real world. One of the relevant features of the conceptualized image for ethnic consciousness is fixed in the internal form of PU. The selected features of the image guide the process of nomination in the linguistic-cognitive field. A language form is chosen that reflects the conceptualized feature of the image. By using a linguistic sign, thus activating a separate feature of the object, the speaker seems to refer the recipient to the idea of the object of extra verbal reality. The process of language stereotyping is to verbalize the stereotypical features of an object.

The investigation revealed that the process of language stereotyping is to verbalize the stereotypical features of the object. Explicit, implicit, explicit-implicit methods are implemented on the material of our research. Explicit verbalization of signs of stereotypes occurs by actualization of reference features of the denotation. Implicit expression of signs of stereotypes is realized through emotional and evaluative rethinking of cognitive signs, or one of the signs of categorized characteristics of a stereotyped object; through a national-specific image that emerged based on mythological thinking. Simultaneous actualization of reference and cognitive features of the image provides an implicit embodiment of national and cultural information (NCI) in the semantics of the phraseological unit in an explicit-implicit way.

As a result of the analysis, four thematic groups with subgroups of German autostereotypes verbalized by PU with the “Pfeinng” component were identified.

Keywords: stereotype, national and cultural information, phraseological unit, phraseological meaning, reference features, cognitive features, categorization.

Анотація

З огляду на сучасні тенденції в лінгвістиці щодо вивчення мовних явищ в антропоцентричному річищі та вивченню семантики з урахуванням національно-специфічного світобачення, національної культури, менталітету, пропонується стаття присвячена проблемі виявлення способів перекладу національно-культурної інформації в значенні німецьких фразеологізмів із компонентом “Pfeinng”, які позначають автостереотипи. Стереотип розглядаємо як усталене мовне вираження у формі словосполучення (ФО) чи речення (паремія), що спрощено відображає ознаки образу або уявлення про риси, властивості чи характеристики представника свого або чужого етносу чи цілої етної групи. Він містить емоційно-оцінний компонент і забезпечує прагматичне орієнтування у світі.

Образ виникає в ході розумової суб'єктивізації в процесі пізнання об'єкта реального світу. Одна з актуальних для етносвідомості ознак концептуалізованого образу фіксується у внутрішній формі ФО. Виокремлені ознаки образу спрямовують процес номінації в лінгвокогнітивному річищі. Вибирається

відповідна мовна форма, яка відображає концептуалізовану ознаку образу. Використовуючи мовний знак, активуючи в такий спосіб виокремлену ознаку об'єкта, мовець ніби відсилає реципієнта до уявлення про предмет позамовної дійсності. Процес мовної стереотипізації полягає у вербалізації стереотипних ознак об'єкта.

У ході розвідки встановлено, що процес мовної стереотипізації полягає у вербалізації стереотипних ознак об'єкта. На матеріалі нашого дослідження реалізовано експліцитний, імпліцитний, експліцитно-імпліцитний способи. Експліцитна вербалізація ознак стереотипів відбувається шляхом актуалізації референтних ознак денотата. Імпліцитне вираження ознак стереотипів реалізується через: емотивно-оцінне переосмислення когнітивних ознак або однієї з ознак категоризованих характеристик стереотипізованого об'єкта; через національно-специфічний образ, який виник на основі вірувань і забобонів. Одночасна актуалізація референтних і когнітивних ознак образу забезпечує імпліцитне втілення національно-культурної інформації (НКІ) у семантиці ФО експліцитно-імпліцитним способом.

У результаті проведеного аналізу виявлено чотири тематичні групи з підгрупами німецьких автостереотипів, вербалізованих ФО з компонентом "Pfennig".

Ключові слова: стереотип, національно-культурна інформація, фразеологічна одиниця, фразеологічне значення, референтні ознаки, когнітивні ознаки, категоризація.

1. Вступ

На сучасному етапі лінгвістичних студій чітко простежується розгляд мовних явищ в антропоцентричному та антропоморфному річищі, що сприяє вивченню семантики одиниць мови з огляду на національний менталітет, культуру, мислення мовців. У межах сучасної культурологічної парадигми особливий інтерес представляє семантика ФО.

Нашу увагу привернули ФО з компонентом "Pfennig" на позначення автостереотипів у німецькій мові. Поняття стереотипу розглядається представниками різних наук із позиції їхніх наукових інтересів. Актуальність вивчення способів створення, процесів вербалізації, зокрема, фразеологізації, функціонування, зміни чи зникнення стереотипів пояснюється зростанням міжнародної комунікації в різних галузях життя. Розуміння національно-культурної специфіки семантики стереотипів має лише практичне значення і забезпечує адекватну комунікацію між представниками різних етногруп.

Попри значну кількість досліджень взаємозв'язку і взаємовпливів мовного і позамовного в семантиці ФО низка проблем щодо трансляції НКІ лишається не вирішеною. Актуальність нашого дослідження зумовлена недостатнім вивченням способів та шляхів передачі НКІ засобами ФО, зокрема ФО на позначення стереотипів.

ФО з компонентом "грошова одиниця" привертають увагу фразеологів різних національних мов, оскільки семантика таких ускладнених знаків володіє етнокультурною своєрідністю, транслює національно-специфічне світобачення, оцінку об'єктивної реальності, передає національний менталітет.

Аналіз новітніх досліджень ФО з компонентом "грошова одиниця" виявив спроби розглянути та описати особливості лексичного наповнення українських ФО з компонентом "грошова одиниця" на позначення заможності / бідності та з'ясувати роль НКІ у формуванні внутрішньої форми досліджуваних ФО (Т. М. Князь); проведено дослідження щодо тематичної та структурної класифікації англійських ФО з компонентом "грошова одиниця" (Р. О. Ніколайчук); вивчено способи відображення національних рис характеру в німецьких ФО з компонентом "грошова одиниця" (Л. Кіт); здійснено аналіз фразеологічних номінацій концепту "гроші" на матеріалі української, російської, англійської мов (М. Г. Зеленцова); виявлені та описані польські ФО з компонентом "Pieniandze" на позначення рис характеру людини; проведено їх аналіз із функціонально-семантичного погляду; виявлено особливості формування фразеологічного значення; з'ясовано, якою мірою грошовий компонент зберігає своє словесне значення (Г. Крайчинська). Стереотип і автостереотип досліджувався в контексті соціологічних та етнологічних студій, описувалися різновиди та структура стереотипу, встановлено історичні

причини функціонування негативного автостереотипу німецького етносу, описано стереотипні уявлення про швабську етнічну групу (Ж. Дягілєва); вивчалось функціонування німецького стереотипу в контексті його національно-культурної специфіки (О. Н. Фролова); із позиції компонентного аналізу проведено розгляд ФО на позначення німецького автостереотипу “пунктуальність” (Н. Я. Бияк, І. Томчук). Нами здійснювалися розвідки в ономасіологічному розрізі, розглядалися типи раціональної мотивації семантики ФО, зумовленої національно-культурними особливостями світосприйняття (Орел, 2012); аналізувався вплив національно-культурного компонента на процес фразеологічного семіозису (Орел, 2013).

У західному мовознавстві сучасні дослідження в царині фразеології теж присвячені вивченню ФО з компонентом “грошова одиниця”. Розглядаються проблеми семантики німецьких ФО з компонентом “гроші” в розрізі контрастивної лінгвістики з позиції адекватного перекладу на чеську мову, описуються способи перекладу таких ФО (Olga Vomáčková); студіюються мовні універсалиї (на матеріалі ФО та паремій із компонентом “Geld”) у німецькій та польській мовах (Mariusz Frackowiak).

Проте дискусійним залишається низка питань: 1) як ознаки образу, покладеного в основу внутрішньої форми ФО, фіксуються в семантичній структурі ускладнених мовних знаків; 2) який компонент фразеологічного значення більш виразно корелює з НКІ; 3) у який спосіб ознаки образу внутрішньої форми представляють НКІ в цілісному фразеологічному значенні; 4) які саме ознаки багатопланового образу виокремлюються тощо. Варто зауважити, що проблема відображення німецьких автостереотипів засобами ФО з компонентом “Pfennig” раніше не порушувалася.

Метою пропонованої розвідки визначено виявлення способів передачі НКІ в семантичній структурі німецьких ФО з компонентом “Pfennig” на позначення автостереотипів. Задля досягнення поставленої мети необхідно виконати низку **завдань**, а саме: уточнити поняття стереотипу; розглянути основні етапи процесу стереотипізації; виявити способи трансляції НКІ в семантиці ФО на позначення автостереотипів; з’ясувати, чи один із компонентів фразеологічного значення актуалізує НКІ, чи це відбувається в результаті комплексної активації структурних складників значення; здійснити тематичну класифікацію ФО з компонентом “Pfennig” на позначення автостереотипів.

Для аналізу досліджуваних одиниць із метою виконати окреслені завдання було використано **низку методів і прийомів**, які ґрунтуються на засадах лінгвокультурологічного підходу до розгляду мовного втілення стереотипу. Застосовано методи психології, культурології, лінгвістики: *метод аналізу і синтезу* – для уточнення визначення поняття стереотипу; *вибірковий метод* залучено за принципом наявності смислоутворювальної лексики “Pfennig” у структурі ФО – для інвентаризації матеріалу дослідження; *описовий метод* використано для встановлення рис ономасіологічного портрету ФО та інтерпретації впливу позамовного на формування національно-культурних значень; проведення тематичної класифікації; *семно-компонентний аналіз* – для виявлення семантичного обсягу значення ФО; *когнітивно-ономасіологічний аналіз* – для встановлення мотивації номінації; *кількісний та якісний методи* використано для опрацювання результатів дослідження.

2. Поняття стереотипу привертає увагу представників багатьох наук психологічного, соціологічного, лінгвістичного та інших напрямів. У психології, етнопсихології стереотип розглядається як часто хибне схематичне і спрощене уявлення мовців про певну групу людей (етнічну, соціальну, вікову, професійну тощо) (Кордуэлл, 2000, с. 316); як психологічний феномен, що характеризує практичну спрямованість свідомості і забезпечує прагматичну орієнтацію людини у світі (Боровська, 2013, с. 93); як усталений і повторюваний шаблон поведінки / дії, який застосовується без рефлексій, несвідомо. Характерною рисою стереотипу вважають його високу усталеність / стабільність (Липпман У., Квастгоф У., Кон І., Кордуэлл М.,

Сорокина Н. В.). Останнє твердження щодо стереотипу вважаємо спірним, оскільки низка висновків, отриманих у результаті емпіричних досліджень, виявляє модифікації або навіть зникнення стереотипів. Це відбувається в результаті зміни суспільних, соціальних, економічних, політичних, ідеологічних чинників, які сприяють формуванню стереотипу та потребують його функціонування.

Здатність до розвитку і видозмінювання ознак / властивостей / характеристик образів стереотипів забезпечують найбільшу стабільність останніх (Боровська, 2013, с. 96). Завдяки переміні певних елементів змісту стереотипу він може продовжувати виконувати свою функцію спрощеного і швидкого сприйняття великого обсягу інформації про об'єкти навколишнього світу і забезпечувати адекватну реакцію мовців на зовнішні зміни. Можливість модифікації образу стереотипу забезпечує його гнучкість і здатність пристосуватися до потреб мовців в умовах постійно змінюваної реальності.

Щодо хибності стереотипів сумніви висловив В. Ліппман, розподіливши їх на об'єктивні, частково об'єктивні та хибні (Ліппман, 2004, с. 114). Ступінь об'єктивності чи помилковості стереотипу залежить від того, наскільки тісними є контакти між суб'єктом і об'єктом стереотипізації, наскільки точним і добре пізнаним є прототип, який слугує основою категоризації, у результаті якої формується стереотипне уявлення про об'єкт.

У соціології стереотип досліджується як необ'єктивна, перебільшена і упереджена оцінка групи людей (своїї або чужої), племені, класу. Автори теорії соціальної ідентичності (Г. Теджфел та Дж. Тернер) висловлюють думку про те, що людина зорієнтована переважно на схвальну самооцінку (яка передається авгостереотипами) з метою збереження високої соціальної оцінки. Об'єктивність такої оцінки часто хибна, тому що не залежить від ступеня поінформованості щодо характеристик власної чи інших груп. Ученими було з'ясовано, що представники однієї групи підтримують такий розподіл ознак / властивостей, який забезпечує позитивні характеристики власної групи, на відміну від чужої (Turner, 1985).

2.1. Поняття стереотипу в лінгвістиці. У лінгвістиці стереотип розглядають як образ або уявлення, як думку або судження, як знання (Вилинбахова, 2011), як настанову (Кон, 1999). Ми поділяємо думку дослідників, які, зважаючи на образну природу людського мислення, дотримуються концепції стереотипу через образ / уявлення (Крысько В. Г., Солдатова Г. У., Сорокина Н. В., Стефаненко Т. Г. та ін.) і тлумачать стереотип як спрощений схематизований усталений у межах групи людей образ, який має емоційне й оцінне забарвлення.

Погляди на мовне вираження стереотипів розділилися. Існує думка про те, що стереотипи мають мовне вираження у формі одного або декількох суджень, ФО чи паремії (Алефиренко, 2010, с. 407); речення (Quasthoff, 1978, р. 28); усталеного словосполучення, яке формується на перетині узусу і мови (Coulmas, 1981). Мовний стереотип – це судження / суб'єктивно детерміноване уявлення про об'єкт позамовної дійсності, що містить як описові, так і оцінні риси, які з'явилися в результаті пізнання предмета крізь національно-культурну призму світобачення (Алефиренко, 2010, с. 407; Сорокина, 2013).

Ми розуміємо стереотип як усталене мовне вираження у формі словосполучення (ФО) чи речення (паремія), яке спрощено відображає ознаки часто неповного образу (або уявлення про риси / властивості / характеристики) представника певного етносу (свого або чужого) чи цілої етногрупи, який володіє емоційно-оцінним компонентом і забезпечує прагматичне орієнтування у світі (передбачає і визначає певні сценарії поведінки).

2.2. Процес стереотипізації. Передумовами виникнення стереотипів є прагнення людини до сприйняття складних об'ємних понять, явищ шляхом їх схематизації задля спрощення перцепції. Процес спрощення відбувається в результаті виокремлення ознак / характеристик / властивостей об'єкта пізнання, які вважаються найсуттєвішими з погляду мовця. Саме тому стереотип виступає примітивним і часто помилковим судженням, яке не відображає суттєвих

характеристик образу. Оцінка ознак образу проходить крізь національно-культурну призму, що й забезпечує присутність НКІ в семантиці мовних знаків, які вербалізують стереотипи. Цим пояснюється виокремлення різних ознак того самого образу представниками різних етноспільнот. Наприклад, образ свині в німецькій культурі має як позитивну (*große / dicke Schweine haben* – мати велику удачу / везіння), так і негативну (*Es ist Schweinekalt.* – дуже холодно, (досл.) свинячий холод) оцінку, тоді як в українській мові – лише негативне значення (*поводитися як свиня; підкласти комусь свиню* тощо).

Механізми стереотипізації задіюються в ході акумуляції, збереженні та передачі інформації соціокультурного характеру при виявленні найбільш важливих фрагментів постійно змінюваної картини світу (Байбурін, 1985, с. 9-10). Оскільки хід стереотипізації розглядають як один із способів пізнання світу, то основними передумовами виникнення стереотипів вважаємо будь-які (політичні, економічні, соціальні, культурні, наукові тощо) контакти між представниками одного або різних етносів. У результаті взаємодії виокремлюються і категоризуються найбільш виразні для мовців ознаки об'єктів / ситуацій, які виникають у ході взаємодії. Для повнішого розуміння національної специфіки образу стереотипу варто звернути увагу на те, що категоризуються не лише референтні ознаки, але й концептуальні ознаки. Ідеться про ознаки виокремлених ознак – поняття про вже категоризовані ознаки, що забезпечує об'ємну структуру стереотипізованого образу. Такий підхід до пояснення процесу стереотипізації дасть логічне розуміння вибору мовних форм для вербалізації категоризованих ознак.

Категоризовані ознаки зазнають генералізації (згодом стандартизації) і утримуються у свідомості мовців в усталеній формі тривалий час. Це забезпечується образним мисленням. Свідомість людини завжди фіксує зовнішні подразники. У процесі їх аналізу, синтезу та узагальнення формується стереотипна реакція на впливи, що повторюються. Когнітивна інформація (у вигляді понять / уявлень, які теж мають систему категоризованих ознак), отримана в ході таких реакцій, фіксується та зберігається у вигляді спрощених схематизованих образів (стереотипів). Образна основа стереотипу містить яскраві незвичні ознаки, завдяки чому він легко запам'ятовується.

2.3. НКІ в семантиці ФО на позначення автостереотипів. Слово “Pfennig” зафіксоване в письмових пам'ятках IX – X ст. Відомо, що слово “Pfennig” позначало грошову одиницю з часів Карла Великого (VIII ст.) до введення в обіг євро (2002 р.). До XIII ст. ця монета була єдиною в обігу. З появою нових грошових одиниць пфеніг поступово втрачав свою цінність і в XV ст. перетворився в найдрібнішу розмінну монету. Семантичний аналіз іменника “Pfennig” (DDUW, S. 1142) виявив такі семи: грошова одиниця, грошова одиниця високої вартості (до XIII ст.), монета найменшої вартості (до 2001 р.). Указані семи мали або мають референтні зв'язки з денотатом.

Національно-культурна призма, крізь яку відбувається осмислення об'єктивної реальності, накладає свій відбиток на результат пізнання. Із цієї причини мовні знаки фіксують у семантиці національно-культурну своєрідність сприймання об'єктів номінації, національно-культурні штрихи бачення їх ознак / властивостей / характеристик. Наприклад: *Der Pfennig sagte, wo ich nicht bin, da ist alle Freundschaft hin* (DSL). – (присл.) де зникають гроші, там зникає й дружба (досл.: пфеніг сказав, що де його немає, там зникають всі друзі – актуалізація семи “грошова одиниця”); *nur rein paar Pfennige kosten* (DWB) – дешево коштувати (досл.: коштувати лише декілька пфенігів (актуалізація семи – монета найменшої вартості)); *keinen Pfennig Geld haben* (DWB) – не мати ані копійки; *aber Pfennige haben* (DWB) – мати багато грошей (досл.: але ж і мати грошей (актуалізується втрачена сема – грошова одиниця високої вартості)).

НКІ накопичується в семантиці ФО завдяки кумулятивній функції ускладнених мовних знаків, яка фіксує і нагромаджує в структурі значення ФО суспільно важливу інформацію (Верещагин & Костомаров, 1982, с. 92). Ми поділяємо думку І. О. Голубовської про те,

що в мовній субстанції втілюється етнічний менталітет, спосіб народного сприйняття, відчуття, переживання, осмислення, уявлення і оцінки об'єктивної реальності (Голубовська, 2004, с. 3). Перекодування когнітивних структур (сформованих у ході пізнання) у вербальні структури певної національної мови ніби "переплавляє" логіко-поняттєву базу мовців, відливаючи її в етнічно зумовлені семантичні матриці змістової структури мови (там само). У такий спосіб національно-специфічні риси пізнання і оцінки об'єктивної реальності фіксуються в семантичній структурі мовних знаків, транслюючи НКІ.

2.4. Способи передачі НКІ засобами компонентів фразеологічного значення. Образ виникає в ході розумової суб'єктивації в процесі пізнання об'єкта реального світу. Одна з актуальних для етносвідомості ознак концептуалізованого образу фіксується у внутрішній формі ФО. Внутрішня форма є ніби ядром образу предмета. Виокремлені ознаки образу спрямовують процес номінації в лінгвокогнітивному річищі. Вибирається відповідна мовна форма, яка відображає концептуалізовану ознаку образу. Мовний знак (ФО) виступає посередником між уявленням про об'єкт стереотипізації та його мовним вираженням. Використовуючи мовний знак, активуючи в такий спосіб виокремлену ознаку об'єкта, мовець ніби відсилає реципієнта до уявлення про предмет позамовної дійсності.

Процес мовної стереотипізації полягає у вербалізації стереотипних ознак об'єкта. Вербалізація ознак стереотипів може бути експліцитна чи імпліцитна, проте, за твердженнями дослідників, імпліцитний спосіб переважає (Вилинбахова, 2011).

Референтні ознаки пов'язані з об'єктами реального світу. Осмислені референтні ознаки перетворюються в концептуальні (концепт – поняття, уявлення), які можуть бути вербалізованими. Мовний знак семантично втілює референт, який активує поняття / уявлення (концептуальні ознаки) і вказує на денотат.

Як показав наш аналіз матеріалу дослідження, експліцитна вербалізація стереотипів відбувається на основі актуалізації референтних ознак денотата. Мотивація значення таких ФО на позначення автостереотипів здебільшого прозора. Наприклад: автостереотип "скупість" – *den Pfennig ansehen* (DWB) – (досл.: дивитися за пфенігом) бути дуже економним, скупим, не витратити зайвої копійки; "заощадливість" – *Wer den Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert* (DSL) – (присл.) хто не береже копійки, той не вартий карбованця, (досл.) хто не поважає пфеніга, той не вартий талера; "підприємливість" – *Der Pfennig ist gut angelegt, der einen Thaler trägt* (DSL) – Правильно вкладений пфеніг завжди принесе талер. Стереотипне уявлення про хвалькуватість представлено у ФО *Der Pfennig möchte gern für einen Groschen gelten* (DSL) – (приказка) Хотіти здаватися кращим ніж є насправді. У наведених прикладах актуалізується референтна ознака денотата – монета найменшої вартості, що уможлиблює трансляцію НКІ.

Імпліцитна вербалізація стереотипів актуалізує когнітивні ознаки (уявлення, поняття), які вербалізуються через емотивно-оцінний компонент конотата ФО. Когнітивні ознаки ми пов'язуємо з внутрішнім образом. Тому семантика таких ФО на позначення автостереотипів часто не прозора. Наприклад: автостереотип "багатство": *aber Pfennige haben* (DSL) – мати багато грошей (актуалізовано втрачену сему – "мати високу вартість"). Дослівне значення ФО – "мати дрібні гроші". НКІ наявна в імпліцитній позитивній оцінці конотата завдяки метафоричному переосмисленню ознаки внутрішньої форми (багатство – це гроші).

Гроші завжди відігравали і відіграють важливу роль у суспільних відносинах. Наприклад: *Der pfennig scheint in hohem grad, ohn' pfennig niemand ehre hat* (DSL) – (досл.: Здається, що пфеніг має високий статус, без пфеніга ніхто не має честі); Без грошей ніхто не має поваги / Якщо не маєш грошей, то немає й поваги. *Der Pfennig macht die Thoren weiss.* (DSL) – (досл.) пфеніг робить дурня мудрим); гроші й дурня роблять мудрим. Актуалізуються інші ознаки образу "Pfennig" – влада, соціальний статус. Реалізація емотивно-оцінного компонента

конотативного значення ФО на основі стереотипного образу “гроші”, який передає в семантиці ФО НКІ. Переосмислення когнітивних ознак сприяє розгортанню національно-специфічного образу і забезпечує трансляцію НКІ через конотат.

Автостереотип “нечесність” знаходить мовне вираження засобами ФО з компонентом “Pfennig”: *Das ist ein schlimmer Pfennig, der einen Gulden schlecht macht* (DSL) – поганий пфеніг псує талер. Ідеться про нечесно зароблені або вкрадені гроші. *Der ungerechte Pfennig verzehrt den gerechten (Kreuzer, Thaler)* (DSL) – нечесний пфеніг кривдить чесний крейцер / талер. Порядність у фінансових питаннях є стереотипною чеснотою в німецькомовному середовищі. Через імпліцитну негативну оцінку ситуації вербалізується національно-культурний оцінний компонент стереотипного уявлення про чесність. Лексичні компоненти ФО “schlimm”/ “schlecht” та “ungerecht”/ “gerecht” виступають атрибутами до національно-маркованих компонентів “Pfennig” та “Gulden”/ “Kreuzer”/ “Thaler”, оцінюючи переосмислене уявлення про ситуацію, використану як образ порядності / чесності, покладений в основу внутрішньої форми ФО. Одночасна актуалізація референтних і когнітивних ознак образу забезпечує імпліцитне втілення НКІ в семантиці ФО експліцитно-імпліцитним способом.

Особливий інтерес викликають ФО з компонентом “Pfennig”, які передають народні вірування, забобони, транслуючи фрагменти давньої НКІ, пов’язаної з міфологічним мисленням. Внутрішня форма таких ФО відбиває гносеологічно значущі ознаки об’єктів стереотипізації. Пфеніг сприймався не лише як грошова одиниця, але і як оберіг від злих сил. Уважалося великою удачею знайти монету на дорозі, яку необхідно було, загадавши бажання, носити при собі. Це гарантувало здійснення задуманого і захист від чаклунів. Сучасні соціологічні польові дослідження підтверджують наявність указанного стереотипу у свідомості мовців. Німці вірять, що знайдена монета може посприяти підвищенню зарплати або допоможе зайняти вільне паркомісце близько біля дому / офісу. Бізнесмени різного рангу використовують девіз: *Ein Pfennig in der Börse lockt irgendwann viele “Artgenossen” an*. ФО “*Der Pfennig soll wuchern, darum ist er geschlagen.*” (копійку б’ють, щоб росла) транслює стародавнє уявлення про необхідність вдаряти дрібними монетами об прилавок під час розрахунку / оплати товару, щоб дрібні гроші зростали у вартості (ритуал на збільшення грошей). Селяни вірили, що пфеніг, який прокручує в пальцях господар, принесе гарний урожай: *Der Pfennig, umgedreht, wird zur Semmel* (Recktenwald, 2008).

Вище було зазначено, що автостереотипи транслують переважно позитивну оцінку задля забезпечення позитивних характеристик власної групи. Проте в ході нашої розвідки встановлено, що приблизно 60 % передають позитивну оцінку, а майже 39 % – негативну, амбівалентна оцінка представлена лише в близько 1 % досліджуваних ФО.

У результаті аналізу з’ясовано, що передачу НКІ в семантиці ФО з компонентом “Pfennig” забезпечує не цілісний образ, покладений в основу внутрішньої форми ФО, а переосмислення окремих його ознак, які відображають категоризовані фрагменти інформаційного континуума об’єкта стереотипізації.

2.5. Тематична класифікація ФО з компонентом “Pfennig” на позначення автостереотипів. У ході розгляду мовного матеріалу розвідки нами виявлено німецькі автостереотипи, вербалізовані фразеологізмами з компонентом “Pfennig”. Пропонуємо їхню тематичну класифікацію. Найбільшою кількістю досліджуваних ФО відображено групу автостереотипів “Поводження з грошми” (майже 39 %), яку ми поділяємо на підгрупи: а) економність / бережливе ставлення до грошей (*jeden Pfennig/ Groschen / Cent / Euro / jede Mark zweimal / dreimal umdrehen (müssen) (zweimal / dreimal) umdrehen* (DWB)); б) уміння заробляти гроші (*Aus Kleinem wird Großes, und im Verkehr macht man aus Pfennigen Groschen und Thaler* (DSL)); в) марнотратство (*Pfennige/ Geld verjucken* (DSL)); г) скупість (*Pfennigfuchser sein* (DWB)). Автостереотипне уявлення про матеріальний стан передають ФО (близько 36 %),

які позначають: а) багатства (*Dem Pfennig beut man die grösstest ehr* (DSL); б) бідність (*Der Pfennig stiftet grosse Schand* (DSL); в) влада грошей (*Der Pfennig will immer obenan sein* (DSL); г) бути дешевим (*Das kostet nur rein paar Pfennige* (DWB); ґ) бути дорогим (*nicht für fünf Pfennig* (DSL)). Стереотипні характеристики людини зафіксовано в семантиці ФО з компонентом "Pfennig" (приблизно 19 %): а) не бути нічого не вартим (*für jemanden keinen Pfennig geben* (DSL); б) точність / педантизм (*etwas auf Heller und Pfennig zurückzahlen* (DSL); в) соціальне становище (*Der Pfennig gehet zu Rath, wenn der Heller hinter der Thür steht* (DSL); г) нечесність (*Der Pfennig ist ein Schalk* (DSL); ґ) інтелектуальні характеристики (*bei jdm. fällt der Groschen pfennigweise / langsam* (DWB)). ФО з компонентом "Pfennig" (майже 8 %), які виникли на основі вірувань і забобонів, передають прадавнє стереотипне світобачення (*Du heiliger St. Martin! Sie opfern dir einen Pfennig und stehlen dir ein Pferd!* (DWB)).

3. Висновки. Отже, ми розуміємо стереотип як усталене мовне вираження у формі словосполучення чи речення, яке спрощено та схематично відображає ознаки образу (або уявлення про риси / властивості / характеристики) представника певного етносу (свого або чужого) чи цілої етноп групи, який володіє емоційно-оцінним компонентом і забезпечує прагматичне орієнтування у світі, що передбачає і визначає певні сценарії поведінки.

Передумовами виникнення стереотипів є спрощення перцепції реального світу. Стереотипізація відбувається в ході мисленневих операцій, які акумулюють, зберігають і передають соціокультурну інформацію про об'єкти позамовної дійсності. Людська пам'ять не здатна зберігати великий обсяг інформації. Тому обробка отриманої інформації відбувається шляхом категоризації – спрощення і схематизації когнітивних структур. Процес спрощення відбувається в результаті найважливіших з погляду мовця ознак об'єкта, які проте не відображають суттєвих характеристик образу. Виокремлення ознак образу і їхня оцінка проходить крізь національно-культурну призму світобачення. Для об'ємного розуміння образу стереотипу звертаємо увагу на категоризацію не лише референтних ознак денотата, але й когнітивних ознак. Такий підхід до поняття процесу стереотипізації пояснює вибір мовних форм для вербалізації категоризованих ознак.

У ході розвідки встановлено, що процес мовної стереотипізації полягає у вербалізації стереотипних ознак об'єкта. На матеріалі нашого дослідження реалізовано експліцитний, імпліцитний, експліцитно-імпліцитний способи. Експліцитна вербалізація ознак стереотипів відбувається шляхом актуалізації референтних ознак денотата. Імпліцитне вираження ознак стереотипів реалізується через: емотивно-оцінне переосмислення когнітивних ознак або однієї з ознак категоризованих характеристик стереотипізованого об'єкта; через національно-специфічний образ, який виник на основі вірувань і забобонів. Одночасна актуалізація референтних і когнітивних ознак образу забезпечує імпліцитне втілення НКІ в семантиці ФО експліцитно-імпліцитним способом.

У результаті проведеного аналізу виявлено чотири тематичні групи з підгрупами німецьких авгостереотипів, вербалізованих ФО з компонентом "Pfennig": 1) поводження з грошми: а) економність / бережливе ставлення до грошей; б) вміння заробляти гроші; в) марнотратство; г) скупість; 2) матеріальний стан: а) багатство; б) бідність; в) влада грошей; г) бути дешевим; ґ) бути дорогим; 3) характеристики людини: а) не бути нічого не вартим; б) точність / педантизм; в) соціальне становище; г) нечесність; ґ) інтелектуальні характеристики; 4) вірування, забобони.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення причин зміни значення ФО на позначення німецьких авгостереотипів.

ЛІТЕРАТУРА

Алефиренко, Н. Ф. (2010). Языковые стереотипы русского этнокультурного пространства. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, 1, 405-424.

- Байбурин, А. К. (1985). Некоторые вопросы этнографического изучения поведения. В А. К. Байбурин (Ред.), *Этнические стереотипы поведения* (сс. 7-22). Ленинград: Наука.
- Боровська, Л. (2013). Евристичний потенціал стереотипу як феномену свідомості. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, 4, 92-100. Взято з <http://visnik.knute.edu.ua/files/2013/04/9.pdf>
- Верещагин, Е. М., & Костомаров, В. Г. (1982). Национальная культурная семантика русских фразеологизмов. В Е. М. Верещагин (Ред.), *Словари и лингвострановедение* (сс. 89-97). Москва: Русский язык.
- Вилинбахова, Е. Л. (2011). *Модели репрезентации стереотипов в русском языке* (Автореферат кандидатской диссертации). Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Российская Федерация.
- Голубовська, І. О. (2004). *Етноспецифічні константи мовної свідомості* (Автореферат докторської дисертації). Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Кон, И. С. (1999). *Социологическая психология*. Москва: Московский психолого-социальный институт.
- Кордуэлл, М. (2000). *Психология. А-Я: Словарь-справочник* (пер. с англ. К. С. Ткаченко) Москва: ФАИР-ПРЕСС.
- Липпман, У. (2004). *Общественное мнение* (пер. с англ. Т. В. Барчуновой). Москва: Институт Фонда “Общественное мнение”.
- Орел, І. І. (2012). Рациональна мотивація фразеологічних одиниць сучасної німецької мови (лінгвокогнітивний аспект). *Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Серія “Філологічна”, 24*, 226-229.
- Орел, І. І. (2013). Роль національно-культурного компонента в утворенні семантики фразеологізмів сучасної німецької мови. *Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Серія “Філологічна”, 34*, 180-182.
- Сорокина, Н. В. (2013). Современные концепции определения понятия “национальный стереотип” в гуманитарных науках: аналитический обзор. *Современные исследования социальных проблем*, 5. DOI: <http://dx.doi.org/10.12731/2218-7405-2013-5-41>
- Coulmas, F. (1981). *Routineim Gespräch. Zurpragmatischen Fundierung der Idiomatik*. Wiesbaden: Athenaion.
- Quasthoff, U. M. (1978). The Uses of Stereotype in Everyday Argument: Theoretical and Empirical Aspects. *Journal of Pragmatics*, 2(1), 1-48.
- Recktenwald, P. (2008). *Cent oder Pfennig? Der lange Weg zum Talisman*. Genommen von <https://www.ksta.de/cent-oder-pfennig--der-lange-weg-zum-talisman-13098118>
- Turner, J. (1985). Social categorization and the self-concept: a social cognitive theory of group behavior. In E. J. Lawler (Ed.), *Advances in Group Processes* (pp. 77-122). Greenwich, CT: JAI Press.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- DDUW: Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich: Dudenverlag.
- DSL: *Deutsches Sprichwörter-Lexicon von Karl Friedrich Wilhelm Wander*. Genommen von http://woerterbuchnetz.de/Wander/call_wbgui_py_from_form?sigle=Wander&lemid=WP00416&hitlist=&patternlist=&mode=Vernetzung
- DWB: Duden. *Wörterbuch*. Genommen von <https://www.duden.de/rechtschreibung/Pfennig>

REFERENCES

- Alefirenko, N. F. (2010). Jazykovye stereotipy russkogo jetnokul'turnogo prostranstva. *Przeglad Wschodnioeuropejski*, 1, 405-424.

- Bajburin, A. K. (1985). Nekotorye voprosy jetnograficheskogo izuchenija povedenija. V A. K. Bajburin (Red.), *Jetnicheskie stereotypy povedenija* (ss. 7-22). Leningrad: Nauka.
- Borovs'ka, L. (2013). Evrystychnyj potentsial stereotypu iak fenomenu svidomosti. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho univrsytetu*, 4, 92-100. Vziato z <http://visnik.knute.edu.ua/files/2013/04/9.pdf>
- Vereshhagin, E. M., & Kostomarov, V. G. (1982). Nacional'naja kul'turnaja semantika rus'kih frazeologizmov. V E. M. Vereshhagin (Red.), *Slovari i lingvostranovedenie* (ss. 89-97). Moskva: Russkij jazyk.
- Vilinbahova, E. L. (2011). *Modeli reprezentacii stereotipov v russkom jazyke* (Avtoreferat kandidatskoj dissertacii). Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet, Sankt-Peterburg, Rossijskaja Federacija.
- Holubovs'ka, I. O. (2004). *Etnospetsyficzni konstanty movnoi svidomosti* (Avtoreferat doktors'koi dysertatsii). Instytut filolohii Kyivs'koho natsional'noho univrsytetu imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, Ukraina.
- Kon, I. S. (1999). *Sociologicheskaja psihologija*. Moskva: Moskovskij psihologo-social'nyj institut.
- Kordujell, M. (2000). *Psihologija. A-Ja: Slovar'-spravochnik* (per. s angl. K. S. Tkachenko) Moskva: FAIR-PRESS.
- Lippman, U. (2004). *Obshhestvennoe mnenie* (per. s angl. T. V. Barchunovoj). Moskva: Institut Fonda "Obshhestvennoe mnenie".
- Orel, I. I. (2012). Ratsional'na motyvatsiia frazeolohichnykh odynyts' suchasnoi nimets'koi movy (linhvokohnityvnyj aspekt). *Naukovi zapysky [Natsional'noho univrsytetu "Ostroz'ka akademiia"]*. Seriya "Filolohichna", 24, 226-229.
- Orel, I. I. (2013). Rol' natsional'no-kul'turnoho komponenta v utvorenni semantyky frazeolohizmiv suchasnoi nimets'koi movy. *Naukovi zapysky [Natsional'noho univrsytetu "Ostroz'ka akademiia"]*. Seriya "Filolohichna", 34, 180-182.
- Sorokina, N. V. (2013). Sovremennye koncepcii opredelenija ponjatija "nacional'nyj stereotip" v gumanitarnyh naukah: analiticheskij obzor. *Sovremennye issledovanija social'nyh problem*, 5. DOI: <http://dx.doi.org/10.12731/2218-7405-2013-5-41>
- Coulmas, F. (1981). *Routineim Gespräch. Zurpragmatischen Fundierung der Idiomatik*. Wiesbaden: Athenaion.
- Quasthoff, U. M. (1978). The Uses of Stereotype in Everyday Argument: Theoretical and Empirical Aspects. *Journal of Pragmatics*, 2(1), 1-48.
- Recktenwald, P. (2008). *Cent oder Pfennig? Der lange Weg zum Talisman*. Genommen von <https://www.ksta.de/cent-oder-pfennig--der-lange-weg-zum-talisman-13098118>
- Turner, J. (1985). Social categorization and the self-concept: a social cognitive theory of group behavior. In E. J. Lawler (Ed.), *Advances in Group Processes* (pp. 77-122). Greenwich, CT: JAI Press.

LEKSYKOHRAFICHNI DZHERELA

- DDUW: Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim – Leipzig – Wien – Zurich: Dudenverlag.
- DSL: *Deutsches Sprichwörter-Lexicon von Karl Friedrich Wilhelm Wander*. Genommen von http://woerterbuchnetz.de/Wander/call_wbgui_py_from_form?sigle=Wander&lemid=WP00416&hitlist=&patternlist=&mode=Vernetzung
- DWB: Duden. *Wörterbuch*. Genommen von <https://www.duden.de/rechtschreibung/Pfennig>

Дата надходження до редакції 30.11.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

UDC 811.111'06'42:343.102

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223258>

L. V. Pavlichenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

e-mail: la.pavlichenko@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-3801-2587>

Ye. Yu. Nikiforova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

e-mail: nicolle@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6249-9781>

O. O. Havryliuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

e-mail: oliagavr@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0365-3248>

MANIPULATIVE STRATEGY AND TACTICS OF INVESTIGATORS IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION DISCOURSE

Abstract

The article deals with the manipulative strategy and tactics of an investigator in the pre-trial investigation discourse that can have psychological effect on suspects and result in both positive and false confessions. The study offers the general outline and characteristic features of the pre-trial investigation discourse, focuses on the analysis of the applied strategy and tactics and their combinations. Communicative strategies and tactics of the participants of the interrogation are identified by applying of the following methods: situational-strategic and contextual-interpretive analysis; elements of discourse analysis for analyzing of the strategic and tactical interaction of participants in the discourse of interrogation with the account of pragmatic, social and personal factors of communication. The choice of the applied manipulative strategy and tactics by investigators depends on the background information about suspects and accused supplied at a pre-interrogation stage of a case. The authors offer the classification for the most typical strategies and tactics of the participants with a special concern to manipulative ones and demonstrate that the choice depends on the relations between participants of an interaction, a procedural status of an interrogated person that can change, as well as the personal features of a suspect and an accused. The paper highlights that the strategies and tactics of a suspect and an accused depend primarily on the manipulative strategies and tactics used by an interrogator as a representative of an institution, and emphasizes that they are directed mainly upon defense due to limitations and restrictions of interrogation. Relevant examples and sources are also provided.

Keywords: pre-trial investigation discourse, manipulative strategies and tactics, interrogation, interrogator, suspect, interrogated person.

Анотація

У статті йдеться про стратегії та тактики, застосовані слідчим у дискурсі досудового слідства, які можуть мати психологічний вплив на підозрюваних і звинувачених та призвести як до правдивих, так і до неправдивих зізнань. У дослідженні автори запропонували загальну схему та дослідили характерні особливості дискурсу досудового розслідування, особливу увагу зосереджено на аналізі застосованих слідчим та підозрюваним і звинуваченим стратегій і тактик та їхніх можливих комбінацій, які не є постійними і можуть змінюватися. Для визначення комунікативних стратегій і тактик учасників допиту застосовувалися такі комунікативно-прагматичні методи: ситуаційно-стратегічний та контекстуально-інтерпретаційний аналіз; елементи дискурсного аналізу для розгляду стратегічної та тактичної взаємодії учасників дискурсу допиту з урахуванням прагматичних, соціальних та особистісних факторів спілкування. Вибір застосовуваної маніпулятивної стратегії та тактики слідчими залежить від вихідної інформації про підозрюваних та звинувачених, яка була представлена на стадії слідства,

що передувала проведенню допиту в ході досудового слідства у справі. Автори статті пропонують класифікацію найбільш типових стратегій і тактик учасників допиту, зокрема, слідчого, підозрюваного, звинуваченого в їх можливих комбінаціях, приділяючи особливу увагу маніпулятивним стратегіям і тактикам, і доводять, що вибір залежить від відносин між учасниками інтеракції, процесуального статусу допитуваної особи, який може змінитися, а також особистих рис підозрюваного та звинуваченого. У статті підкреслюється, що стратегії і тактики підозрюваного та звинуваченого залежать насамперед від маніпулятивних стратегій і тактик, що використовуються слідчим як представником держаної установи, і наголошується, що вони спрямовані в основному на захист через певні обмеження, які накладаються на дії допитуваної особи під час проведення досудового слідства. Також у статті наведено відповідні приклади та джерела матеріалу.

Ключові слова: дискурс досудового слідства, маніпулятивні стратегії та тактики, допит, слідчий, підозрюваний, допитувана особа.

1. Introduction

Interrogation as the most important part of an investigative process is a strategic kind of communication that has its purpose. The main purpose of an investigator is to obtain information about the circumstances of the crime and force interrogated suspects to make confession. The strategies and tactics of both participants will be determined by their main aim, behaviour of their interlocutor and effectiveness of communication.

Many researchers studied dialogue communication, its planning and mechanisms of conducting (Arutyunova, 1998; Baranov, 1990, 2007; Belova, 2003; Demyankov, 2001; Dijk, 2008, 2012; Issers, 2009, 2011; Kochetova, 1999; Sacks, 1974, 1987; Yarkho, 2004; Yashenkova, 2010 and others).

Along with Issers, we see speech tactics as one or several actions contributing to the implementation of the strategy. The researcher emphasizes that the concepts of a communicative strategy and tactics are interconnected as a type and a subtype. The author mentions that for a person who is accustomed to reflect on their own speech strategic and tactical planning of speech actions is a well-understood task (2003, p. 51). The researcher emphasizes the flexibility of speech strategies, their possible implementation through a variety of speech tactics and communicative moves and the complex use of linguistic resources and methods (ibid., pp. 100-101).

Studying strategies of the pre-trial investigation, researchers focused mainly on the contact establishing and pressure, avoiding strategies that can be effective for the results of investigation (Aubry & Caputo, 1980, p. 200; Inbau et al., 1986, p. 78; Meter & Bopp, 1973, p. 79; Yeschke, 1997, p. 84).

So, the **aim** of the article is to identify and describe strategies and tactics of the participants of interrogation (a police officer (an interrogator) and suspects, accused) in the pre-trial interrogation discourse.

Interrogation is a dialogue conversation in an interactive pair of an investigator as a representative of an institution and a “client” (an interrogated person) that may have different procedural status (victim, witness, suspect). An investigator as an official representative of a police institution is entitled to carry out investigation after preliminary collecting of information about a crime and all persons involved. At the preparatory stage an investigator has an opportunity to analyze the information received from different sources, construct their own version of the crime, plan the course of interrogation, draft questions to be asked, as well as a set of strategies and tactics of speech influence.

During interrogation an investigator influences an interrogated person by applying a set of strategies and tactics, which are limited by certain institutional constraints, and at the same time which can be spontaneous and result from the development of interaction, roles of participants, psychological features of an interrogated person and the global goal of interrogation.

2. Methods and material

The research is based on the interrogation transcripts of pre-trial investigation in criminal cases conducted by police officers with suspects and accused of serial murders in the USA in 2006-2015. Communicative strategies and tactics of the participants of the interrogation were identified applying

pragmatic communicative methods: situational-strategic and contextual-interpretive analysis; elements of discourse analysis for analyzing strategic and tactical interaction of participants in the discourse of interrogation with the account of pragmatic, social and personal factors of communication.

3. Results and discussion

During the process of interrogation an interactive pair of an interrogator (a police officer and an interrogated person (a suspect in this article)) is formed. The choice of strategies and tactics will be determined by the relations between the participants of the dialogue and institutional goals.

We distinguish (Pavlichenko, 2018) a set of strategies and tactics of an investigator which correlate with strategies and tactics of a suspect (see Table 1).

Table 1
Correlation between strategies and tactics of an investigator and a suspect (Pavlichenko, 2018)

Investigator	Suspect
<p><u>Contact establishing strategy. Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Questioning • Explanation • Advice • Requiring • Positive confrontation, understanding • Justifying • Incitement <p><u>Strategy for obtaining new information. Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Perseverance • Direct (indirect) question • Incomplete statement • Requiring • Specification, detailing • Theme development <p><u>Control strategy. Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Requiring • Clarification, concretization, detailing • Control • Reiteration 	<p><u>Strategy for providing true testimony</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tactics of confession <p><u>Strategy of giving false testimony. Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Deception • Denial • Reiteration • Clarification <p><u>Strategy of refusing to testify (sabotage). Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Direct refusal to testify • Objection • Reiteration • Evasion from the topic

Taking into account the specific features of the institutional discourse of pre-trial investigation we can ascertain that the manipulative strategy and tactics as the ways of its realization are widely applied in the majority of interrogations irrespective of the procedure status of an interrogated person. Tactics of manipulative influence are most often used by investigators when interrogating a suspect, that is, in the most complex and conflicting types of communication. All manipulative tactics of an investigator are aimed at obtaining information by appealing to the basic human needs and fears: the need for security, freedom, fear of punishment, fear of loss of reputation, etc. We distinguish (Pavlichenko, 2018) the following manipulative tactics of an interrogator that correlate with a suspect's strategies and tactics, though a suspect's strategies and tactics are directed to defense and attack as the form of the defense (see Table 2).

Table 2

Correlation between manipulative strategies and tactics of an investigator and a suspect (Pavlichenko, 2018)

Investigator	Suspect
<p><u>Manipulative strategy, Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Positive confrontation (justification) ● Understanding ● Compassion ● Referring to positive qualities of an interrogator ● Intimidation ● Presentation of evidence ● Prosecution ● Domination and attack ● Stimulation of openness ● Provoking refutation of false information ● Implicative accusation ● Demonstration of case awareness ● Blocking ● Concession ● Provoking confession ● Pseudo-choice ● Pseudo-conclusion 	<p><u>Defense strategy, Tactics:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Sabotage ● Blocking ● Transferring attention ● Specification ● Iteration ● Imitation of incomplete participation in conversation ● <u>Attack strategy, Tactics:</u> ● Accusation ● Inversion of status roles ● Critics ● Mocking

As the main purpose of interrogation is to get a suspect to make confession, the manipulative tactics are aimed at the most complicated way of obtaining a person's evidence contradicting his/her main interests. Some psychological methods applied by police can distort the perception of reality and result in false confessions, as we can see it in the examples analyzed below:

1. The police are focusing on the unreal evidence or facts they possess or which were supplied by other witnesses, applying tactics of **presentation of evidence** (*we have the evidence to back that up, we already know you are responsible*) and **case awareness, provoking refutation of false information** (*I know that you have seen them before*) which can be combined with tactics of **positive confrontation** (*And I think that's what we're trying to help you with today, in all honesty*).

1. Lawrence: *I know that you've seen them before and you're trying to find either the way to say you got nothin' to do with it or you're trying to find the way to explain it that doesn't expose to us the other things that we already know you're responsible for. And I think that's what we're trying to help you with today, in all honesty.* (BM)

Jackson: *Um-hm.*

2. Lawrence: *Is it when we've had the people that we've been able to show caused grief to other families, when they've been able to explain to us why it occurred. Because truly the why is the only thing, only you can answer for us. The what, the when and the who we've already concluded and we have the evidence to back that up. It's, it's the why that we need to understand.* (BM)

The main purpose of a suspect in a police interview is to justify himself, to counteract and defend against manipulative strategies of an investigator. His defense against a manipulative effect of an investigator can be either active or passive. Applying passive defense, he may either refuse to give a direct answer or pretend he misunderstood the question (**blocking tactics**):

Jackson: Well I can't tell you the why. I'm sorry, but like I said these, the faces aren't even registering.

Lawrence: Well their faces may not register right now' and they may appear different to you on the nights when you encountered them, but as we sit here and talk HOMER. I know in your mind you can recall the incidents. (BM)

In the example above the police officer during the interview with the suspect in the case of several murders tries to reassure him that the police have evidence and know real facts of the case (*I know that you have seen them before, we already know you are responsible*).

II. One of the manipulative tactics used by a police officer investigating criminal cases is **intimidation** tactics, informing a suspect about the potential negative consequences for him in the court, personal life, etc. (*they are gonna look at you a lot different, when you say I don't know what you're talking about, I don't remember, other people determine the course of your future for you, we will do everything we can to make sure you spend as much time in prison as we can put you there for; how are you going to live with yourself the rest of your life knowing what you know*). Actually, in most cases police need mainly confession when dealing with criminal cases, so to get a confession they can be trying to persuade a suspect of the benefits they can get that outweigh the costs.

1. Lawrence: ...when you help us get through this is now you get to tell it in your words to your family at some point. You get to explain it and it gets to be the truth and then there's nothing that's contradictory coming from the police. Because at some point when you sit there and you keep saying I didn't, I didn't, I didn't and then all of the evidence says you did – then your family has a very, very poor opinion of you. They'll still love you, at least I hope they would because you're family, but they're gonna look at you a lot different. They're still gonna look at you different but when you explain it that tells them that you are not this guy anymore. By saying you didn't do it means you're still this guy. And that's part of when I said to you, I want to figure out where the change came with you, I want to figure out when you stopped. When you stopped doing this because when you stopped doing this is extremely important because I, I want to make sure we shouldn't be looking for other people. Do you see what I'm saying? You haven't killed anybody today have you? (BM)

A police officer as a skillful manipulator manages to reshape the reality and represents the whole picture in a very specific way, that can be effective for his purpose to get a quick confession. Applying the tactics of **pseudo-conclusion**, he threatens the suspect with loss of control over the situation which can become dangerous for him. The implication from this context can be established, that if the suspect reveals the information, he'll control the situation:

2. Lawrence: This case includes a lot of dead women.

Jackson: *Um-hm.*

Lawrence: And I would rather see you as a passenger than get run over by it because as a passenger you still have some control over your future.

Jackson: *Um-hm.*

Lawrence: But when you say I don't know what you're talking about, I don't remember; other people determine the course of your future for you.

Jackson: *I know. But like I said I don't – none of this I, nothin'.* (BM)

Intimidating the suspect and appealing to his good feeling and asking for help to other people, the police office coerces him to make false confession:

3. Hopper: And we will do everything we can to make sure you spend as much time in prison as we can put you there for. Because that's what's comin'. You have the power to help these people. You've taken their lives already, help them HOMER. (BM)

4. How are you going to live with yourself the rest of your life knowing what you know. (BM)

III. Application of the tactics of **implicative accusation, exaggeration** (*I don't care if you killed three women, I don't care if you killed 30 women, it's the same thing. We know you did it..., this case includes a lot of dead women*) and **overdramatization** (*you are doing it to them again, do not*

victimize them again, you've already taken them away from their loved ones, you robbed them of a chance of having a good life, you robbed them of a chance of getting married and having children, making something out of their life, now you won't even give them the dignity of giving some closure to their families. You've already taken their life and, in some respects, you've taken their family's life as well.) combined with **threatening** (it will be bad for you in the future) by an interrogator is considered to be one of the coercive methods. It is likely to force psychologically a suspect to feel remorse and make a distressed person believe his fault:

1. Hopper: *But by you sitting there just looking at these pictures saying, no I didn't uh, I just, I just don't remember. You're doing it to them again. And that, right there, that will be bad for you in the future. And I want you to think out to the future, this will be bad for you. So, don't victimize them again, you've already taken them away from their loved ones, you robbed them of a chance of having a good life, you robbed them of a chance of getting married and having children, making something out of their life. They already kind of went wayward in their life and having bad times, you took the chance from them to live a good life, you took it from them, and now you won't even give them the dignity of giving some closure to their families. You've already taken their life and, in some respects, you've taken their family's life as well. I sat with her mother yesterday and she told me, can you just find out why, why did he take my little girl, why did he do that? I still love her, it's been 33 years. I still miss her every day. Can you just find out why? (BM)*

2. Hopper: *I don't care if you killed three women, I don't care if you killed 30 women, it's the same thing. (BM)*

IV. Tactics of **understanding and compassion, stimulation of openness** are applied as psychological methods to influence people who are isolated and feel fear and anxiety in difficult situations. An investigator in this situation influences suspects' behaviour by overcoming their fears, demonstrating protection and support he can give them in this difficult situation if they give answers to the questions (*I know something is bothering you, we are just to bring justice, tell us what has been bothering you*).

1. Fassbender: *...Um and I, I would really appreciate if you would kinda relax and open up with us. We're not here to jump in your face or get into you or anything like that. We are here more to may be let you talk or talk to you a little about how you have been feeling lately and stuff. I have a feeling there are some things on your mind and I just want to give you this opportunity to talk about um. I want you to talk to us, talk about what you are thinking about, feeling may be. I know something is bothering ya, and you know that, and it's gotta be laying real real heavy on ya. (CCSD)*

2. Fassbender: *We are not here to hurt anyone, we just, you know if you, you got a chance to meet Teresa's mother and stuff, you've got to know them a little and you would know that they were decent people too, and just like I think your brothers are and you mom is and people don't realize that because all the bad press and stuff. And that is all we are, we are thinking about, just to bring justice, no matter how hard or how much it hurts. This feels pretty awkward, but go ahead and tell us what's been bothering ya. (CCSD)*

V. Tactics of **domination and attack** combined with **accusation** and **evaluation** (*but you can't tell me you don't remember this, you are a monster; everybody has acceptance and love in their heart, everybody does, but you're showing me that you don't*) can cause negative reaction and feelings of a suspect, establishing his guilt, provoking his justifications and proving his innocence.

1. Hopper: *We know you did it so if you're hung up on the details about exactly when and where and how, maybe you don't remember maybe because there's been so many, but you can't tell me you don't remember this, this room right here.*

Jackson: No.

Hopper: *Well then you are a monster my friend. You deserve what's comin' to ya and I hope you get every bit of it. Because I think you're a nice guy to talk to, very pleasant, but I'm telling you right now, you are a monster. (BM)*

2. Hopper: Everybody has acceptance and love in their heart, everybody does, but you're showing me that you don't because you will not give us the dignity and give them the dignity and their family the closure to explain this. (BM)

VI. Manipulative tactics of **positive confrontation and justification** are intended to establish friendly relationship with a suspect and make him feel obliged to behave accordingly, presenting police officers as “friends”, the ones, who are going to support, justify and help him in further investigation by the condition they get confession or some details on the case. These psychological methods should facilitate accepting responsibility and admitting guilt by a suspect as an investigator suggests some reasonable causes for committing the crime accidentally or by influence of other people or circumstances (*I wanna be here for you, we will deal with this, the best we can for your good, I will stand behind you, we are here to treat you with respect, everything turns out the best for everybody, he is a kid, he has nothing to do with this, he's a kid, he had nothing to do with this, and whether Steven got him out there to help build a fire and he inadvertently saw...*):

1. Fassbender: ... We have got a lot of information and you know some people do not care, some people back there say no we will just charge him. We said no, let us talk to him, give him the opportunity to come forward with the information that he has, and get it off his chest. ... I am a father that has a kid your age too. I wanna be here for you... We'll deal with this, the best we can for your good. OK? I promise I will not let you high and dry. I will stand behind you. (CCSD)

2. Lawrence: And, and that's why it's, it's no accident that we're here talking to you today. It's also no accident that we asked you to come down. Because want you to know we're here to treat you with respect.

Jackson: *Um-hm.*

Lawrence: But we have a job to do. And our job is to get the answers for these families and in all of the cases that we have worked, the ones where they, everything turns out for the best for everybody.

Jackson: *Um-hm.* (BM)

3. Fassbender: ...we have got people back at the sheriff's department, district attorney's office, they are looking at this now saying there is no way that Brendan Dassey was out there and did not see something. They are talking trying to link Brendan Dassey with this event. They are not saying that Brendan did it, they are saying that Brendan had something to do with it or the cover up of it which would mean Brendan Dassey could potentially be facing charges for that. And Mark and I are both going well ah he's a kid, he had nothing to do with this, and whether Steven got him out there to help build a fire and he inadvertently saw some things that is what it would be, it would not be that Brendan actually helped him dispose of this body. And I'm looking at you Brendan and I know you saw something and that is what is killing you more than anything else. Knowing that Steven did this, it hurts. Whether it was an accident that Steven did it by, however it happened, he's gotta deal with that. Truthfully, I do not believe Steven intended to kill her. I do not know how it happened, only Steven knows how it happened, and potentially you. Do you know how it happened? What did you see in that fire? (CCSD)

4. Conclusions

In the offered communicative situations of police interrogation police officers as interrogators use various manipulative tactics that help them achieve the main purpose of interaction – to get information on a case and get a suspect to make a confession. The application of manipulative tactics is predetermined by the strategies and tactics of an interrogated person. Manipulative tactics being used in the situations of a suspect's resistance to provide the information an investigator needs, some context can prove they can be coercive forcing suspects to make false confession, admitting guilt and bearing responsibility for the crime. An investigator, applying the tactics of developing the topic or clarifying the reasons, allows a suspect to maintain his or her self-esteem while confessing guilt. The manipulative strategy of an investigator is realized through manipulative tactics of positive confrontation and justification, domination and attack, accusation, evaluation, understanding and

compassion, stimulation of openness, implicative accusation, exaggeration, overdramatization, threatening, intimidation, presentation of evidence and case awareness, provoking refutation of false information.

The use of any kind of manipulative tactics is based on the background information about a suspect and is predetermined by the planned interview and the institutional goals.

LIST OF ABBREVIATIONS

BM – Bernstein, M. Read excerpts of police interrogation that concerned judge in accused serial killer case.

CCSD – Calumet county sheriff's department. Interview transcript [March 1, 2006].

REFERENCES

- Арутюнова, Н. (1998). Дискурс. В В. Н. Ярцева (Ред.), *Языкознание. Большой энциклопедический словарь* (с. 136-137). Москва: Большая Российская Энциклопедия.
- Баранов, А. Н. (2007). *Лингвистическая экспертиза текста. Теоретические основания и практика*. Москва: Флинта.
- Баранов, А. Н. (1990). *Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход)* (Автореферат докторской диссертации). Институт русского языка АН СССР, Москва, Россия.
- Белова, А. Д. (2003). *Лингвистические аспекты аргументации: Лингвистика. Теория коммуникации. Английский язык*. Киев: Киевский национальный университет им. Тараса Шевченка.
- Демьянков, В. (2001). Лингвистическая интерпретация текста: универсальные и национальные (идиоэтнические) стратегии. В Е. С. Кубрякова, Т. Е. Янко (Ред.), *Язык и культура: Факты и ценности : К 70-летию Юрия Сергеевича Степанова* (с. 309-323). Москва: Языки славянской культуры.
- Иссерс, О. (2003). *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*. Москва: УРСС.
- Иссерс, О. (2009). Стратегия речевой провокации в публичном диалоге. *Русский язык в научном освещении*, 2(18), 92-104.
- Иссерс, О. (2011). *Речевое воздействие*. Москва: Флинта.
- Кочетова, Л. А. (1999). *Лингвокультурные характеристики английского рекламного дискурса* (Автореферат кандидатской диссертации). Волгоградский государственный университет, Волгоград, Россия.
- Павліченко, Л. В. (2018). *Сучасний англомовний дискурс досудового слідства (комунікативно-прагматичний аспект)* (Кандидатська дисертація). Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Ярхо, А. В. (2004). *Комунікативна стратегія невпевненості в сучасному англомовному діалогічному дискурсі* (Автореферат кандидатської дисертації). Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Харків, Україна.
- Яшенкова, О. (2010). *Основи теорії мовної комунікації*. Київ: Академія.
- Aubry, A. S., Jr., & Caputo, R. R. (1980). *Criminal interrogation*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Bernstein, M. (2017). Read excerpts of police interrogation that concerned judge in accused serial killer case. In *The Oregonian*. Retrieved from https://www.oregonlive.com/portland/2017/10/excerpts_of_portland_police_in.html
- Calumet county sheriff's department. (2006). *Interview transcript*. Retrieved from http://www.stevenaverycase.org/wp-content/uploads/2016/02/Brendan-Dassey-Interview-at-School-Transcript-2006Feb27_text.pdf
- Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and context. A sociocognitive approach*. New York: Cambridge University Press.

- Dijk, T. A. van. (2012). Discourse and knowledge. In J. P. Gee & M. Handford (Eds.), *Handbook of discourse analysis* (pp. 587-603). London: Routledge.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., & Buckley, J. P. (1986). *Criminal interrogation and confessions*. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Meter, C. H. van & Bopp, W. J. (1973). *Principles of police interrogation*. Springfield, Ill.: Charles C. Thomas.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation* (Vol. 1-2). Springfield: Wiley-Blackwell.
- Sacks, H. (1987). On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. In G. Button & J. R. E. Lee (Eds.), *Talk and social organization* (pp. 54-69). Philadelphia: Multilingual Matters.
- Sacks, H. A., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). Simplest systematics for the organisation of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 696-735.
- Yeschke, C. L. (1997). *The art of investigative interviewing: A human approach to testimonial evidence*. Boston: Butterworth-Heinemann.

REFERENCES

- Arutjunova, N. (1998). Diskurs. V V. N. Jarceva (Red.), *Jazykoznanie. Bol'shoj jenciklopedicheskij slovar'* (ss. 136-137). Moskva: Bol'shaja Rossijskaja Jenciklopedija.
- Baranov, A. N. (2007). *Lingvisticheskaja jekspertiza teksta. Teoreticheskie osnovanija i praktika*. Moskva: Flinta.
- Baranov, A. N. (1990). *Lingvisticheskaja teorija argumentacii (kognitivnyj podhod)* (Avtoreferat doktorskoj dissertacii). Institut ruskogo jazyka AN SSSR, Moskva, Rossija.
- Belova, A. D. (2003). *Lingvisticheskie aspekty argumentacii: Lingvistika. Teorija komunikacii. Anglijskij jazyk*. Kiev: Kievskij nacional'nyj universitet im. Tarasa Shevchenka.
- Dem'jankov, V. (2001). Lingvisticheskaja interpretacija teksta: universal'nye i nacional'nye (idiojetniceskie) strategii. V E. S. Kubrjakova, T. E. Janko (Red.), *Jazyk i kul'tura: Fakty i cennosti : K 70-letiju Jurija Sergeevicha Stepanova* (ss. 309-323). Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Issers, O. (2003). *Kommunikativnye strategii i taktiki russoj rechi*. Moskva: URSS.
- Issers, O. (2009). Strategija rechevoj provokacii v publicnom dialoge. *Russkij jazyk v nauchnom osveshhenii*, 2(18), 92-104.
- Issers, O. (2011). *Rechevoe vozdejstvie*. Moskva: Flinta.
- Kochetova, L. A. (1999). *Lingvokul'turnye harakteristiki anglijskogo reklamnogo diskursa* (Avtoreferat kandidatskoj dissertacii). Volgogradskij gosudarstvennyj universitet, Volgograd, Rossija.
- Pavlichenko, L. V. (2018). *Suchasnyj anhlomovnyj dyskurs dosudovoho slidstva (komunikatyvno-prahmatychnyj aspekt)* (Kandydats'ka dysertatsiia). Kyivs'kyj natsional'nyj universytet im. Tarasa Shechenka, Kyiv, Ukraina.
- Yarkho, A. V. (2004). *Komunikatyvna stratehiia nevpevnenosti v suchasnomu anhlomovnomu dialohichnomu dyskursi* (Avtoreferat kandydats'koj dysertatsii). Kharkivs'kyj natsional'nyj universytet im. V. N. Karazina, Kharkiv, Ukraina.
- Yashenkova, O. (2010). *Osnovy teorii movnoi komunikatsii*. Kyiv: Akademiia.
- Aubry, A. S., Jr., & Caputo, R. R. (1980). *Criminal interrogation*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Bernstein, M. (2017). Read excerpts of police interrogation that concerned judge in accused serial killer case. In *The Oregonian*. Retrieved from https://www.oregonlive.com/portland/2017/10/excerpts_of_portland_police_in.html
- Calumet county sheriff's department. (2006). *Interview transcript*. Retrieved from http://www.stevenaverycase.org/wp-content/uploads/2016/02/Brendan-Dassey-Interview-at-School-Transcript-2006Feb27_text.pdf

- Dijk, T. A. van. (2008). *Discourse and context. A sociocognitive approach*. New York: Cambridge University Press.
- Dijk, T. A. van. (2012). Discourse and knowledge. In J. P. Gee & M. Handford (Eds.), *Handbook of discourse analysis* (pp. 587-603). London: Routledge.
- Inbau, F. E., Reid, J. E., & Buckley, J. P. (1986). *Criminal interrogation and confessions*. Baltimore: Williams & Wilkins.
- Meter, C. H. van & Bopp, W. J. (1973). *Principles of police interrogation*. Springfield, Ill.: Charles C. Thomas.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation* (Vol. 1-2). Springfield: Wiley-Blackwell.
- Sacks, H. (1987). On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. In G. Button & J. R. E. Lee (Eds.), *Talk and social organization* (pp. 54-69). Philadelphia: Multilingual Matters.
- Sacks, H. A., Schegloff, E., & Jefferson, G. (1974). Simplest systematics for the organisation of turn-taking for conversation. *Language*, 50, 696-735.
- Yeschke, C. L. (1997). *The art of investigative interviewing: A human approach to testimonial evidence*. Boston: Butterworth-Heinemann.

Дата надходження до редакції 01.12.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020

UDC 811.133.1'42:82-3

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2020.223259>

R. I. Savchuk

Université nationale linguistique de Kyiv, Ukraine

e-mail: ruslana.savchuk11@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8335-1639>

VERS LA POÉTIQUE DU RÉCIT: LES ENJEUX DE LA NARRATOLOGIE LINGUISTIQUE

Abstract

The proposed article systematizes and characterizes the most defining theoretical positions on the problems of the theory of literary narrative. A new approach to the study of fictional narrative is presented from the perspective of modern text-centered researches, in particular, it is clarified and supplemented the scientific scope of its main categories, such as voice, temporality, spatiality and modality, as well as explained the scientific meaning of the term “narrative strategy”. The formation of the latest linguistic-narrative tradition in the interpretation of the literary text took place through the integration of traditional and structuralist views on a literary narrative as a set of textual units united by semantic and temporal connections, and its positioning as a cognitive and, consequently, mental activity of the author and the reader, who in this case act as co-creators of a certain narrative reality. In the modern interpretation, the narrative appears as a polycode semantic plurality, which is expressed in the narrative structure of the fictional text by its semiotic coding. Linguistic narratology as an independent interpretive theory has many points of intersection with cognitive linguistics and cognitive psychology and actively develops two main narrative aspects of the fictional text – cognitive and semiotic – related to such categories as consciousness / thinking and artistic speech. From the point of view of linguistic narratology, the fictional text should be analyzed not in terms of what is presented in it, but in terms of how the author constructs and semiotizes the world around him or his own experience in the categories of literary narrative.

Keywords: linguistic narratology, narrative reality, narrative strategy, narrative script, literary narrative.

Анотація

У пропонованій статті систематизовано та схарактеризовано найбільш визначальні теоретичні положення з проблематики теорії художнього нарративу. З позицій сучасних текстоцентризованих студій представлено новий підхід до вивчення художнього нарративу, зокрема, уточнено і доповнено науковий обсяг таких його основних категорій, як: голос, темпоральність, просторовість і модальність, а також експліковано науковий зміст терміна “нарративна стратегія”. Становлення новітньої лінгвонарративної традиції в інтерпретації художнього тексту відбувалося шляхом інтеграції традиційного і структуралістського поглядів на художній нарратив як сукупності текстових одиниць, об’єднаних смисловими і темпоральними зв’язками, та його позиціонуванням як когнітивної, а отже, розумової діяльності автора і читача, які виступають у такому разі співтворцями певної оповідної реальності. У сучасному витлумаченні нарратив постає полікодовою смисловою множинністю, що виражена в нарративній структурі художнього тексту шляхом його семіотичного кодування. Лінгвонаратологія як самостійна інтерпретативна теорія має багато точок перетину з когнітивною лінгвістикою і когнітивною психологією та активно розробляє два основні нарративні аспекти художнього тексту - когнітивний і семіотичний. Вони пов’язані з такими категоріями, як: свідомість / мислення і художнє мовлення. З погляду лінгвонаратології художній текст слід аналізувати не в плані того, що в ньому представлено, а з погляду того, як автор конструює і семіотизує навколишній світ або власний досвід у категоріях художнього нарративу.

Ключові слова: лінгвонаратологія, оповідна реальність, нарративна стратегія, нарративний сценарій, художній нарратив.

1. Introduction

De la critique littéraire (Barthes, 1972 ; Genette, 1972 , 1983 ; Todorov, 1966 , 1978) à la tradition philosophique (Ricoeur, 1983 , 2015), de la linguistique textuelle (Benveniste, 1966 ; Maingueneau, 1994) à la sémantique formelle (Roussarie, 2017), des approches sociales et conversationnelles (Boyer, 2001 ; Gülich, 1986) aux approches cognitives (Herman, 1999 , 2003), rares sont les sous-domaines

des sciences du langage à n'avoir pas recouru à des entités notionnelles (Filliettaz, 2001) telles *le texte narratif, la narration, le schéma ou le scénario narratif, l'identité narrative de l'auteur, les cadres spatio-temporels*, etc. Toutes ces catégories ont donné lieu à des nouvelles tendances dans l'étude du discours littéraire, car en envisageant le processus de la création d'un texte comme un jeu social particulier, l'univers imaginaire d'un auteur est censé se transformer en un monde bien réaliste et bien concret (Prieto, 1983, p. 394) selon un certain scénario narratif.

Il s'en suit également que l'esthétique de l'écrivain, sa philosophie et le genre dans lequel il travaille déterminent ses choix de techniques créatrices, qui résultent, finalement, en un dispositif de stratégies narratives concrètes lors de la construction d'une réalité narrative. Dès lors, rendre compte des possibilités d'une telle créativité revient à étudier la complexité de l'organisation du discours littéraire selon son hétérogénéité narrative.

2. La poétique du récit dans les approches interprétatives transdisciplinaires

Ces dernières décennies sont marquées par des changements significatifs dans la perception et l'interprétation de la langue, du discours, de la créativité et donc du texte littéraire qui en résulte. Les théories centrées sur l'étude des processus de création et de production du texte littéraire sont très étroitement liées à la linguistique du texte (Benveniste, 1966 ; Maingueneau, 1994), à la stylistique du discours artistique (Reuter, 2005), à la sémiologie (Eco, 1992 ; Kristeva 1981), à la poétique cognitive (Schmitt, 2012 ; Lavocat, 2016) et à la rhétorique dans sa dimension néoclassique (Molinié, 1995). Je pourrais aussi suggérer que le recours à des méthodes et outils propres à la sémiotique cognitive, à la linguistique textuelle, à la narratologie cognitive et à l'analyse du discours permettent de s'approcher de plus près des processus et mécanismes de la création d'un texte littéraire en tant que produit d'un programme narratif et cognitif de son auteur.

Étant une vraie théorie transdisciplinaire, la narratologie s'inscrit parfaitement dans le contexte de l'analyse du discours, en couvrant les outils linguistiques et littéraires afin d'identifier l'interdépendance de la forme et du sens dans une oeuvre littéraire. Il convient ici de se référer à V.Ya. Propp estimant que l'espace sémantico-idéologique d'un texte littéraire (chez le linguiste, c'est "l'univers des idées" (2001, p. 468)) peut être objectivement examiné et pleinement décrit seulement suite à la mise en lumière des lois internes régissant toute la complexité et l'hétérogénéité de sa forme. La personnalité artistique de l'auteur, qui assume la pleine responsabilité de produire un texte à sa propre guise, apparaît comme "le coeur sémantique et stylistique de l'oeuvre" (Vinogradov, 1971, p. 154) et y est exprimée par des marqueurs explicites / implicites ou d'autres éléments déictiques formant son soi-disant code narratif particulier.

Vivant une période notoire du reformatage méthodologique et assistant à l'apparition de nouvelles approches dans la théorie du récit, les études narratives tendent, en premier lieu, vers la systématisation des acquis des époques précédentes en regroupant quelques principales façons d'appréhender le récit. Deuxièmement, elles se caractérisent aussi par le ré-examen des liens entre l'intrigue et la séquence narrative (Baroni, 2008), le regard sur le récit comme sur un produit à une configuration de cadres intertextuels (Pier, 2010), le recours à la linguistique énonciative (Rabatel, 2010) ou encore des recherches psycho-cognitives sur le récit privilégiant la structuration mentale du récit (Schaeffer, 2010).

Dans cette optique, je pourrais donc mentionner le terme de "stratégie narrative" comme terme clé dans l'approche centrée sur le texte et les règles de sa production, qui s'assume en tant que *programme d'auteur de la construction d'un certain type de réalité narrative* qui, dans le contexte cognitif, transmet implicitement la singularité et la spécificité de *la pensée narrative* d'un écrivain à travers certains mécanismes et structures conceptuels mis à la base de la formation des sens. Du point de vue de la sémiotique, la stratégie narrative n'est qu'un codage, exercé par l'auteur, de la multiplicité des sens dans la réalité narrative et l'actualisation de ceux-ci dans le texte.

Aussi, convient-il de préciser que les stratégies narratives de la production d'un texte littéraire incluent les moyens de l'organisation et de la verbalisation des réseaux narratifs textuels, tels le réseau

spatial, celui temporel, langagier et encore modal. Le réseau narratif temporel se construit par des moyens lexico-sémantiques et lexico-grammaticaux représentant différentes variations et corrélations entre les événements et les actions sous forme de linéarité ou bien non-linéarité des derniers, c'est-à-dire, impliquant le mouvement circulaire, en zigzag, accéléré ou bien ralenti du temps dans la réalité narrative du texte. Le réseau narratif spatial est formé d'éléments spatiaux, notamment de configurations narratives impliquant ou expliquant l'organisation spatiale du récit ou encore indiquant la localisation géographique des objets narratifs par rapport à l'auteur comme créateur de la représentation narrative. Le réseau narratif langagier se voit en tant que textualisation de la catégorie narrative de la voix et se base, ainsi, sur les catégories grammaticales de la personne, du temps et du mode. Ce réseau est exprimé par les terminaisons des verbes et par des pronoms personnels comme indices déictiques du narrateur dans la mimésis ou bien la diégèse. Le réseau narratif modal comprend des moyens lexicaux émotifs et appréciatifs / dépréciatifs ainsi que des moyens stylistiques révélant l'attitude du narrateur / de l'auteur envers la réalité narrative. Les moyens en question sont en corrélation avec la manière d'auteur de véhiculer le monde extérieur et représentent, par conséquent, sa façon figurative et associative d'interpréter les faits.

Dans les années 90 du XXème siècle les sciences cognitives redécouvrent le texte littéraire comme un vrai objet de discussion pour les recherches dites linguistiques permettant de reprendre l'étude des facultés cognitives humaines. La narratologie en général et la narratologie linguistique que je prône d'ailleurs comme l'une des approches les plus pertinentes et les plus exemplaires dans la théorie du texte littéraire, s'inscrivent parfaitement dans cette perspective de l'étude des horizons cognitifs humains, née d'une vraie transdisciplinarité.

La narratologie, française à l'origine mais nourrie dès le départ de la recherche internationale se voit partiellement renouvelée et largement diversifiée grâce au ré-examen des thèses formulées pendant les années 60 et 70 (Pier et Berthelot, 2010, p. 6-8). De plus, l'étude du récit a pris une telle envergure qu'on parle à présent d'une "renaissance de la théorie et de l'analyse narrative" (Nünning, 2010, p. 15). C'est justement de cette prolifération d'approches transdisciplinaires dans l'étude du texte littéraire axées toujours sur la personnalité de son créateur que découle l'**actualité** de la présente recherche, étant conditionnée au sens large par l'idée de suggérer une méthode de l'étude d'un texte littéraire aussi performante qu'efficace vu les immenses possibilités des théories narratives ou "nouvelles narratologies" (ibid.).

L'objet d'étude constituent les particularités de la création et du formatage de la réalité narrative étant, au fur et à mesure du déploiement du récit, explicitée / implicite via les principaux constituants narratifs et les nombreux procédés stylistiques et figures tropiques ou non-tropiques. L'article présent se consacre, alors, à concrétiser le potentiel de la narratologie linguistique en tant qu'approche interprétative lors de l'étude d'un texte littéraire, avec le principal objectif d'esquisser les voies possibles de l'application de la méthode en question envers le texte, appartenant à la plume de François-René de Chateaubriand.

3. Le précis de la problématique du récit. La discussion sur la narratologie linguistique comme approche interprétative

Parmi les théoriciens du postmodernisme dans divers domaines, l'idée de Fredric Jameson, critique littéraire américain, gagne de plus en plus de popularité: un texte narratif se définit en tant qu'une forme épistémologique particulière, révélant les différentes manières de la perception humaine empirique (Iiin, 1983, p. 94). La conception du scientifique s'explique par le fait que l'homme intériorise l'univers grâce à sa capacité à narrer, voire plus largement à raconter des histoires.

En partant de l'idée que la conscience humaine s'auto-organise d'après les lois du déploiement d'un texte littéraire, on pourrait estimer que *la narratologie linguistique* se voit comme "une métaphore-clée de la psychologie" (ibid., p. 35). Jerome Bruner, par exemple, met en évidence le mode narratif de l'auto-réflexion et de la compréhension de soi-même, servant d'intermédiaire

dans le transfert de l'expérience humaine. Sa mise en œuvre sous forme de narration (ou de récit) rend possible la réflexion sur celle-ci dans la sphère interpersonnelle (ibid.). Par conséquent, le récit pourrait s'interpréter comme une forme narrative de l'intrigue, proposant un certain scénario narratif du processus de la médiation des éléments de l'ordre social et des pratiques individuelles. La narratologie linguistique en tant qu'approche interprétative de la théorie du texte littéraire a beaucoup de commun avec la linguistique cognitive et la psychologie cognitive et se focalise, à présent, sur deux questions principales.

Tout d'abord, la question est de savoir ce qui forme et définit le statut cognitif du récit (Schaeffer, 2010, p. 215-217), car un texte littéraire apparaît en tant que système de connaissances construit et déployé d'après un certain scénario narratif. D'autre part, beaucoup d'efforts sont également mis pour identifier la manière dont l'auteur construit un récit en fonction de ses propres ressources et compétences cognitives. Ainsi, un texte littéraire est-il analysé non pas en termes de ce qu'il représente, mais du point de vue de la façon dont un écrivain construit et sémiotise l'univers extérieur ou sa propre expérience et connaissance.

Dans un certain sens, je pourrais arguer que les recherches littéraires contemporaines s'enrichissent grâce à *la narratologie linguistique*; la dernière permettant d'unir à la fois les traditionnelles stylistique et linguistique du texte aux nouvelles approches du texte du type cognitif et sémiotique. Étant donné que *la narratologie linguistique* se définit en tant qu'*approche interprétative interparadigmatique*, le potentiel de celle-ci se voit, tout d'abord, dans la possibilité de modeler l'identité narrative de l'auteur d'un texte, de révéler les moyens textuels de la création de la tension narrative dans un récit, de tracer la dynamique narrative des espaces mentaux, d'établir le réseau conceptuel d'intégration ou de relever la fonctionnalité constructive des mutations de focus narratifs lors du déploiement du texte. L'étude du texte littéraire, compte tenu du rôle et de la fonctionnalité de ses constituants narratifs permet de mettre en évidence les généralisations et les conclusions non seulement du niveau linguistique, mais aussi de celui-ci fonctionnel, sémantique, tropologique, ce qui contribue, à son tour, au sein d'un véritable changement du paradigme scientifique, à la convergence de la littérature et de la linguistique.

Les recherches narratives linguistiques de ces dernières décennies, visant à spécifier davantage la problématique des stratégies narratives dans la formation et le formatage d'un texte littéraire, se caractérisent par la réunion des vues traditionnelles, traitant celui-ci comme séquence d'unités communicationnelles agencées sémantiquement, et de nombreuses découvertes au sein des approches axées sur la textologie proprement dite, la cognitologie et la sémiotique, offrant de nouvelles formes de cohabitation des principes méthodologiques dans le processus de la recherche scientifique.

Il convient de préciser que les composantes narratives de même que cognitives de la littérature française d'une certaine période historique et culturelle sont tout à fait exemplaires dans l'optique de l'étude de principales particularités modificatrices et transformatrices propres à un certain type de réalité narrative. Les composantes en question véhiculent également explicitement ou bien implicitement les concepts philosophiques et esthétiques des écrivains français élucidant de cette manière leurs dominantes conceptuelles. Dans un texte littéraire, l'un des niveaux sur lesquels existe l'information conceptuellement significative est *sa structure narrative* ou *le schéma narratif du déploiement du récit*, car la singularité de la manière de narrer, choisie par l'auteur, se trouve en corrélation notoire avec les principes clés de la formation d'une réalité narrative.

J'envisage le discours littéraire français comme espace cognitif et sémiotique dans les cadres duquel se dégagent bien naturellement les mécanismes cognitifs générateurs de texte aussi bien que les principes narratifs à travers lesquels peuvent fonctionner les différents types de communication esthétique dans la triade l'auteur – le texte – le lecteur.

Toutes les typologies narratives appellent presque toujours à la catégorie d'instance narrative, et plus particulièrement au rapport qui existe entre les intentions directes d'auteur et le degré de subjectivité / objectivité dans sa manière à narrer, entre le récit qui semble se raconter lui-même

et le degré d'actualisation grammaticale du “je” du narrateur / personnage dans un texte littéraire. Dans la perspective du susmentionné, j'ajouterais que les pratiques narratives françaises se caractérisaient presque toujours d'une forte composante psychologique, indépendamment du degré de subjectivité / objectivité dans le formatage de la réalité narrative.

À titre d'exemple, je propose de considérer et d'examiner du point de vue de la narratologie linguistique le récit de François-René de Chateaubriand, écrivain français du XIX^{ème} siècle dont la manière narrative s'inscrit dans la poétique du romantique et jouit d'une structure verbale imagée très riche et à plusieurs couches:

Hier au soir je me promenais seul, le ciel ressemblait à un ciel d'automne; un vent froid soufflait par intervalles. À la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil: il s'enfonçait dans les nuages au-dessus de la tour d'Alluye, d'où Gabrielle, habitante de cette tour, avait vu comme moi le soleil se coucher il y a deux cents ans. Que sont devenus Henri et Gabrielle? Ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés.

Je fus tiré de mes réflexions par le gazouillement d'une grive perchée sur la plus haute branche d'un bouleau. À l'instant, ce son magique fit reparaître à mes yeux le domaine paternel; j'oubliai les catastrophes dont je venais d'être le témoin, et, transporté subitement dans le passé, je revis ces campagnes où j'entendis si souvent siffler la grive (Chateaubriand, MOT, I, livre III).

Conformément aux idées de la narratologie classique, surtout dans sa dimension structuraliste, il s'en suit que tout texte littéraire se construit et se déploie en fonction d'un schéma narratif particulier, celui-ci chez Chateaubriand est réduit dans le plan événementiel. En revanche, le lecteur assiste à toute une série d'image-scènes visualisées : *la percée d'un fourré; les nuages au-dessus de la tour d'Alluye; le soleil se coucher; le gazouillement d'une grive perchée sur la plus haute branche d'un bouleau.*

Les ressemblances visuelles et auditives dans le formatage de la réalité narrative romantique chez Chateaubriand dressent un espace très particulier de l'existence du *narrateur homodiégétique*, étant à la fois personnage principal et agent du récit. Il s'agit ici donc de la situation incertaine dans laquelle se retrouve le dernier, ce qui se verbalise à travers sa question rhétorique *Que sont devenus Henri et Gabrielle?* et la réponse explicitée dans le fragment commenté, pleine de doutes *ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés*, dont l'élément conceptuellement significatif est le verbe *devenir* v.intr. dans son sens dénotatif : “passer d'un état à un autre, commencer à être ce qu'on n'était pas → changer, évoluer, se transformer” (DLPRé, 1997), impliquant les étapes du développement et de la transformation dans le schéma narratif du récit.

D'abord, le narrateur homodiégétique fait part de ses propres impressions du coucher de soleil d'hier, des coups d'un vent froid et du ciel couvert, ce qui est visualisé dans le récit aux moyens de la catachrèse *le soleil se coucher* et des métaphores verbales *il s'enfonçait dans les nuages; un vent froid soufflait par intervalles*. Peu après, le chant d'un oiseau le transporte dans l'univers de son foyer parental. Cette nouvelle “vision” du narrateur s'incarne via les constructions métaphoriques *ce son magique; fit reparaître à mes yeux et le domaine paternel*.

Dans le passage en question, je dégage une double rétrospection par rapport au moment de l'énonciation : le récit fondé sur l'impression du narrateur homodiégétique de la soirée d'hier (le premier souvenir rétrospectif). Dans le contexte de la journée d'hier apparaît le souvenir et le récit sur le toit parental, constituant, ainsi, le deuxième souvenir rétrospectif. L'espace, dans lequel se retrouve et vit le narrateur-personnage, formaté de cette manière, est loin d'être achevé et, par conséquent, est fort fragmenté, car la visualisation du paysage n'est pas intégrale et un détail peu significatif introduit une autre situation vitale du personnage.

Aussi, faut-il spécifier une autre particularité du récit en question. Je dirais que celui-ci se caractérise d'un rythme bien singulier et bien pittoresque. Les éléments, évoquant le changement de la perspective décoratrice et créant une tonalité sonore, sont véhiculés à travers le nombre d'unités textuelles telles *le gazouillement d'une grive et souvent siffler la grive*.

Le substantif *gazouillement* n.m., dérivé du verbe *gazouiller* v.intr., compte tenu du sens dénotatif du dernier : “produire un bruit modelé, léger et doux → bruire, murmurer → babiller, chanter, jaser” (DLPRé, 1997) ainsi que le verbe *siffler* v.intr.: “émettre un son aigu, modelé ou non, en faisant échapper l'air par une ouverture étroite (bouche, sifflet, instrument)” (ibid.), donnent au chant d'un oiseau un retentissement particulier, étant associé à un chant très délicat mais intermittent et distrait, pareil aux sons de la flûte.

Une telle tonalité particulière de la voix de l'oiseau se renforce par les allitérations *le gazouillement d'une grive* et *j'entendis si souvent siffler la grive*, qui avancent surtout le sonore *g* et le sifflant *s*, véhiculant l'impression des sons arythmiques, au développement par à-coups et parfois même des bruits brusques aux sons complémentaires sifflants. La tonalité du chant triste et sifflant est impliquée par des allitérations de part en part du son *s* de même que par des assonances de la voyelle *é* (*ai, er*), qui, de pair avec la figure phonologique de homéotéleute : *à la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil*, malgré le caractère fragmentaire du récit, créent le concept d'équilibre syntaxique et de continuité sémantique.

À travers les répétitions sonores il se forme l'image verbale et auditive unique d'un oiseau qui chante non pas du bonheur, mais de l'angoisse et de la tristesse. Au niveau conceptuel, ce sentiment d'angoisse est véhiculé par la périphrase *reparaître à mes yeux*, employée ici dans le sens du verbe *se rappeler*, de même que par la métaphore *le domaine paternel* comme univers parental, celui de l'enfance et de la sécurité, compte tenu des significations connotatives des éléments composants des derniers, notamment le substantif: *domaine* n.m.: “ce qui appartient à qqn, à qqch” (DLPRé, 1997) et adjectif *paternel* adj.: “du père, dans la famille” (ibid.).

En guise de résumé, il convient de signaler que le récit du XIX siècle se caractérise par son esthétique stylistique expressive particulière, ce qui s'explique par la recherche des écrivains de ce siècle des moyens narratifs et langagiers aptes à transmettre les sentiments profonds et intimes de l'auteur du romantique.

4. Conclusion

Il s'avère que l'étude de la composante narrative d'un texte littéraire dans ses dimensions cognitive et sémiotique permet de révéler les principales voies de la création d'un certain type de réalité narrative aussi bien que de mettre en évidence la façon dont un écrivain véhicule par celle-ci un large éventail de ses concepts philosophiques, esthétiques et culturels. Il est indéniable que chaque époque a ses propres règles et normes de communication littéraire et élabore, par conséquent, ses propres stratégies et procédés narratifs afin de construire et organiser le récit comme moyen d'auto-analyse et de connaissance de soi.

Le regain de l'intérêt des scientifiques pour la mise en examen des particularités du fonctionnement de la composante narrative d'un texte littéraire s'explique aussi par le souci de dévoiler et comprendre la singularité de la conscience d'auteur comme source préliminaire se retrouvant à la base de toute création qui apparaît suite à son expérience du monde et sa conceptualisation qui lui octroie un sens.

LITTÉRATURE

- Виноградов, В. В. (1971). *О теории художественной речи*. Москва: Высшая школа.
- Ильин, И. П. (1983). Теоретические аспекты коммуникативного изучения литературы. В И. П. Ильин & Л. Г. Лузина (Отв. ред.), *Семиотика. Коммуникация. Стил* (с. 126-162). Москва: Институт научной информации по естественным наукам.
- Пропп, В. Я. (2001). Структурное и историческое изучение волшебной сказки (ответ К. Леви-Строссу). В Ю. С. Степанов (Сост.), *Семиотика. Антология* (с. 453-471). Москва: Академический проект.
- Прието, А. (1983). Нарративное произведение. В Ю. С. Степанов (Ред.), *Семиотика* (с. 370-399). Москва: Радуга

- Baroni, R. (2008). Approches passionnelles et dialogiques de la narrativité. *Cahier de la Narratologie*, 14. Récupéré de <https://doi.org/10.4000/narratologie.579>
- Barthes, R. (1972). *Le Degré zéro de l'écriture*. Paris: Éditions du Seuil.
- Benveniste, E. (1966). *Problèmes de linguistique générale* (T. 1). Paris: Gallimard.
- Boyer, H. (2001). *Introduction à la sociolinguistique*. Paris: Dunod.
- Chateaubriand, F.-R. (1997). *Mémoires d'outre-tombe* (T. 1). Paris: Éditions Gallimard. Récupéré de www.ebooksgratuits.com.
- DLPRÉ. (1997). *Le Petit Robert électronique*. Paris: Bureau van Dijk.
- Eco, U. (1992). *Les limites de l'interprétation: Essai*. Paris: Bernard Grasset.
- Filliettaz, L. (2001). Les types de discours. *Circulo de Linguistica Aplicada a la Comunicacion*, 8. Récupéré de <http://www.ucm.es/info/circulo/no8/filliettaz.htm>
- Genette, G. (1972). *Figures III*. Paris: Seuil, Points.
- Genette, G. (1983). *Nouveau discours du récit*. Paris: Seuil.
- Gülich, E. (1986). L'organisation conversationnelle des énoncés inachevés et de leur achèvement interactif en situation "de contact". *DRLAV Revue de Linguistique*, 34-35, 161-182.
- Herman, D. (1999). *Narratologies: New perspectives on narrative analysis*. Columbus: Ohio State UP.
- Herman, D. (2003). Regrounding narratology: The study of narratively organized system of thinking. In T. Kindt & H.-H. Müller (Eds.), *What is narratology: Questions and answers regarding the status of a theory* (pp. 303-332). Berlin: Walter de Gruyter.
- Kristeva, J. (1981). *Le langage, cet inconnu (Une initiation à la linguistique)*. Paris: Seuil.
- Lavocat, Fr. (Éd.). (2016). *Interprétation littéraire et sciences cognitives*. Herman.
- Mainueneau, D. (1994). *Pragmatique pour le discours littéraire. L'énonciation littéraire*. Paris: Hachette.
- Molinié, G. (1995). Stylistique et tradition rhétorique. *Hermès, La Revue*, 15, 119-128.
- Nünning, A. (2010). Narratologie ou narratologies? Un état des lieux des développements récents: Propositions pour de futurs usages du terme. In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 15-44). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Pier, J. (2010). Configurations narratives. In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 173-197). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Pier, J. et Berthelot, F. (2010). *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit*. Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Rabatel, A. (2010). Pour une narratologie énonciative ou pour une analyse énonciative des phénomènes narratifs? In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 109-137). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Reuter, Y. (2005). *L'analyse du récit*. Paris: Armand Colin.
- Ricoeur, P. (1983). *Temps et récit* (T. 1). Paris: Éditions du Seuil.
- Ricoeur, P. (2015). *Soi-même comme un autre*. Paris: Éditions du Seuil.
- Roussarie, L. (2017). *Sémantique formelle: Volume 1: Introduction à la grammaire de Montague*. Berlin: Language Science Press.
- Schaeffer, J.-M. (2010). Le traitement cognitif de la narration. In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 215-231). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Schmitt, A. (2012). De la poétique cognitive et de ses (possibles) usages. *Poétique*, 2(170), 143-162.
- Todorov, T. (1966). Les catégories du récit littéraire. *Communications*, 8, 125-151.
- Todorov, T. (1978). *Poétique de la prose. Nouvelles recherches sur le récit*. Paris: Seuil.

REFERENCES

- Vinogradov, V. V. (1971). *O teorii hudozhestvennoj rechi*. Moskva: Vysshaja shkola.
- Il'in, I. P. (1983). Teoreticheskie aspekty kommunikativnogo izuchenija literatury. V I. P. Il'in & L. G. Luzina (Otv. red.), *Semiotika. Kommunikacija. Stil'* (ss. 126-162). Moskva: Institut nauchnoj informacii po estestvennym naukam.
- Propp, V. Ja. (2001). Strukturnoe i istoricheskoe izuchenie volshebnoj skazki (otvet K. Levi-Strossu). V Ju. S. Stepanov (Sost.), *Semiotika. Antologija* (ss. 453-471). Moskva: Akademicheskij proekt.
- Prieto, A. (1983). Narrativnoe proizvedenie. V Ju. S. Stepanov (Red.), *Semiotika* (ss. 370-399). Moskva: Raduga
- Baroni, R. (2008). Approches passionnelles et dialogiques de la narrativité. *Cahier de la Narratologie*, 14. Récupéré de <https://doi.org/10.4000/narratologie.579>
- Barthes, R. (1972). *Le Degré zéro de l'écriture*. Paris: Éditions du Seuil.
- Benveniste, E. (1966). *Problèmes de linguistique générale* (T. 1). Paris: Gallimard.
- Boyer, H. (2001). *Introduction à la sociolinguistique*. Paris: Dunod.
- Chateaubriand, F.-R. (1997). *Mémoires d'outre-tombe* (T. 1). Paris: Éditions Gallimard. Récupéré de www.ebooksgratuits.com.
- DLPRÉ. (1997). *Le Petit Robert électronique*. Paris: Bureau van Dijk.
- Eco, U. (1992). *Les limites de l'interprétation: Essai*. Paris: Bernard Grasset.
- Filliettaz, L. (2001). Les types de discours. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 8. Récupéré de <http://www.ucm.es/info/circulo/no8/filliettaz.htm>
- Genette, G. (1972). *Figures III*. Paris: Seuil, Points.
- Genette, G. (1983). *Nouveau discours du récit*. Paris: Seuil.
- Gülich, E. (1986). L'organisation conversationnelle des énoncés inachevés et de leur achèvement interactif en situation "de contact". *DRLAV Revue de Linguistique*, 34-35, 161-182.
- Herman, D. (1999). *Narratologies: New perspectives on narrative analysis*. Columbus: Ohio State UP.
- Herman, D. (2003). Regrounding narratology: The study of narratively organized system of thinking. In T. Kindt & H.-H. Müller (Eds.), *What is narratology: Questions and answers regarding the status of a theory* (pp. 303-332). Berlin: Walter de Gruyter.
- Kristeva, J. (1981). *Le langage, cet inconnu (Une initiation à la linguistique)*. Paris: Seuil.
- Lavocat, Fr. (Éd.). (2016). *Interprétation littéraire et sciences cognitives*. Herman.
- Maingueneau, D. (1994). *Pragmatique pour le discours littéraire. L'énonciation littéraire*. Paris: Hachette.
- Molinié, G. (1995). Stylistique et tradition rhétorique. *Hermès, La Revue*, 15, 119-128.
- Nünning, A. (2010). Narratologie ou narratologies? Un état des lieux des développements récents: Propositions pour de futurs usages du terme. In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 15-44). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Pier, J. (2010). Configurations narratives. In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 173-197). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Pier, J. et Berthelot, F. (2010). *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit*. Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Rabatel, A. (2010). Pour une narratologie énonciative ou pour une analyse énonciative des phénomènes narratifs? In J. Pier, F. Berthelot (Éd.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 109-137). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Reuter, Y. (2005). *L'analyse du récit*. Paris: Armand Colin.
- Ricoeur, P. (1983). *Temps et récit* (T. 1). Paris: Éditions du Seuil.
- Ricoeur, P. (2015). *Soi-même comme un autre*. Paris: Éditions du Seuil.
- Roussarie, L. (2017). *Sémantique formelle: Volume 1: Introduction à la grammaire de Montague*. Berlin: Language Science Press.

- Schaeffer, J.-M. (2010). Le traitement cognitif de la narration. In J. Pier, F. Berthelot (Ed.), *Narratologies contemporaines: Approches nouvelles pour la théorie et l'analyse de récit* (pp. 215-231). Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Schmitt, A. (2012). De la poétique cognitive et de ses (possibles) usages. *Poétique*, 2(170), 143-162.
- Todorov, T. (1966). Les catégories du récit littéraire. *Communications*, 8, 125-151.
- Todorov, T. (1978). *Poétique de la prose. Nouvelles recherches sur le récit*. Paris: Seuil.

Дата надходження до редакції 23.11.2020
Ухвалено до друку 10.12.2020